Josip SOLDO (Sinj)

# ETNIČKE PROMJENE I MIGRACIJE STANOVNIŠTVA U SINJSKOJ KRAJINI KRAJEM 17. I POČETKOM 18. STOLJEĆA

Godine 1965. pokušali smo prema mletačkim izvorima ili bolje investiturama općih providura prikazati sliku muslimanskog stanovništva prije osvajanja Sinja ali još više novoga, nadošlog uglavnom iz Bosne i Hercegovine.[1]) Mislimo da smo time pokazali nove izvore za što bolje upoznavanje teškoga i često nesigurnoga istraživanja iseljeništva u drugoj polovici 17. i prvih desetljeća 18. stoljeća.

Za ovaj skup proširili smo istraživanje i to na sinjsku mletačku krajinu, uređenu godine 1721., koja se prostirala od Biska i Koprvna do Otišića a prema jugu do Ugljana i Novih sela i to za vrijeme od godine 1687. do 1709. kad je mjernik Cosma Faventini popisao prvi sistematski katastar. Tada su pod »ville del terittorio di Sign« obuhvaćena sela prema Vrlici do Otišića, pak Zelovo, Postinje, Muć, Sminovo, Neorić, Prugovo, Broćanac, Dicmo i Trilj[2]) jer je ostali dio krajine nakon godine 1699. pripao Osmanskom Carstvu.

Iako smo prelistali sve knjige providura, ipak će ostati i dalje dosta praznina jer se u njima redovno spominju samo nosioci seoba, harambaše i serdari, a ne pojedine obitelji upisane tek u katastarskom popisu (1709). Osim arhivskog materijala, upotrebili smo ranije podatke što ih pruža defter iz godine 1604.[3]) ali i kasnije djelomični popis splitske nadbiskupije iz godine 1725.[4]) i još više podatke iz popisa bosanskih i hercegovačkih katoličkih župa iz godine 1743.,[5]) te radove naših etnologa o stanovništvu livanjskoga, ramskog, kupreškoga i rakitnog kraja, a istraživali smo i po selima.

Već na početku moramo pripomenuti da stanovništvo, pokrenuto veoma različitim motivima, nije mirovalo tako da su mnogi stizali u sinjski kraj, ali nisu tu ostajali nego se selili u druga boravišta, prema Zagori pa i dalje, dok su se neki vraćali natrag na stara prebivališta, osobito nakon morejskog rata (1699). Stoga podaci pa i rezultati ovog rada ne pružaju konačnu sliku stanovništva Krajine jer se ona mijenjala do svršetka maloga ili sinjskog rata (1714—18), što ćemo nastojati obraditi drugom zgodom.

# *STANOVNIŠTVO PRIJE SEOBA*

## *1. Stanje početkom 17. stoljeća*

Nakon učvršćenja turske vlasti sinjska krajina potpala je Kliškom sandžaku, osnovanom godine 1537.[6]) Ona je ponajbolje opisana u već spomenutom defteru iz godine 1604. napisanom po naredbi sultana Ahmeda, sina Mehmeda (1603—17).

U defteru je upisano stanovništvo kasabe Sinja i Cetine, jer se tvrđava nazivala Sinj a naselje ispod nje Cetina, kako se sačuvalo do polovice 18. stoljeća.[7]) U kasabi je bila »mesdžda« — džamija bez propovjedaonice a najčešće i bez minareta. Sinj je imao samo jednu mahalu a druga se nalazila u Lučanima u kojima su uglavnom živjeli zanatlije i trgovci. Još se jedna kasaba spominje: Hrvatice Donje i Gornje — Hrvace s »časnom džamijom« Ferhat-paše i s osnovnom školom (mekteba), mahalom džamije ali i s mahalom Misunica (danas Miševica).

U tom popisu iscrpno su upisana sela krajine. Ona, kao i manji lokaliteti, sačuvali su stare hrvatske nazive od kojih se dosta izgubilo. Od današnjih poznatijih sela ne spominju se: Potravlje, Satrić, Zelovo, Zasiok, Otok, Trilj, Čaporice, Turjaci, Vojnić i Gardun. Tek tu i tamo su turski nazivi, kao potok Karakašica, moguće po čifluku Mehmeda halifa Karakaše ili Karaosmanova česma, nazivi koji se spominju i u mletačkim izvorima dok nisu upisani lokaliteti Bajagić ni Han, nastali sigurno kasnije.

Sinj i obližnja okolica, gdje se spominju danas nepoznata sela Zuban a povezuje se s Visokom ali i sa Miholja glavicom (Mioljača u Brnazama) i Vačice, bili su uglavnom naseljeni muslimanskim stanovništvom i to spahijama, vojnicima i obrtnicima, osobito brojno oko kasabe Sinja i Hrvaca. Glavnina muslimanskog stanovništva bila je u ovim selima: Brnaze, Radošić (Radonić — Radošić) u kojem je bilo imanje čuvara tvrđave (mustahfize), zatim Mojanke (Mejanika), Mrgude, Suhač, Košute, Obrovac dok se u Hrvacama spominju imanja u Krinu, Miševici (Mišunica). Sjeverno su bili uglavnom čifluci Muslimana u Vučjoj Dragi (Vukova Draga) i prema Visokoj. I tu je, doduše, živjelo kršćansko stanovništvo, čak je raja sela Obrovca posjedovala dio mlinova a i lovišta u rijeci Cetini: u Mliništu, Gorici i na Panju (Vanj). Jednako i u Hrvacama, gdje je gotovo cijelo stanovništvo bilo muslimansko, upisan je Mihovil sin Vladosava koji je uživao dio Mišunice, Krina, Kolonića i Mokronoge. U selu Grabu živjeli su potomci Udovičića, Sulejman, sin Džaferov, i Ibrahim, sin Huseina, kao i drugi muslimani. Moguće je današnje selo Udovičić nastalo od tog prezimena.

U udaljenijim selima oko Trilja, koji se u defteru ne spominje, ali i u Glavicama gdje je upisano Smradovo i Planica, živjeli su u većini kršćani i osobito u prekocetinskim selima. Tako se mnogi spominju u Jelašnici (danas Jelašica), Ovrlji (Dovrlje — u Otoku) s ispasištima a u Živiniću imali su posjede muslimani, kao i u Vratnici ispod Udovičića. Kršćani su prevladavali u Gali i Gljevu, kod Rude gdje se nalazio ribnjak u mjestu koje se zvalo Vražerade ili Zagrađe (danas ne postoji), u Brodariću nedaleko od Trilja, osobito u neubiciranom mjestu Prilud i Bakoč negdje blizu Košuta, u Vedrinama, Strmendocu (Črman Dol), Jabuci i Crnotici. U selu Bani ispod Trilja bilo je izmiješano stanovništvo. Na drugoj strani Sinja kršćani su

bili zastupani u selu Biteliću, u Dabru i Laktacu, u selu Kreševu na sjever Dabra, u mezri Ribariću, Vučipolju i Košutici, na ispasištu Vrdovo (Vrbovo), dok su tri čifluka posjedovali muslimani. Selu su pripadali mlinovi na potocima Peručici i Ruminu a držali su ih Mehmed i Velija ali i stanovnici Bitelića. U blizini Bitelića postojalo je veliko selo s kršćanskim stanovništvom: Veseli Viločić ili Puzavica sa šest mlinova na Cetini i ispasištem Svinjari te selo Pećska. Uz Obrovac nalazilo se naselje Jasika, što bi moglo biti današnje Jasensko. Dosta veliko selo je bilo Lučane i Barač (Bereč) s mezgrom Dragotić i južno selo Topračić s Velikim jezerom, moguće kod današnjih Jankovića kuća. U Maljkovu posjede je imalo šest muslimanskih obitelji i dvije kršćanske. Dalje, prema Otišiću nalazilo se selo Tavan u kojem se spominju Vukmani, Dolići i Dragići, vjerojatno stočari Vlasi.

Te kršćanske obitelji posjedovale su baštine i oranice, ali su sigurno obrađivali tuđu, spahijsku zemlju. Dosta je imanja prelazilo od kršćanskih u muslimanske ruke. Među stanovništvom se spominju četiri kneza, vjerojatno u službi glavara sela, starješina vlaškog elementa. To su bili knez Marko u Malom Lučanu kod Gale, knez Radica i knez Pavko u selu Topračiću ispod Lučana i knez Vuko sin Mihovila u Dobrom Polju kod Rude.

Teško je odrediti kojem je obredu pripadalo kršćansko stanovništvo jer su upisana samo imena a ne i prezimena niti vjerska pripadnost. Ipak bismo mogli utvrditi da se pravoslavna imena nalaze u Biteliću (Radivoje, Jovan, Miliša, Lazar, Dragiša, Vuk, Vukosav, Novica, Radoja), manje u Vedrinama (Jovan, Vukoja, Radoja, Dragoje). Iako je to nedovoljno za određenije zaključke, no sigurno je stanovništvo bilo pomiješano. U defteru je upisan i kaluđer (ime nije pročitano) kao jedan od posjednika zemina u Rastoku, južno od Dragovića, ali je godine 1604. pripadao Bali-agi Potokliji. Osim toga u neubiciranom selu Gornjim Hraštanima moguće Voštanima, spominje se baština popa Nikole sina Radoje a koju je držao Luka sin Nikolin. Kod Rumina i Peruče upisan je zemin popa Radaša ali ga je posjedovao Memija sin Alijin i popa Radule i njegovih drugova.

Uz to stalno nastanjeno stanovništvo upisani su u mnogim selima, osobito planinskim, »nomadi« — stočari kao i oni »koji dolaze sa strane«, ali od kojih se jednako ubirala pristojba od ispaša. Uz obični porez upisana je u mnogim selima, pa i čiflucima, i filurija, više u planinskim krajevima ali i oko samog Sinja gdje su se prostirale livade potrebne za uzdržavanje konja.

Među zemljama upisana je crkva Zgon, moguće blizu Sinja, u Gali vašar kod Jerina gdje se »nekoliko puta održava veselje« od kojeg se ubirala taksa od trgovine. Vašar se održavao i između sela Vedrine i Jabuke, vjerojatno na Gazu a dva puta godišnje u Dragotiću, u blizini Lučana, uz crkvu sv. Jovana.

Oko Sinja prostirali su se brojni vinogradi koje spominje i putopisac Evlija Čelebi (+ iza 1683),[8]) ali još više prostrane oranice (zemini) i tek jedan vrt u blizini česme Odrine (ime sačuvano i danas). U selima su prevladavale oranice i pašnjaci. Na rijeci Cetini i njenim pritocima bili su brojni mlinovi, uglavnom u posjedu muslimana. Spominju se i dva prijelaza preko Cetine a njih su držali muslimani, kao i većinu lokaliteta za ribolov.

Tako je, što je i shvatljivo, prevladavao muslimanski sloj koji je posjedovao bolje zemlje, ali još je uvijek bilo dosta kršćanskog stanovništva po selima sa svojim baštinama koje je kao raja obrađivalo zemlje svojih gospodara uz plaćanje ušura-desetine i salarije, nadoknade za slamu.

## *2. Cetina pod Sinjem u drugoj polovici 17. stoljeća*

U spisima mletačkih općih providura, devedesetak godina kasnije, spominju se brojni muslimani, vlasnici kuća, kula i zemalja a koje je dobilo novo stanovništvo. Naime, u prigodi potvrđivanja investitura uz imena novih posjednika, upisana su i bivših vlasnika muslimana (»Turčina«). Zahvaljujući tome možemo utvrditi stanovništvo Sinjske krajine neposredno prije njenog osvojenja.

Sinjskom tvrđavom, a time i Krajinom, upravljao je dizdar ili dizdar-aga. On je posjedovao timare u koje se nije smjelo dirati (serbestiyat). Nije poznato tko je bio dizdar sinjske tvrđave neposredno prije njenog zauzimanja. Zna se za ime kapetana Mehmed-efendije iz kraja godine 1685.[9])

Na mletačkoj katastarskoj karti sinjskog područja[10]) na izrazitom mjestu u tvrđavi, iza drugog zida, dizala se dizdareva kuća. Opći providur Girolamo Corner dao je godine 1688. harambaši Vučkoviću veliku kuću dizdara Ahmed Sekalagića-Dizdarevića i kuće Husein Kadijića sa sto kanapa oranica u Brnazima.[11]) Isti dizdar Sekalagić posjedovao je uz rijeku Cetinu čifluk Belberg s oko 120 kanapa površine u Hrvacama a Husein Kadijić u Potravlju prostrane posjede, kuću u Turjacima (Branduša), zemlje u Ćurlinima.[12]) Oni su, kao viši sloj spahija, spadali među bogatije posjednike u Krajini.

Osim dizdareve kuće u tvrđavi, na spomenutoj karti ucrtana je samo kuća Šain-age Mandića, jednog od bogatijih i uglednijih spahija. Šain-aga i njegov brat Resep uživali su prostrane oranice u Hrvacama i u Obrovcu (Bajagić). Resep je na Karakašici imao mlin a Šain područje Maljkova do mosta u Otišiću i od rijeke Cetine do vrhova brda Svilaje[13]) kao i zemlje oko Mandačeve glavice u Brnazama s kulom.

U mletačkim darovnicama ne spominju se mnogo zgrade u samoj tvrđavi jer ih je preuzela državna vlast za stanovanje vojnika, časnika, kapelana, guvernadura, kasnije providura pa i njihovih obitelji, kao i za vojna skladišta. Džamija je pretvorena u crkvu sv. Mihovila uz koju je stanovao vojni kapelan.

Unutar zidina tvrđave tek nekoliko kuća su dobili privatnici. Mala kućica Muje Kosorčića dana je kapetanu Ivanu Marušiću, jer je u njoj kao rob Šain-age Mandića stanovao kad je u prigodi prve, neuspjele opsade Sinja (1684) bio zarobljen.[14]) Kod džamije nalazila se kula bogatoga Ahmed Čehaića a do njega nekog Bosatovića.[15]) U tvrđavi je bila kuća muslimana Đakovića a opći providur D. Dolfin dao ju je 26. lipnja 1692. harambaši Mili Pribanoviću koji se više ne pojavljuje u mletačkim spisima.[16])

Mnogo više se doznaje iz mletačkih spisa o kulama i kućama u blizini ili ispod tvrđave. Iako podaci ne dozvoljavaju stvaranje potpune slike naselja, ipak bismo mogli pretpostaviti da su varoške kuće bile rastrkane, okružene dvorovima i vrtovima. Među njima su se isticale neke s »kulama«, uskim građevinama s usjecima za puške u slučaju borbi. Prema podacima većina kuća je bila na jugoistočnom dijelu današnjeg Sinja ili kako je pisao Stjepan Gunjača od puta »koji vodi od Manzanova raskršća, pa dalje u pravcu današnjeg Suda, do ceste koja vodi ka groblju«[17]) a gdje se nalazila mjesna džamija. Ipak bismo primijetili da je grupiranje kuća bilo i ispod tvrđave, uz put koji je vodio zapadnim vratima tvrđave, nekako od zgrade suda prema današnjoj bolnici. Oko Kamička bilo je nešto vojničkih a i dru-

gih kućica. Veća grupacija bila je na Žankovoj glavici gdje se dizalo čak pet kula. Varoš, koja se zvala Cetina, nije bila još oblikovana i djelovala je kao rastrgani tip s kamenim kućama, većinom pokrivenim ševarom usred vrtova.

Jedna od kula djelomično je sačuvana u Milanovićevu oboru. Pripadala je Muhamedu Kalazijiću s još nekim kućama oko nje.[18]) Pod tvrđavom posjedovao je Ahmed Čehajić kuću koju je dobio Pavao Despotović-Caralipeo iz Omiša. Ahmed je imao još jednu kuću u blizini vode Karaosman.[19]) Kod mosta na potoku Pavijak dizala se kuća Izmaila Čehajića.[20]) Nedaleko Pavijaka i Izmailove kuće stanovao je Asan kalfa Tahić.[21])

Braća Ahmed i Izmail Čehajići bila su inače dosta bogata i posjedovala oranice i livade s kulama u Glavicama te kulu s kućom i s dosta zemlje u Čaporicama.[22])

Oko Žankove glavice prostirale su se zemlje bogatoga alajbega Sultanovića s kućama na glavici. Sultanović je uživao blizu rijeke Cetine »tri milje od Sinja« na Čitluku čifluk — imanje koje su dobili fratri iz Rame da tu sagrade crkvu i samostan.[23])

Već smo spomenuli da se veća skupina kuća nalazila na jugoistočnoj strani stare tvrđave, kao Selima Palikuće s 20 kanapa zemlje. Selim je posjedovao kuću i u Glavicama uz svoje imanje.[24]) Oko Selimove varoške kuće prostirali su se posjedi već spomenutog Izmaila Čehajića ali i Alibegovića, Alije Osmanagića, Huseina i Avde Kakahosića.[25]) U njihovoj blizini dizala se kuća Durova Sakarića. Uz tu skupinu s juga je bila kuća Kurtagića a sa zapada Muhameda Čelebi Karaovića. Uz njih su bile kuće Alije Alibegovića a s njezine istočne strane Ibrahima Panova. Oko Alijine kuće prostirala su se imanja Palikuće, Kakahosića i Piskardića te i zemlje Acalijića i Ibrahima Pedrića.[26])

Prema polju dizala se kuća Jehatovića. Uz kasniji mletački konjanički kvartir prostirale su se njive Hasana Bekirevića a spominje se i kula Mehmeda Diguša, te kula Salis spahije Metikosića a koju je dobio Luka Cavalić.[27])

Iznad potoka Goručice posjedovao je imanje (14 kanapa) s kulom Ahmed-spahija Sandžačević.[28]) Nešto dalje od Goručice, moguće u današnjoj »Kuli«, bile su dvije kule, mlin, livade i deset kanapa oranica Ahmeda i Kanun-age Čaića. To su imanje, koje je obuhvaćalo i dijelom Rudušu, dobili 8. kolovoza 1689. fratri iz Rame da tu ustanove svoj samostan, ali se to nije ostvarilo, niti su tu investituru zadržali. Granice posjeda su ovako određene: sa sjevera potok Goručica, sa zapada voda Crn, s juga Visočica a s istoka javni put. Na spomenutoj karti u »Kuli«, ograđenoj zidom, ubilježena je »chiesa vecia«, gdje je Gunjača pretpostavljao da se nalazila stara crkva Sv. Marije pod Vsinjem.[29]) Mogli bismo primijetiti da bi tu mogla biti crkva koja se spominje u defteru iz godine 1604 (Zgon) iako je teško znati da li se imanje Kanun-age nalazilo u »Kuli« koju je kao i oranice u Ruduši dobio Despotović-Caralipeo.

U Sinju je živio Hasan Saranović. On se nakon pada Sinja sklonio u Uskoplje (Skopije). Njegov sin Mustafa tražio je godine 1700. isplaćivanje dugova od Mate Škaričića.[30])

## *3. Sinjska krajina*

Već smo spomenuli da su na početku Brnaza bile kuće i imanja Sekalagića i Kadijića i Ibrahima Slipkovića a u blizini Ahmeda Dizdarevića i Basatovića. Na Mandačevoj glavici prostirali su se posjedi bogatog Mandića. Drugih muslimanskih vlasnik u Brnazama nismo pronašli u providurskim darovnicama.

Više podataka ima o drugim selima.

Zbog prostora a i radi bolje preglednosti donosimo imena i prezimena muslinskih posjednika po selima u sljedećoj tablici:

| IME | SELO | OPĆI PROVIDUR |
|---|---|---|
| OSMAN-BEG KORNIČIĆ | TURJACI: Babe, lončari, Košute, Vučja Draga | G. CORNER, 515' |
| HUSEIN ČELAR-AGA | " | " |
| OSMAN HUSEINBEGOVIĆ | " | " |
| ŽDERO MIHAT | TURJACI: Crkvina | G. CORNER, 516' |
| HUSEIN KOPČIJIĆ | TURJACI | G. CORNER, 516' |
| HUSEIN KODIJIĆ | TURJACI | G. CORNER, 516' |
| MEHMED-AGA STRBAC | TURJACI | G. CORNER, 514' |
| SABIĆ | TURJACI | A. MOLIN, I, 17' –18 |
| MEHMED JERIČIĆ | TURJACI | A. MOLIN, II, 54' |
| OSMAN HUSEINBEGOVIĆ | KOŠUTE (Dugopolje) | G. CORNER, 512'-513 |
| HUSEIN TERPROLIĆ | " | " |
| OMER-AGA AHMETOVIĆ | KOŠUTE | A. MOLIN, II, 50-50' |
| JUSUF ALITIĆ | BRODARIĆ | G. CORNER, 517' |
| OSMAN-BEG ZRNIČIĆ | BUBLE ILI GARDUN | A. MOCENIGO, III, 48-48' |
| HUSEIN ŽERALJIĆ | " | " |
| HOLUĐAČIĆ | GARDUN | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| JAMIČIĆ | GARDUN | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| AMULIĆ | GARDUN | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| HASAN HOMETIĆ | " | " |
| ZILJEVIĆ | GARDUN | A. MOLIN, I, 103' –103. |
| ZELIL-AGA BAGMATOVIĆ | OKO TRILJA: Brajkovića lokva, Ruinić | A. MOCENIGO, IV, 352–352' |
| MUHAMED GLAVAŠEVIĆ | " | " |
| OSMAN-BEG ZRNIČIĆ | OKO TRILJA | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| MUSA CESALJIĆ | MLIN GRABOVAC | A. MOLIN, I, 178 |
| META | LONČARI | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| HUSEIN ZEKIĆ | ČAPORICE | S. CAPELLO, II, 61' |
| AHMED KIEHALIĆ | " | A. MOLIN, II, 182-182' |
| HAJDAR-BEG MOTUČEVIĆ | ČAČVINA | A. MOLIN, I, 226-226' |
| HASAN VRNAČIĆ | ČAČVINA | A. MOCENIGO, IV, 332 |
| MEHMED BEGOVIĆ | " | " |
| MIHOVIĆ | VEDRINE | A. MOLIN, I, 103-104 |
| SMAILO KOLUNSIJIĆ | VEDRINE | A. MOLIN, I, 103-104 |
| KIVERČIĆ | VEDRINE | " |
| BURAČEVIĆ | VEDRINE | " |
| INVER MIHOVIĆ | VEDRINE: Dolac, Gardun | " |

| | | |
|---|---|---|
| BUKARIJEVIĆ | VEDRINE | " |
| MUHAMED GLAVAŠEVIĆ | VEDRINE | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| LAKEMONČIĆ | GOLO BRDO | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| HASANBEGOVIĆ | RUGONJA | G. CORNER, 518' |
| MEHUNON | KRIVAČA | A. MOLIN, I, 103' –104 |
| BILIČIĆ | VOŠTANE | A. MOCENIGO, IV, 356 |
| SALIOVIĆ | VOŠTANE | " |
| LOKAČIĆ | VOŠTANE | A. MOCENIGO, IV, 356 |
| SFILE ABANOVIĆ | GRAB | A. MOLIN, II, 232 |
| ZULE | GRAB | " |
| ŠABAN-AGA KOSITEROVIĆ | Mlin na RUDI | A. MOLIN, I, 108 |
| ŠABAN PIERONIĆ | " | " |
| HUSEIN ZULE (Zulić) | UDOVIČIĆ: Gradina Jelaska i Otok | D. DOLFIN, III, 114-114' |
| ŠABAN PIVAGIĆ | " | " |
| ŠABAN BURIĆ | " | " |
| ALIJA BARIĆ | " | " |
| ŠABAN BREUH | OTOK | S. CAPELLO, II, 67-67' |
| IBRAHIM SALAVANDIJIĆ | OTOK | A. MOCENIGO, IV, 288 |
| HODŽA SDRAGIĆ | OTOK | " |
| AHMED MUSTAPIĆ | OTOK | " |
| OSMAN MEIĆ | OTOK-OVRLJA | " |
| TOPZIĆ | ŽIVINIĆ | A. MOLIN, II, 229 |
| BALIJIĆ | OMRČEN DOLAC | A. MOCENIGO, II, 398 |
| VLAHOVIĆ | KORITA | A. MOCENIGO, III, 285-285' |
| RAVNIĆ | KOSINAC | A. MOCENIGO, III, 399 |
| MEHMED BOSATOVIČ | KOSINAC | |
| HASAN BABIĆ | HAN | A. MOLIN, II, 55 |
| RAMA ILIAVEČIĆ | OBROVAC | A. MOCENIGO, II, 366' –367 |
| MEHMED-AGA STRBAC | GLAVICE (Poljak) | G. CORNER, 517' |
| IBRAHIM KOSTRIĆ | GLAVICE (Šimić) | A. MOLIN, II, 188 |
| AVDE HARAZIĆ | GLAVICE (Šimić) | D. DOLFIN, III, 138-138' |
| KAVAKOVIĆ | GLAVICE | A. MOCENIGO, II, 186' |
| IZMAIL I AHMED KIATIĆ | GLAVICE | A. MOLIN, II, 186' |
| MUHAMED GLAVAŠEVIĆ | GLAVICE | A. MOLIN, II, 50 |
| PALIKUĆA | GLAVICE | |
| AMAN-AGA HUSEINBEGOVIĆ | GLAVICE (Planica) | A. MOLIN, II, 50-50' |
| IBRAHIM MUJAGIĆ | GLAVICE (Planica) | A. MOLIN, II, 46-46' |
| SERE ZARIĆ | " | " |
| AHMED KIATIĆ | " | " |
| IZAK EFENDI KARABAŠIĆ | ĆURLINI | A. MOCENIGO, III, 407 |
| ISTUK SPAHIJA | KARAKAŠICA | |
| PISKARDIĆ | JASENSKO | A. MOLIN, II, 229 |
| IBRAHIN ČUDIĆ | SUHAČ | A. MOCENIGO, IV, 290 |
| MUJO I MUHAMED SPROLJANOVIĆ | LUČANE | " |
| OMER-AGA iz Sinja | VISOKA (Lučane) | " |
| BAKIĆ | ZELOVO | |
| RESEP I ŠAIN MANDIĆ | HRVACE-OBROVAC | G. CORNER, 519-519' |
| AHMED OZA RECIĆ | ČITLUK | ARHIV SAM. SINJ |
| JUSUF AGA STRMIĆ | ČITLUK | A. MOCENIGO, IV, 287' |
| MUHAMED GLAVAŠEVIĆ | HRVACE (Barać) | A. MOLIN, II, 50 |

| | | |
|---|---|---|
| DEMIR BATINIĆ | HRVACE (Demerovac) | |
| EFENDI SKOVIĆ | HRVACE (Rumin) | A. MOLIN, II, 233 |
| MEHMED DEDA (dizdar) BIVA | HRVACE (Misevica) | A. MOLIN, II, 55' |
| CUZ HOZIĆ | HRVACE (čifluk Begov) | A. MOLIN, II, 53' |
| STUPER | HRVACE (Miševica) | A. MOLIN, II, 45' –46 |
| DRIVOISEN | HRVACE | A. MOLIN, II, 51' |
| AHMED SLAVIČIĆ | " | " |
| HASAN SPAHIJA | HRVACE (mlin) | A. MOLIN, II, 22 |
| MEHMED-AGA STRBAC | HRVACE (Duboka) | A. MOCENIGO, III, 411-411' |
| MUHAMED ŠABANOVIĆ | HRVACE (Strpen čifluk) | A. MOLIN, II, 50 |
| DIZDAR SEKALAGIĆ | HRVACE (Belbeg čifluk) | G. CORNER, |
| TOPČIĆ | BITELIĆ | A. MOLIN, II, 229 |
| AHMED KOVAČ | MALA PERUČA | A. MOLIN, II, 243' |
| HUSEIN KADIJIĆ | POTRAVLJE | |
| ŠAIN-AGA MANDIĆ | MALJKOVO | A. MOLIN, II, 243' |
| OMER-AGA iz Sinja | LUČANE | A. MOCENIGO, III, 398 |
| ALIJA PAŠIĆ | ZELOVO | A. MOCENIGO, II, 232 |
| AGA MIŠEVICA | ZELOVO | " |
| BAKIĆ | ZELOVO | |
| KARAMAN | NEORIĆ | D. DOLFIN, III, 117' |
| SALI METIKOSIĆ | MUĆ | A. MOCENIGO, III, 126' |
| ZELIAGIĆ | DICMO | A. MOLIN, II, 21-21' |
| MAHMUT KINIĆ | DICMO | A. MOCENIGO, III, 113 |
| MUSTAFA VANILJ | DICMO | |
| IZAK EFENDI KAKAHAJIĆ | DICMO | G. CORNER, 517' –518 |
| ŠABAN BALAISIĆ-BELANIĆ | DICMO | G. CORNER, 526-526' |
| MATETIĆ-SATKOVIĆ | DICMO | A. MOCENIGO, IV, 434 |
| MEHMED AHMETOVIĆ | DICMO | G. CORNER, 516' |
| ARNAUTIĆ | BISKO | A. MOLIN, II, 54 |
| LONČAR | BISKO | " |
| JUSUF ALETIĆ | BISKO | " |
| MUSTAJ-BEG BABAHMETOVIĆ | BISKO | " |

Iz iznesenih podataka, sigurno nedovoljnih, vidi se da je muslimanski sloj bio jak. Islamiziranje domaćeg stanovništva sigurno se jače odvijalo kroza 17. stoljeće što dokazuju i prezimena. Ona su u korijenu uglavnom muslimanska, rjeđe kršćanska ili narodna dok su dobila slavenske završetke na »ić«. Osim tog elementa postojao je i kršćanski, ali, dok se ne objave, ukoliko postoje defteri iz druge polovice 17. stoljeća, o tome je teško određenije pisati. Većina »Morlaka«, turskih podanika, otišla je iz svog kraja tako da je tek manji dio ostao u svojim selima, što ćemo iznijeti.

Najveći posjednici bili su već spomenuti bogataši koji su stanovali u tvrđavi ili ispod nje. U Turjacima su bili naseljeni bogati Osman-beg Korničić, Husein Čelar-aga, Osman-aga Huseinbegović, gospodar zemalja i u okolici Čačvine i Vedrina. Jednako je u Turjacima posjedovao zemlje Mehmed-aga Strbac, posjednik zemalja i u drugim selima. Oko Čačvine isticao se Muhamed-spahija Glavašević, gospodar imanja po Krajini. U Hrvacama plodne čifluke držali su veleposjednici iz Cetine pod Sinjem. Već smo spomenuli velike površine Potravlja i Maljkova a koje su držali

Kadijić i Mandić. To je bio sloj veleposjednika, osnova muslimanskog društva u Sinjskoj krajini i nosilac uglednih položaja.

Ostale površine držali su muslimani, čija su imanja obuhvaćala oko deset kanapa oranica i livada što nije značio veliki posjed. Stoga mislimo da je prevladavao taj srednji stalež tako da su zemlje dijelom obrađivali sami pojedinci, dok je bogataške posjede obrađivala raja. O obrtnicima u kasabama oko Sinja i o trgovcima i trgovini nema podataka tako da je nemoguće za sada stvoriti ekonomsku i društvenu sliku Krajine prije oslobođenja Sinja od osmanlijske vlasti.

## 4. *Ostaci starijeg stanovništva*

Iako je pustošenjem i konačnim osvajanjem Sinja većina stanovnika Cetine utekla, ipak su ostali neki na starim baštinama i na zemlji koju su obrađivali za spahije.

Najveća grupa takvih, od kojih su se neki i pokrstili, spominju se u Karakašici, njih sedamdeset. Njima je naređeno da obnove kulu Muslimana Jankovića — Žarkovića. Opći providur im je 7. lipnja 1690. odobrio zemlje što su ih prije kao raja obrađivali. Nosioci obitelji bili su: Marko Dermišević, Petar Vusinović, Marko i Ivan Gaurinović, Nikola Brajković, Vice Trogleanović, Jure Nasić, Nikola Krstalijić, Jure i Vice Strdurović, Ivan i Jure Ziljić, Stjepan Medijić, Marko Kurtović, Ivan Janković (Žarković), Nikola Pauković, Ivan (?) Medijić, Mijo Piljević I, Mijo Piljević II. i Grgur Nakić.[31]) Neke od tih obitelji ostale su sve do danas u tom kraju. Na Čitluku je ostao Jerko Barać. Jednako se spominje da je u obližnjem Bajagiću bio starosjedilac Baković a u Biteliću Jurić.

U Sinju su ostala braća Fratarić (Mate, Ivan, Petar, Jakov, Franjo i djeca Ivan te Antun). Oni su živjeli u Sinju za osmanlijskog vladanja i za navale prešli mletačkoj vojsci.[32]) Jednako je Petar Brgelić obrađivao zemlje a i posjedovao kuću s vrtom ispod tvrđave te je ostao nakon pada Sinja na svom posjedu.[33])

Kći Duraka Karačića prešla je na kršćanstvo i dobila ime Ana te joj je opći providur Mocenigo godine 1697. potvrdio 20 kanapa od 40 što ih je posjedovao njen otac sa srušenom kućom na Suhaču.[34])

Dvanaest obitelji pod vodstvom kneza Cvitke Vojnića ostalo je u selu Vojnić. Njima je 22. prosinca 1689. odobreno obrađivanje zemalja što su ih držali muslimanski spahije. U Vojniću su ostali i Nakići tako da je Miji Nakiću Mocenigo godine 1697. potvrdio 50 kanapa koje je obrađivao muslimanskim spahijama i to u »via Nachiche«.[35]) U kojoj su vezi, da li rodbinskoj, ti Nakići u Vojniću s drniškim harambašom Nakićem Vojnovićem, [36]) ne bismo znali.

Mate Barišić je prešao na kršćanstvo s deset članova svoje obitelji. Stoga je dobio sto kanapa zemlje u Jasenskom a koje je prije osvajanja obrađivao. One su bile od vode Ljibuše na istoku do Grovin-groba na zapadu i Čitluka na sjeveru.[37]) Braća Nikola i Luka Kijaletići reč. Strmić pokrstili su se pa su im 16. travnja 1689. potvrđene zemlje na Čitluku koje i danas drže.[38])

Aiva kći Mustafe Muljanovića pokrstila se i dobila ime Manda te se udala za Matu Lucića.[39]) Udova Ismet-bega Alije iz Turjaka bila je zarobljе-

na u vrijeme napada na Sinj. Ona se pokrstila, postala Lukrecija i udala se za kapetana Ivana Krstitelja Dalla Costu. Lukrecija je molila godine 1695. dužda Silvestra Valiera da dobije zemlje u Turjacima a koje su pripadale njezinu ocu. Dužd joj je udovoljio molbi.[40]) Te će zemlje uvjetovati da obitelji Dalla Costa koja je živjela u Splitu dijelom prijeđe nakon godine 1715. u Sinj i postane ugledna varoška obitelj.[41]) Jednako je kći Husein Kopčijića prešla na kršćanstvo i dobila ime Jelena. Ona se udala za Nikolu Đapirkovića iz Vranjica te je 1. ožujka 1688. dobila očeve zemlje, oko 25 kanapa.[42])

U Otoku je ostao Filip Norčević s 25 članova svoje obitelji te mu je 25. svibnja 1693. potvrđeno četrdeset kanapa oranice što ih je obrađivao spahiji. Jedan iz njegove obitelji, Ilija, s ostalim se Otočanima borio protiv turske vojske, osobito kad je navalio seraskijer paša Daltaban (1698). Ilija je bio pogođen topovskim hicem i izgubio lijevu ruku. Stoga mu je 16. siječnja 1699. odobreno 30 lira mjesečne plaće.[43]) U Otoku su još ostali Đurasovići, Mate Đakić i harambaša Mate Gradinić na svoj zemlji koju su prije obrađivali.[44]) Đakić je bio neko vrijeme prešao u Turjake, ali se onda povratio u Otok. Prema tradiciji ove bi obitelji bile u Otoku u vrijeme osmanlijskog vladanja: Džimbek, Plavša, Elek, Dževernja-Viro i Kondža. U Eleka, u predjelu Jelašce, sačuvan je turski bunar i kula, danas kuća Mate Eleka, zvanog Krole.[45])

Obitelj Poljak u Glavicama vjerojatno je ostala na svojoj baštini.

U Dicmu su ostavljene zemlje (26. lipnja 1693) braći Ivanu, Lovri, Petru i Miji Radanoviću, i to deset kanapa u Sićanima i 40 u Dicmu, što su ih obrađivali pod osmanlijskom vlašću.[46]) U Potravlju je obitelji Mije, Ivana i Petra Zeca s 25 osoba odobreno 29. listopada 1693. 50 kanapa zemlje ispod Svilaje.[47]) U Bisku (Liska) ostao je na svome Petar Žuvić. To saznajemo jer se on godine 1697. tužio kako je Martin Žuvić s tri osobe živio u obitelji trideset godina te mu je ostao dužan 230 lira u žitu.[48]) U Zelovu su na svome živjeli Grgur Bašić i braća Antuna Samardžića. Kad im je harambaša Vid Đipalo iz Lučana, počeo smetati posjede, opći providur je to godine 1699. strogo zabranio.[49]) Jednako se spominje Ivan Zurić koji je prešao na kršćanstvo i posjedovao zemlje preko rijeke Cetine, u Vrabač Mali kod Rude.[50])

Pod osmanlijskom vladavinom oko Čaporica živjeli su Antun Ninčević i Cvitko Kosović a na Ugljanima bili su stari stanovnici obitelji Perković i Landek.[51])

U Košutima je stanovao za osmanlijske vladavine harambaša Nikola Odrljinović. On je pomogao rođaku Juri Batiniću iz Zadvarja da se oslobodi od ropstva i stoga mu je ostao dužan 240 reala od kojih mu je vratio samo 100. Odrljinović je 20. srpnja 1697. molio providura za intervenciju i taj je naredio Batiniću da vrati odmah ostatak potreban Nikoli da oslobodi sina koji je bio zarobljen u Livnu.[52])

Prema predaji Pavići, na zapadu od tvrđave, bili bi muslimani i prešavši na kršćanstvo, ostale bi im kuće a i zemlje u Ruduši. Međutim, za to nismo našli dokaza. Naprotiv, Pavići se mnogo spominju na području Trilja a mogli su doći iz Poljica.

Sudeći prema iznesenom, većina stanovništva prije mletačkog osvajanja Sinjske krajine s boljim i plodnijim zemljama bila je muslimanska. Tek u zabitnim mjestima i u zatvorenim sredinama sačuvale su se kršćanske seoske jezgre. To je nastalo zbog pojačane islamizacije stanovništva

kroz 17. stoljeće. Ratni vihor odvukao je mnoge muslimane iz Krajine u obližnju Bosnu, a prema Primorju i Zagori kršćansku raju, tako da su sela oko polja nakon godine 1687. ostala gotovo pusta.

## SEOBE

### 1. Prve migracije

Još na početku ratovanja, godine 1684, pukovnik Ivan Radoš iz Kaštela javio je mletačkim vlastima kako se granici približilo tri tisuće obitelji, i to neke oko Šibenika a druge od Šibenika do Klisa. Ti posljednji bili su pod glavarima Matom Nakićem, Matom Živkovićem, Filipom i Markom Sunarićem, Ivanom Prosdačićem, Markom Buljevićem i Radom Noličićem. Njih su Muhamed-beg Durakbegović iz Livna i Pašić Radasličić pozvali u Sinj želeći ih odvratiti od bijega. Neki su stvarno došli na razgovor i izjavili da ne mogu više podnositi zulume pograničnih vlasti. Radasličić je trojicu glavara odveo bosanskom paši, ali naročito uspjeha nije bilo. Radoš je, naravno, nagovarao mletačku vladu da ih prihvati i da im podijeli oružje.[53]) Odmah nakon što je mletačka država pristupila Svetoj ligi protiv Osmanskog Carstva (ožujak 1684), lokalne muslimanske vlasti poslale su iz Livna čete koje su napale izbjeglice pod Klisom i time prisilile 200 obitelji da se vrate.[54]) Povjerenje u uspješnost mletačkih akcija nije postojalo a još gore je djelovala neizvjesnost položaja naroda bez određenog smještaja i zemalja. Stoga su ljudi čekali ishod borbi koje su sve više bile usmjerene prema sinjskoj tvrđavi i na izgled su bili mirni ali su se čvrsto odlučili osloboditi osmanlijske vlasti.[55])

Nekako u vrijeme prvoga neuspješnog napada na Sinj (1684), krajišnici su uspjeli iz Cetine odvesti oko 600 za vojsku sposobnih ljudi, 30 000 glava sitne stoke i 10 000 volova na čelu za Mlečane još nepouzdanim Ilijom Peraicom. Prvotno su ih smjestili u zaleđu Trogira. Peraica je, zapravo, odvukao iz Sinjske krajine oko 1600 osoba, postigao povjerenje i dobio kao serdar državnu plaću od deset dukata mjesečno. Mlečani su njegove ljude smjestili u Labin i prema Šibeniku, u Boraji. Uz Peraicu bio je i serdar Nakić. Kasnije je dio njihovih ljudi otišao dalje i smjestio se po raznim selima Šibenika i Zadra. Dugopoljski župnik Ivan Filipović »vrlo pouzdan i ugledan« doveo je godine 1685 iz Sinja preko tisuću osoba (200 obitelji) među kojima je bilo 200 sposobnih za vojsku te su se smjestili između Jadra u Solinu i Poljica, na zemlji koja je pripadala Zelif-agi. Opći providur Pietro Valier nastavio je nakon poraza napadima na Sinjsku krajinu, kako je javio 21. svibnja 1685. mletačkom senatu.[56])

Bježanje stanovništva bilo je opasno za osmansku državu. Stoga se bosanski paša Osman u proljeće godine 1685. spustio u Cetinu da zaustavi stanovništvo, što je, zapravo, bilo već kasno. Upravo uz pomoć »Morlaka« obranjeno je Zadvarje tako da su Mlečani morali sve više računati na udarnu snagu krajišnika tim više jer su imali nedovoljne vojne snage u Dalmaciji. Još prije odluke da se ponovno napadne sinjska tvrđava kra-

jišnici su u dva navrata upali u Livanjsko polje i popalili kuće, oslobodili dosta kršćanskih robova, opljačkali skladišta municije. U drugom napadu su spriječili zvorničkog pašu Bastića i novoga bosanskog alaj-bega Filipovića da poprave oštećene kuće i kule.

Konačno, 29. rujna 1686. osvojen je Sinj.[57]) Muslimani su otjerani iz Krajine tako da od njih nije ostalo ništa osim napola porušenih ili napuštenih kuća, kula i tvrđava, po koji bunar a džamije pretvorene u crkve.

Poznato je da je jedna od glavnih briga mletačkih vlasti nakon zauzimanja tvrđava u Dalmaciji bila dovođenje novog stanovništva iz Osmalijskog Carstva na opustošena i prazna područja. Stoga su poticali krajišnike da napadaju turska područja, da pljačkaju ali i da nagovaraju muslimanske podanike na prelaze u mletačku državu. Vlasti su time prvenstveno htjele dobiti vojnike i osigurati obranu osvojenih tvrđava Sinja i kasnije Knina te obrađivanje zemalja. Osim toga, nakon osvajanja Sinja Mlečani su željeli vojnim upadima odvratiti tursku vojnu silu od napada prema Neretvi ili iz Imotskog prema Primorju da bi tako lakše osvojili Herceg-Novi koji je pao godine 1687.[58])

Stoga je konjički providur Antonio Zeno, u ime općega providura, slao krajišnike prema Livnu, Glamoču, Duvnu, Uskoplju i u okolna sela pod vodstvom sposobnog kavalira Stojana Jankovića. Međutim, Stojan je u neuspješnom napadu na Duvno 23. kolovoza 1687. poginuo. Ipak je tada više obitelji s krajišnicima došlo u blizinu Sinja. Zeno je nastavio s napadima tako da je sa zadarskim i šibenskim krajišnicima napao Varcar Vakuf. Zbog opće nesigurnosti, franjevci su iz samostana u Rami polovicom listopada poslali Zenu jednog svećenika da ugovori njihov prijelaz s narodom u Cetinu. Nakon uspješnih pregovora, čete krajišnika upale su, vjerojatno pod vodstvom tek izabranog glavara Bože Milkovića. Time je omogućena seoba o kojoj je Zeno 4. studenog obavijestio mletačku vladu. On je ujedno popisivao izbjeglice, sve katolike tako da je, naglasio je, imao u njih više povjerenja nego da su bili pravoslavci.[59])

To je bio tek početak budućih akcija. Ubrzo su upali dvadesetak obitelji iz Rakitna a i neki pravoslavci iz Uskoplja pod vodstvom prote Đorđa koji je godinu prije bio povezan s Mlečanima. Naprotiv, Zeno je bio oprezan prema obiteljima iz Livna, gdje su muslimani bili jako utvrđeni a Krajina je bila puna izbjeglih muslimana. Stoga je tražio taoce od narodnih vođa za davanje vojne pomoći pri prijelazu, što je, kao što ćemo iznijeti, i učinjeno kad su se Milanovići prebacili u Sinj.[60]).

S tim seobama počinju skupni prijelazi naroda prema Sinjskoj krajini. Prije njih prešle su neke obitelji iz Livna i Duvna. Prema Zenovu izvještaju od 27. listopada 1687. ti su prvi prelazi doveli u Krajinu čak preko 500 osoba sposobnih za vojsku i 150 konjanika, što je za Mlečane bilo najvažnije.

Od tada seobe su se odvijale u valovima. Nažalost, Desnica, koji je objavio isprave o ramskom dolasku naroda iz Rame, nije pronašao popis što ga je Zeno, kako je pisao senatu, učinio. U Arhivu franjevačkog samostana u Sinju sačuvana je naredba, prevedena na hrvatski jezik, napisana bosančicom, općeg providura G. Cornera da se popišu oni koji su stigli iz Osmanlijskog Carstva na mletačko područje i »koliko su stari i koliko ima došljaka za dati im misto di će se seliti i di će živjeti«. Popisivačima su dane straže od 53 vojnika koji su dobivali za mjesec dana »pir kruha« a stajat će na brdu prema zapovijedi harambaše koji su morali od novog stanovništva

dobiti stražare. Nažalost taj popis do danas nije pronađen.[61])

Miljenko Filipović misli da je samo »koja desetina porodica iz neposredne blizine manastira« prešla iz Rame pod Sinj.[62]) Sigurno se tako precizno određivanje ne može utvrditi. Ramljanac ili Ramljanin (Ramljak) označivao je čovjeka iz ramske župe koja je obuhvaćala dvanaest sela. Zeno, koji je senat obavijestio o petsto vojnika u tim prvim seobama, mislio je na Duvnjake, Livnjake i Rakićane što su prešli kao i Ramnjaci a mnogi su od njih odlazili dalje u Zagoru sve do Blizne i Unešića tako da je njegov podatak sigurno točan, moguće nešto preuveličan. Još je godine 1696. jedan ramski redovnik stanovao u Visokoj (Zagori) i vodio dušobrižničku službu među novim narodom trogirske Zagore.[63])

Prema maticama sinjske župe od godine 1699. do 1729.[64]) iz Rame su bile ove obitelji: u samom Sinju Matić, Franković, Nikolić, Rajčević, Radojević, Beratović, u Lučanima Đipalo, Vučemilo, Batarello, Stupalo (Stupar), u Brnazima Vukasović, Malbašić i Marić. Još bi mogli biti: Gabričevići na Vojniću, Bikići u Zagori, Bulajić, Žuljević u Hrvacama, Grubišić. Majka kasnije poznatog franjevca Jeronima Filipovića (Šišić) stigla je pod Sinj a odatle prešla u Ramljane (Zagora) gdje su Filipovići dobili zemlje. Selo Ramljane, međutim, nije dobilo ime od Ramljaka jer se ono spominje dosta prije u turskim defterima iz godine 1528, kako je u jednom predavanju saopćio Fehim Dž. Spaho. Sam fra Petar Filipović piše da ga je na Ogorju krstio godine 1703. fratar Jakov Pavlinović. U Postinju postoji prezime Zekanović koje je upisano i u spisku godine 1743. u Rami (Kovačevopolje). U Turjacima bilo je obitelji koje su tvrdile da su iz Rame, što je dosta neuvjerljivo.[65])

## *2. Seobe do godine 1689.*

Opći providur Geronimo Corner nije potvrdio, makar nije se sačuvalo, mnogo investitura novim stanovnicima. On je više dočasnika unaprijedio zbog njihova junaštva u prigodi osvajanja Sinja kao i obrane kad je bosanski paša Mehmed Atlagić pokušao preuzeti Sinj (1687). Osim toga mnoge zemljoposjede je podijelio pojedincima, oko 1300 kanapa, iz obližnjih primorskih gradova zbog njihovih zasluga i privrženosti Republici, ali koji se nisu trajno naselili u Sinju. Između tih ističu se: Despotović-Caralipeo iz Omiša, jedan od njih sinjski providur, Antonio Fustiniani, Francesco M. Ugolini, Vinko Dumanić, splitska obitelj Marchi, Catonari, Cambi, Pisenti, Canagetti, Cavagini, Barbieri, Sartori i drugi. Tek su poneki ostali trajno uz sinjsku tvrđavu kao kapetan Antun Bareza, obitelj Dalbello ili kirurg tvrđave Jeronim Episcopulo. Poznati don Ivan Filipović i brat mu Mate povratili su se iz Primorja i nastanili su se pod Sinjem.[66]) Tadija i Jure Glików̄ić odmah su uzeli u kolonat 20 kanapa ispod tvrđave što im je odobreno i dano uz plaćanje desetine državi jer Mlečani nisu dozvoljavali stvaranje feudalnih odnosa.[67])

Računajući na dolazak novih stanovnika, opći providur je već 1. listopada 1686. imenovao guvernadura (upravitelja) Nikolu Michieli uz 20 dukata mjesečne plaće. On je morao zaustavljati harambaše i »morlačke« glavare, naseljavati ih u Krajini, bdjeti nad njima, stvarati krajiške skupštine (»i rolli«), voditi popis stanovnika, prilagoditi ih vojničkoj službi ali i prisiliti ih

na obrađivanje zemalja koje će im u njegovo ime dijeliti a on će to potvrditi.[68])

Još prije ramske seobe upadali su pojedinci, pa i veće skupine iz Livna i Duvna. Nakon nje odvijali su se prijelazi u valovima i trajali do svršetka rata.

Od pribjeglica među prvima se spominje Franjo Mačukat (talijanska varijanta: Mazzucato) iz Livna. On je, naime, donio sobom veću svotu novca koju su mu trojica iz Kaštel-Staroga ukrali. Franjo i dvojica njegove braće Jakov i Mate dobili su pod sinjskom tvrđavom tri kuće i bavili se trgovinom te su neki kasnije prešli u Split.[69]) Jednako trgovac Jure Porče stigao je iz Livna i dobio 1. srpnja 1689. kulu za stanovanje a vjerojatno i za trgovinu. Istoga dana je zlatar Marko Zlatarić dobio kuću uz Milanoviće i uz Franju Lugića s osam kanapa zemlje. Kad je Marko umro, ostala je udovica Katarina s dvoje djece te su joj Pavao i Božo Samardžić, reč. Mihalović počeli smetati oko dućana, kuće i mirnog uživanja samo jednog kampa zemlje. Godine 1697. Moceningo im je to zabranio.[70])

Prva poznata potvrda investiture grupi pribjega je 3. ožujka 1688. braći Miji, Pavlu i Tadiji Vučkoviću iz Duvna u Brnazima kojom su dobili kulu, kuću i sto kanapa zemlje. Njihova se skupina sastojala od 45 osoba među kojima je upisan i fra Pavao Vučković jedan od organizatora dolaska. Kako se u maticama Duvna iz godine 1743. ne spominju Vučkovići, znači da je sav rod prebjegao.[71]) Međutim, nedaleko Duvna nalazi se groblje Vučkovina odakle su vjerojatno došli Vučkovići. S njima su se spustili i obitelji Bilandžića koje su se nastanile u Dicmu (Krušvar) a kojih nema više u Bosni dok se njihovi suputnici Budimiri, spominju u Duvanjskoj krajini u selu Bukovici i to 8 članova.[72]) Kako te obitelji nisu dobile dovoljno zemalja, neki su se preselili u daleko Maljkovo.

Među prvim doseljenicima bila su braća Pavao, Božo i Grgur Milanović iz Livna. Oni su sobom doveli 27 obitelji. Pavao je, naglašava se u ispravi, a i u Zenovu izvješťaju, bio vojnik u Durakbegovoj kuli u Livnu te je s pedesetoricom svojih odnio iz kule mužar, brončani top i jednog sokola (falconetto) i sve predao u sinjsku tvrđavu. Milanović je ispod tvrđave dobio kulu, kuće i dosta zemalja ali i nešto oranica u Turjacima, što nisu preuzeli jer su dane splitskom plemiću Ivanu Albertiju (1688). U Livanjskoj krajini Milanovići su se godine 1743. nalazili u selima Čukovcu i Komorani a Marijo Petrić spominje da ih ima i u Ćosanlijama ali da su tu doseljenici iz sinjskog sela Otoka kao i u Biloj. Milanovići koji su došli iz livanjske krajine dobili su kasnije imanje u Otoku. Prema predaji dva brata Milanovića iznenadila su osmanlijskog posjednika u Otoku, ubili ga i tako dobili njegovu kulu a Mlečani su im dali zemlje uz nju. Ubijeni bi mogao biti Mujo Bezarnagić u Krenici koji se spominje u prvoj investicijskoj ispravi.[73]) Neki od njih su se kasnije vraćali u Bosnu.

Obitelji harambaše Nikole Jankovića (Žanka) iz Duvna, Petra Krilića i Andrije Dragaševića i ostalih 27 obitelji smjestile su se na Žankovoj glavici. One su stigle prije 16. prosinca 1687, kako piše u providurovu spisu od 22. prosinca 1689. kad im se potvrđuju zemlje ispod Žankove glavice. Nikola se istakao u borbama te je provaljivao prema Uskopolju i Livnu što mu je priznao providur Dolfin. Kako je služio u konjici, dužd Silvestar Valerije dozvolio mu je 16. ožujka 1697. držati dva konja.[74]) U sinjskim maticama piše da su Žankovići iz Duvna a Dragaši iz Livna. Ta se prezimena ne spomi-

nju u bosanskim maticama, kao ni Krilići. Žankovići su dobili zemalja u Bajagiću i stoga će neki od tog plemena prijeći preko Cetine.

Harambaša Marko Mastelić od Livna stigao je u Brnaze s 24 obitelji u kojima je bilo 160 članova od kojih 30 za vojsku. U Mandićevom popisu iz godine 1743. nema u Livnu Mastelića. Markovi ljudi smjestili su se oko Mandačeve glavice a sam harambaša dobio je kulu Mandića i zemlje oko nje koju je podijelio obiteljima.[75]) Godine 1709. upisane su tri obitelji Mastelića: Ivana i Petra pok. Luke i Ivana s nećacima pok. Mitra a pripadali su banderiji Tadije Vučkovića.

Početkom godine 1688. došao je iz Rame harambaša Jure Radanović Kalođero sa sedamdeset obitelji te je 21. prosinca 1689. dobio 400 kanapa zemlje u Bajagiću od rijeke Cetine do vrha Prologa a sutradan kulu na Hanu. Jure je, međutim, prešao pod sinjsku tvrđavu i nastanio se u jednoj napuštenoj kuli a obrađivao je zemlju »fratarku«. Kad je godine 1702. umro, ta je zemlja ostala na državnom raspolaganju te su je dobili franjevci po kojima je i dobila ime.[76])

U isto vrijeme stigao je Jerko Božinović iz Duvna. Njemu je 8. prosinca 1687. dozvoljeno da se s deset obitelji smjesti u Hrvacama u mjestu Strbić, reč. Čitluk gdje je dobio oko 300 kanapa oranice a sam Jerko kuću osmanlijskog age dok je starosjediocu Jerki Baraću ostavljeno deset kanapa.[77]) Božinović je doveo sobom sve članove svoga plemena. Barаća, naprotiv, ima u mnogo sela livanjskog kraja kao u Biloj, u Velikom Guberu, Grborezima, Lusniću, Strupniću, Donjim Runjanima, u Čaiću i Strupnici. U Bili su bili starosjedioci dok su se u drugim selima doselili dijelom i iz Cetine a dijelom iz drugih krajeva,[78]) ali je Jerko starosjedilac Čitluka. Među tim prvim pribjeglicama bio je i Filip Marasović (1689), vjerojatno iz Livna, koji se smjestio negdje oko Potravlja,[79]) ali i bliže Sinja jer Ilija Marasović s dvije osobe u obitelji pripadao je godine 1709. banderiji Vučkovića a Ivan sa sedam članova banderiji Mate Filipović-Grčića.

Jure i njegov nećak Karlo Budimir, prema matičnim knjigama (Sinj) iz Duvna, dobili su kuće kod Vučkovića i Tomaševića u Brnazama. [80]) Jakov Tomašević, jednako iz Duvna, preuzeo je kulu i 50 kanapa zemlje. On je u borbama bio zarobljen te je molio mletačkog dužda Silverija Valiera da ga se oslobodi i dužd je 9. listopada 1697. to naredio općem providuru.[81]) Tomašević je godine 1698. dobio zemalja u Gali, u selu preko Cetine a koje su više puta kasnije potvrđene. Još godine 1687. (28. svibnja) Jakov se tužio da mu mnogi smetaju mirno obrađivanje što je opći providur strogo zabranio.[82]) Tomaševići, kao i Vučkovići nisu upisani u knjigama matica u bližem hercegovačkom kraju[83]) Tomaševići i Budimiri su dobili zajedničku investituru s Vučkovićima ali nedovoljno za život i stoga su prvi našli izlaz u Gali a drugi u Maljkovu.

U Glavicama su se smjestili ljudi harambaše Jadrijevića iz Livna, ali prvu investituru nismo pronašli, a ni za harambašu Pavla Bogdanovića (Bogdan) koji se bio smjestio u Ćurlinima. Jadrijevići su bili starosjedioci u selu Miši zapadno od Golinjeva a prije su se zvali Batinići.[84]) Bogdanovići su moguće kasnije stigli jer je opći providur Alvise Mocenigo naglasio godine 1698. njihove zasluge i napisao kako su prvu investituru dobili tek 24. svibnja 1696. a dozvolu lokacije 21. srpnja 1697.[85]) U toj ispravi piše da je Pavao iz Livna, ali u godini 1743. Bogdanovići se spominju u Tomićima, *župi* Kreševo a i još dalje ali i u selu Biograci, župa Mostarsko blato, u kojem je

Antun Bogdan imao tri osobe u obitelji a Ivan šest.[86]) Odakle su Bogdanovići stigli, ne bismo znali, iako nam se čini da su vjerojatnije došli iz Hercegovine jer su isprave dobili nakon godine 1695. Obojica tih harambaša, a i drugi, u nedostatku zemalja u Glavicama podijeljenih »zaslužnim« pojedincima, dobili su imanje u prekocetinskim selima Gali i Gljevu.

Mnogo više podataka ima za selo Hrvace.

Harambaša Mijo Mušterić doveo je 24 obitelji. Njihova su imena u providurovoj ispravi nabrojena: Cvitko Sterić, Jure Stipanović, Bariša Jezrević, Stjepan Buljević (Bulj-Buljac), Petar Mihaljić, Petar Grgić, Jure Babić (Bilić ?), Ivan Stanić, Stjepan Pletikosić, Jure Šarić, Ivan Bilić, Luka Pletikosić, Petar Radanović, Petar Pletikosić, Jure Pindelj, Jure Krinović, Stjepan Ivičić, Vid Mihaljić, Ivan Grgić, Petar Cvitko Malovan, Jure Vujinović, Petar Knežević (Knezović). Od svih tih prezimena teško je naći sličnosti u obližnjim krajevima Bosne. Doduše, iznad Šuice postoje mjesta Malovan Gornji i Donji (župa Uskopje), ali godine 1743. u tom je selu bilo samo pet obitelji, nijedna se nije ni približno zvala sličnim prezimenima.[87]) Od gore spomenutih do danas su ostale u Hrvacama: Mušterić, Stipanović, Buljac, Mihaljić, Pletikosić, Bilić, Radanović-Radan, Malovan, Knezović. Mušterić je dobio dosta veliko područje, trećinu Hrvaca od Lučana i Česma-vode te od Zelova do rijeke Cetine (500 kanapa). Mijo je do starosti vršio službu harambaše banderije a s guvernerom Jeronimom Cambijem imenovao je za harambašu Grgura Cvitkovića koji je stigao iz Hercegovine, što je 27. srpnja 1693. odobrio opći providur Danijel Dolfin.[88]) Čak se Mušterić vratio nakon 1699. natrag u Bosnu.

U isto selo je neretvanski serdar Mate Bebić doveo dvanaest obitelji s oko sto članova, vjerojatno iz Hercegovine, među kojima su mogli biti Cvitković i Doljanin iz Doljana (župa Rama). Njemu je 22. prosinca 1689. određeno da se smjesti u Hrvacama gdje je Mušterić dobio trećinu zemalja.[89]) Harambaša Dmitar Božinović iz Duvna došao je s 25 obitelji u kojima je bilo oko 200 duša i naselio se zapadno od Mušterića prema Pliševici.[90]) Božinović se ne spominje u hercegovačkim maticama u Duvnu (1743) nego Jakov Božinović u selu Dražeudo-Ričice, župi Uskoplje s četiri kuće i sa samo četiri člana obitelji. Godinu kasnije točnije su raspodijeljene zemlje te je Božinović dobio od Mušterića 400 kanapa i kulu bivšeg stanovnika Kanabrlijića.[91]) Kako zemalja što ih je Mušterić dobio nije bilo dovoljno, Petar Cvitko Malovan, član Mušterićeve banderije, a koji je doveo 13 obitelji sa 70 osoba od kojih je bilo 30 sposobnih za vojsku, uspio je pribaviti Berić i Međe preko rijeke Cetine između sela Bitelića i planine Prologa, što i danas pripada Hrvacama. Tu su se smjestili neki od Mušterića i kasnije pridošlih Lovrića a tu su smještene staje Hrvaćana.[92])

U Hrvace je kasnije stigao Petar Kekezović s 20 osoba u obitelji. On je obnovio kuću a i obradio zemlje u Zelopčićima i Vojvodinu docu (50 kanapa). Mocenigo mu je to godine 1697. potvrdio. U ispravi su određene granice posjeda i to od istoka Jezero i Jankovića kuće, od istoka brdo a sa sjevera Filip Marasović, koji je došao prije, i Filjević (Filović iz Livna) a s juga Mate Zoričić, svi iz banderije Mušterića.[93]) Međutim, to nije bilo po volji Mušteriću a ni Cvitkoviću i stoga su mu htjeli oduzeti posjed i dati ga Tomi Erakoviću. Kako je Kekezović sagradio utvrdu (»sarampol«) i dvije kule, opći providur je zabranio da mu se ometa mirni posjed.[94])

U Bitelić su se iz sela »Gian« (Sarp?) doselile s harambašom Vukadinom Lalkovićem pravoslavne, ali i neke katoličke obitelji: Vucić Đape, Ni-

kole Rapovića, Mije Pešića, Radivoja Rape, Petkovića, Stojana, Mine i Ivana Kašića, Ivana Mirčetića, Petra Kunića, Juriše Kasnića, Stojana Đapića, Šimuna i Jeronima Matijevića, Marka Riste, Gligorije Nikolića, Ivana Juričića, Matije Đurišića i Miloša Stanića. Opći providur A. Molin im je 31. prosinca 1689. potvrdio zemlje koje su već obrađivali.[95]) Od tih su današnje obitelji Đapići a drugi su vjerojatno krenuli dalje u potragu za drugim prostorima. U Malom Ruminu nastanio se Jadre Branković iz Bosne. Visoko ispod Grudine i Vrdola u Biteliću obrađivala je obitelj Šimuna Jurića oko 34 kanapa malih oranica što im je godine 1697. odobrio Mocenigo. Te je zemlje obitelj moguće posjedovala još prije, pod Osmanlijama.[96])

S druge strane Sinja smjestio se u Turjacima Marijan Križanović pok. Matije iz Duvna i dobio 9. srpnja 1689. zidinu i osam kanapa oranice, a njegov vjerojatno rođak Nikola osam kanapa u mjestu Branduši. Obitelji Andrije i Mate Križanac upisane su godine 1743. u selu Vedošić-Oplećani (župa Duvno) dok ih Petrić nalazi (Križanović) na više mjesta u Livanjskoj krajini, osobito u Grgurićima uz cestu za ugljenokop Tušnicu.[97])

Veći prijelaz bio je pod vodstvom harambaše Jure Doturovića koji je došao s trideset obitelji u kojima je bilo 200 članova a 80 sposobnih za vojsku. Njemu su 22. prosinca 1689. potvrđene zemlje od Košuta do Brnaza da ih podijeli svojim ljudima.[98]) Sudeći po obiteljima u Turjacima, koje su upisane godine 1709, Doturi, koji se ne spominju u bosanskim maticama, vjerojatno su došli iz duvanjske krajine. Do njih se u Košutama smjestio harambaša Nikola Druljinović s trideset obitelji u kojima je bilo 250 osoba od kojih 70 sposobnih za vojsku. Harambaša Mate Cavalić jednako je u Košutama dobio deset kanapa zemlje godine 1689, ali se tu nije zadržao.[99])

U dolini Lučana harambaša Petar Đipalo iz Ravna (župa Rama) prispio je s 23 obitelji u kojima je bilo 140 članova, od kojih je bilo 80 sposobnih za vojsku. S njim se doselila i jedna muslimanska, pokrštena obitelj. Opći providur potvrdio mu je 21. prosinca 1689. zemlje u Lučanima i u Hrvacama sve do Miševice da ih podijeli svojim ljudima i da tu podignu kuće za stanovanje. Njegovu rođaku Vidu nije bilo dovoljno te je zahvatio za posjede iznad Lučana, prema Zelovu u Vaserić polju. Opći providur mu je 26. veljače 1691. potvrdio zemlje pod Podpliševicom i Kapitanovu njivu, ali i kulu na Nebesima koju je bio popravio (danas Karaguša, na granici Lučana i Suhača).[100])

U Dicmo je iz Bosne stigao Šimun Đukić s mnogo obitelji i tu se nastanio ali, čini se, da je krenuo dalje.

Tako su do kraja godine 1689. bile naseljene i zauzete zemlje blizu Sinja, u Lučanima, Hrvacima, Biteliću, Glavicama, Brnazama, Turjacima i Košutama. Iz investitura može se utvrditi da je stiglo oko 352 obitelji što je sigurno tek polovica koja se tu smjestila jer nekim skupinama s harambašama nema spomena. Bilo je sigurno i drugih pojedinačnih izbjeglica. Ukupno se moglo približno doseliti 3800 osoba. Za druga sela Krajine nisu izdavane u tom razdoblju potvrde investitora, što ne znači da zemlje nisu obrađivane i da se na njima nije naselilo novo stanovništvo. Ljudi su bez uvida državnih vlasti nadirali, zaustavljali se i naseljavali. Stoga je opći providur 10. lipnja 1689. strogo zabranio da se grade nove kuće na području Klisa i Sinja, čega se u tim nemirnim godinama nije sigurno mnogo pridržavalo jer vlast nije mogla strogo kontrolirati pokrete.[101])

Nakon godine 1690. seobe oko Trilja otežale su stanje jer su mletačke vlasti prvotno dozvolile da se tu nastane obitelji iz Poljica a kasnije izbjeglice iz Hercegovine. Kako su na tom području još od prije podijeljeni posjedi pojedinim za Mlečane zaslužnim pojedincima a i odoboreni starosjediocima, nastale su mnoge pravne nejasnoće i borbe oko ne baš previše prostranih zemalja.

Poljičani su služili Mlečanima kao krajišnici već od početka rata i time su bili uvučeni u krvavo kolo. Borbe su se posebno odvijale oko tvrđave Zadvarja, osnovne obrambene kule prema Makarskom primorju, Omišu a i Poljicima. U obrani Zadvarja sudjelovali su Poljičani, kao godine 1685. kad je odbijena vojska hercegovačkog paše. Godine kasnije, turske čete upale su u Dolac i Srijane, opljačkale i popalile oba sela. Međutim, nakon toga Poljičani su dočekali pljačkaše, koji su krenuli prema Sinju. Pod vodstvom don Jure Pezeljevića i seoskog vođe Ivana Tomičića krvavo su osvetili razbojstva. Poljičani su sudjelovali i u osvajanju sinjske tvrđave, čak su prvi na bedem iznijeli barjak, što je 22. siječnja 1689. potvrdio opći providur Girolamo Corner.[102]) Pokrenuti vjetrovima rata, Poljičani su od Doca do Podgrađa krenuli prema Cetini u potrazi za boljim životom i za plodnijim krajevima.

Pod vodstvom kapetana Stjepana Stazića iz Donjeg Doca i harambaše Mate Žuljevića doselilo se godine 1691. dosta obitelji iz Poljica, uglavnom iz Donjeg Doca (DD), Srinjana (SR) i Sitnog (S) i to u dvije skupine. U prvoj su bili: Franjo Žuljević s 15 osoba, Mate Stazić (DD) s 18 osoba (Blato/Cet.), Stjepan Uhanović (SR) s 10 osoba, Jure Uhanović (SR) s 12 osoba, Ivan Ljubatović s 18 osoba, Jure Tarivoljić s 12 osoba, Ivan Roguljić (DD) s 16 osoba, Mate Kačiunić (DD) s 10 osoba, Petar Kačiunić (DD) s 12 osoba, Pavao Pavletić (DD) s 10 osoba, Nikola Žuljević s 12 osoba, Jure Domianović s 15 osoba, Ivan Kovačić (SR) s 18 osoba, Ivan Marisaljić s 9 osoba, Petar Mansalić sa 7 osoba, Ivan Dunušić s 10 osoba, Mate Brabojević (Brajković ?) s 8 osoba, Tadija Vidaković s 14 osoba, Ivan Kačiunić (DD) s 9 osoba, Ivan Brabojević (Brajković ?) s 9 osoba, Šimun Banjić (Banić) s 15 osoba, Pavao Plazibat s 8 osoba (Dugopolje), Marko Banjić s 12 osoba, Ivan Mladinov s 8 osoba, Mijo Žuljević sa 7 osoba, Ivan Radić s 12 osoba.[103])

Kod druge skupine upisane su i veličine površine zemalja a i sela u kojima su bili posjedi: kapetan Stjepan Stazić (DD) dobio je 25 kanapa u Gardunu, Krivači, Vedrinama i u Docu na Cetini kod Trilja; harambaša Mate Žuljević 25 kanapa u Krivači, Gardunu i u Čaporicama; Marko Roguljić (DD) 12 kanapa u Krivači; Mijo Mandić (DD) 12 kanapa u Krivači; Jure Žuljević 12 kanapa u Krivači; Marko Bilić (DD) i Marko Bašić (Zvečanj) 12 kanapa u Krivači; Tadija Pavić 12 kanapa u Gardunu; Jure Čikota 12 kanapa u Gardunu, Ive Mikasić 16 kanapa u Lončari i u Grabu; Petar Pezeljević (DD) 15 kanapa u Gardunu i Vedrinama; Mijo Roguljić (DD) 12 kanapa u Gardunu i mlin na potoku Grabu; Jure Mandić (DD) 12 kanapa u Gardunu, Jure Roguljić (DD) 20 kanapa u Gardunu; Grgur Skejić 12 kanapa u Gardunu; Jure Jadrić (DD) 12 kanapa u Lončari, Stjepan Radić (DD) 15 kanapa u Vedrinama, Mijo Živalić (DD) 12 kanapa pod Golim brdom; Cvita Poninković 12 kanapa u Vedrinama.[104])

Ljudi su morali, kako su tražile mletačke vlasti, držati stražu na Trilju. Dio dobivenih zemalja bilo je predano prije obitelji Marchi iz Splita, ali ih nije obrađivala i stoga su dane Poljičanima.

Na te prijelaze moguće je djelovao don Pavao Žuljević a koji je vršio dušobrižničku službu u Cetini još pod turskom vladavinom. Godine 1685. Šain-aga Mandić dozvolio je kapetanu Ivanu Marušiću da ga u ropstvu zamijeni don Pavao Žuljević tako da je mogao otići providuru Valieru zbog dogovora oko otkupa. Don Pavao je pomogao Mlečane u borbama i stoga je bio nagrađen. On je držao osam kanapa oranica s druge strane rijeke Cetine u Jelašici (danas Otok) i u Peraljici, a Mocenigo mu ih je 28. listopada 1696. potvrdio.[104]) Jure, Mate i Ivan Žuljević molili su 29. ožujka 1697. providura da mogu mirno uživati zemlje (40 kanapa) koje su u Jelaski obrađivali preko rijeke Cetine dozvolom sinjskog providura kao i dva dijela od mlina na potoku Grabu.[105]) Žuljevići se nisu vratili u Poljica nego su se rastrkali po selima okolo Trilja, stalno se naselili u Gardunu, a neki sve do Otoka, makar privremeno, kao i u brdovitim selima Dinare.

Iz Poljica je godine 1691. stigao i Grgur Poljičanin s 12 članova svoje obitelji te je dobio deset kanapa u Dicmu a Jakov Nardin s tri osobe i po ustaljenoj praksi dobio dva kampa po glavi, usve šest kanapa.[106])

Jure Dadić iz Biska, Pavao Pavletić iz Doca i Petar Raić iz Brodarića dobili su deset kanapa zemlje u Čaporici a koje je sebi prisvajao Marko Žuljević.[107]) Poljičani su željeli zauzeti što više zemalja tako da su Stjepan Stazić s nećacima, Mijo Roguljić, Mate Žuljević, Mijo Pezeljević — svi sa svojom braćom počeli obrađivati zemlje u Krivodolu, u Gornjim i Donjim Voštanima, što im je godine 1697. Mocenigo dozvolio.[108]) Franjo Žuljević je 7. travnja 1697. dobio 25 kanapa u Varda docu prema Tijarici na granici Sinjske krajine.[109]) Oni su na tim brdovitim predjelima i ostali, a kasnije su neki od njih prelazili u livanjsku krajinu. Naime, u popisu poljičkih obitelji iz godine 1725. nema spomena Žuljevićima, što znači da su se u potpunosti odselili.[110])

Harambaša Mate Petrović (iz Ostrvice) dobio je za svoju banderiju 300 kanapa u Brodariću. Novim selima, Ugljanima i u Begovini sve do tvrđave Čačvine (29. svibnja 1693). Banderiji su pripadale ove obitelji, uglavnom iz Gornjeg Polja (GP): harambaše Mate Petrović s osam osoba, Tadija Delić s 6 osoba (Kreševo), Marko Čulić (GP) s 6 osoba, Mijo Lukačević (GP) s 4 osobe, Ivan Dujmov s 5 osoba, Tadija Lukačević (GP) s 6 osoba, Stjepan Mišetić s 6 osoba, Mijo Sladojević (GP) s 8 osoba, Pavao Sladojević (GP) sa 7 osoba, Grgur Jezić s 6 osoba, Stjepan Pocrnja (SP) sa 7 osoba, Jure Ježić s 5 osoba, Marko Radovan (Dugopolje) s 8 osoba, Nikola Majstorov sa 7 osoba, Stjepan Linković s 6 osoba, Ivan Vladislavić (GP) s 6 osoba, Luka Ježić s 8 osoba, Pavao Čavlić sa 7 osoba, Stjepan Jurić (iz Trnbusa) sa šest osoba, Ivan Ivančević (GP) sa 7 osoba, Grgur Vuković sa 7 osoba, Stjepan Pavić (SR) sa 7 osoba, Pavиša Pavić s 8 osoba, Petar Žuljević s 8 osoba, Grgur Braić (Gata) sa 7 osoba, Stjepan Vuković (Krug) s 5 osoba, Mate Stošić s 6 osoba, Franjo Sakarić s 10 osoba, Ivan Milošević (Podgrađe) s 6 osoba, Vid Burić s 4 osobe, Petar Tavrić s 6 osoba, Mate Mihačević s 6 osoba.

Osim tih u spisu je upisano kako ima još osoba koje su došle. Harambaša Petrović se borio pod Alvise Mocenigom. Tima ali i drugima dano je 29. svibnja 1693. sto kanapa zemlje u Raduni (Velim), Arstiću, Hrsovini, Vrpolju i Trihoviću. To su bili: Petar Uhanović (SR) s 8 osoba, Marko Bartu-

lović (Kreševo-Radobilja) s 8 osoba, Ivan Jelismić s 9 osoba, Tadija Kovačić (Sitno) s 8 osoba, Stjepan Kovačić (Sitno) s 8 osoba, Stjepan Pivčević iz Gata s 9 osoba, Stjepan Baković s 11 osoba, Ivan Brajević sa 7 osoba, Mate Bilić s 8 osoba, Pavao Mekinić s 5 osoba, Mate Kovlić s 6 osoba, Pavao Đurišić s 5 osoba, Mijo Mišerga s 4 osobe, Nikola Marcelić s 8 osoba, Jure Žuljević sa 6 osoba, Jure Vidaković (GP) s 5 osoba, Franjo (SR) sa 7 osoba, Mate Devranović sa 6 osoba, Jure Vidosović s 4 osobe, Stjepan Marisaljić sa 6 osoba, Tadija Bartičević s 3 osobe, Radica Kozličić s 12 osoba, Ilija Kozličić s 8 osoba, Nikola Pivčević s 6 osoba, Ivan Bošković s 6 osoba.[112])

U Brodariću su se kod Trilja naselila braća Ivan i Marko Vrdoljak a pripadali su banderiji Odrljinovića. Njima je 4. lipnja 1693. Dolfin odobrio 15 i po kanapa u Brodariću do posjeda Rajčevića i Piragića.[113]) Vrdoljaci se ne spominju u Bosni ni Hercegovini godine 1743. ali niti u Poljicima odakle su moguće došli u Sinjsku krajinu.

Mnogi od tih pridošlica iz Poljica sigurno se nisu stalno naselili na tim područjima nego su se nakon rata (1699) povratili na stara svoja naselja. Njihovo stanje bilo je teško jer su Mlečani, smjestivši stanovništvo iz obližnjih bosanskih pokrajina, doveli novo iz Hercegovine i morali im osigurati životni minimum.

## *DOLAZAK HERCEGOVACA*

Dok su prijelazi iz Bosne bili organizirani upadima krajišnika a iz Poljica gotovo spontano, migracije iz zapadne Hercegovine više su pokretale vojne mletačke vlasti. One nisu bile usmjerene prema jednom kraju nego u neodređene krajine, od Vrgorske krajine do Ravnih kotara.

Još godine 1691. serdar Rožić (Rašić) i harambaša Delijić doveli su od Mostara, vjerojatno iz Brotnja gdje su bili brojni u selu Srićnice, narod te su dobili 25 kanapa zemlje preko rijeke Cetine i to od granice do Gradine. U selu Sritnjici (Srichanize), u župi Brotnju, spominju se godine 1743. četiri ogranka Rožića s 25 kuća, ali sa samo 10 osoba, što je znak da se većina iselila jer godine 1768. samo su tri obitelji bile s 22 kuće i s 15 osoba. Klišani, koji su kao i Poljičani prodrli preko Cetine, kušali su im ometati mirno uživanje posjeda ali im je Capello 28. ožujka 1697. strogo zabranio.[114]) Ipak, u tom prenaseljenom kutu, teško je bilo biti spokojan i Rožić je krenuo prema Muću gdje se nastanio iako je nastojao zadržati zemlje koje je prije dobio. Slično je bilo sa harambašom Nikolom Podbiočićem (Podbioka) iz Rakitna, Ivanom Serševićem, Markom Rajčevićem i drugim obiteljima koji su 22. lipnja 1692. dobili zemlje u Vedrinama. Ta su područja zauzimali Poljičani pa su novom stanovništvu iz Hercegovine i te kako smetali. Mocenigo je stoga 29. srpnja 1698. naredio Poljičanima da im ne smetaju a Nikoli je dozvolio da u Vedrinama njegovi ljudi grade kuće ali i karaule za obranu granice. Posebno je naredio da se Podbiočić mora tu nastaniti.[115]) Nikoli je rodbinski bio bliz fra Ivan Podbiočić koji je besplatno služio u mletačkoj vojsci i stoga dobio godine 1698. u Sminovu (Muću) ispod Moseća, blizu konjaničke postaje, nešto zemlje.[116]) Vjerojatno su kasnije neki Podbiočići kre-

nuli dalje i nastanili se u Umljanima (Kljaci) odakle je bio fra Nikola Podbiočić (+ 1793).

Uzalud je sultan Ahmed II. u travnju 1693. naredio da katolici iz Hercegovine, kao represalije, plaćaju pećkom patrijarsi Simeonu taksu za vjenčanja i druge obrede, prava seoba je počela baš te godine.[117])

Pregovori su se vodili godinu prije. Naime, Nikola Prološčić iz Goranča kod Mostara dobio je 1000 reala u zajam uz garanciju svojih zemalja ali uz obećanje da će biti podložnik Republike što je značilo prijeći s narodom u Dalmaciju. Pregovore su vodili i bili ujedno svjedoci kolonelo Jure Crnica i Vinko Bujović iz Perasta.[118]) U isto vrijeme Bujović je sklopio ugovor s Jurom Cvitkovićem iz Goranča da će Pavao Cebić iz Brotnja, Lalić iz Blata, Pavao Jeličić iz Prokna i Mate Vučić iz Blata sa svojim obiteljima prijeći na područje Mletačke Republike i stoga im je dao 100 reala.[119]) Oni se spominju u maticama iz godine 1743. i to Cvitković u Kočerinu (Mostarsko blato), Cebić u Slipčićima, Jeličić na više mjesta u Brotnju (Paor) i Mostarskom blatu (Biogorci i Kočerin), Vučić u Bijeli i Veljacima.[120])

Seoba je počela godine 1693. kad je harambaša Ivan Mamić iz Mostarskog blata (iz sela Mamića) doveo mnoge kršćanske obitelji a pomagao mu je fra Franjo Radnić iz Brotnja. Stoga su obojica dobila državnu plaću od deset dukata mjesečno.[121]) Još veći organizirani prijelaz s područja ispod Mostara, iz Mostarskog blata, Brotnja i Goranča uslijedio je godine 1694. Opći providur Dolfin[122]) potvrdio je 8. svibnja 1694. da su serdari, kapelan i harambaše doveli oko pet tisuća ljudi na mletačko područje koji će braniti ne samo tvrđave Vrgorac i Zadvarje, nego se pokoravati vladi i otići gdje ona zaželi. Stoga je petorici serdara odredio deset dukata mjesečno plaće, kapelanu plaću prekomorskih vojnika a dvadesetorici harambaša 12 lira i mjericu kruha. Isto su dobili Mamić i Radnić koji su godinu prije prebjegli s narodom iz Brotnja. Narodne vođe bile su:

serdar Jure Dugaršević iz Gornjeg Brotnja,
serdar Jure Prološčić iz Goranča,
serdar Jure Zovković iz Goranča,
serdar Jakov Vukojević iz Mostarskog blata
serdar Jure Jeličić iz Brotnja,
kapelan Franjo Marinović,

harambaše:

iz Goranča: Duje Cvitković, Abram Knezović, Šimun Hrgović, Josip Delić, Mijo Kiosić, Ilija Glavurdić, Mijo Tokić, Grgur Vukojević, Križan Sesardić,

iz Mostarskog blata: Ivan Radić, Ivan Biliotović, Kresić, Stjepan Bronzar,

iz Brotnja: Ilija Grbišić, Jozić Mihatović, Ilija Jurišić, Stjepan Derimić (Drmac), Ilija Đuričić, Vid Žigo, Jakov Jeličić, Ivan Šalinović, Nikola Prološčić, Miho Dogančić i Mijo Duhaković.

Od tih izbjeglica mnogi su stigli i u Cetinu, kao ljudi serdara Prološčića u Potravlje, harambaše Cvitkovića u Hrvace, harambaše Hrgovića u Satrić i obližnje područje preko Cetine a drugi prema Trilju, oko Čačvine, u Grabu, Vedrinama, ali i na Muć i Zelovo. Franjevački pisci[123]) povezuju tu seobu uz »živogoške« fratre i osobito Franju Marinovića iz Brotnja ili Tomu Kneževića iz Rasnog. Opći providur Dolfin priznao je da su doveli oko 2000 ljudi u Potravlje, Satrić, Zasiok, Muć, Bitelić, Dabar i Grab a dio je krenuo

prema Kotarima u Vaćane. U matičnim knjigama sinjske župe upisane su iz okolice Mostara samo ove obitelji: Abrami na Suhaču te Jeličići, Markovići i Aničići kojih ima i u Turjacima. Iz Rakičana su došli ljudi harambaše Šipića i smjestili se u Vedrinama i u Jabuci a s harambašom Jurčevićem u Vojniću, vjerojatno od Duvna.

## *SLIKA KRAJINE PRED SVRŠETAK RATA*

Cetina je opisanim seobama popunjena i sinjski mjernik Petar Rossi predao je Dolfinu slijedeću katastarsku sliku Krajine:[124])

| | Campi | Quarte | Tavolle |
|---|---|---|---|
| GARDUN: banderija harambaše Stazića | 329: | 2: | 16 |
| VOJNIĆ: banderija harambaše Jure Juričevića | 413: | 1: | 11 |
| VOJNIĆ: banderija harambaše Arnauta | 312: | 3: | 170 |
| KOŠUTE: banderija harambaše Nikole Odrljina | 857: | —: | — |
| BRODARIĆ: ispod te banderije | 217: | —: | — |
| TURJACI: banderija harambaše Jure Doturovića | 1014: | —: | — |
| BRNAZE: banderija harambaše Jakova Tomaševića | 361: | 1: | 188 |
| KULA MANDIĆA: u banderiji harambaše Marka Đanića | 219: | —: | 36 |
| ISPOD TVRĐAVE: banderija serdara Vučkovića | 221: | 1: | 124 |
| RADOŠIĆ ISPOD VISOČICE: banderija harambaše Jerka Milasinovića i drugih | 333: | 2: | — |
| ISPOD TVRĐAVE — posebne investiture | 293: | 3: | 158 |
| SASSO (Žankova glavica i Kamičac): banderija Nikole Žanko i drugih | 101: | —: | 60 |
| ISPOD TVRĐAVE NA SUHAČU-ĆURLINIMA Dvije banderije Filipovića i Milanovića s drugim investiturama | 992: | —: | 112 |
| GLAVICE: banderija harambaše Nikole Jadrijevića | 852: | 2: | 112 |
| PLANICA: banderija harambaše Milanovića s drugim investiturama | 144: | 3: | 59 |
| JASENSKO: banderija harambaše Jeria Milasinovića s drugim investiturama | 525: | 1: | 94 |
| | 7159: | 1: | 146 |
| ČITLUK: banderija harambaše Nikole Žanko i drugih posebno u Karakašici | 724: | 3: | — |
| LUČANE: banderija harambaše Vida Đipala | 402: | —: | — |
| PODVISOČICA, ista banderija | 30: | —: | — |
| HRVACE: banderija harambaše Grgura Cvitkovića | 1025: | 2: | 13 |
| SATRIĆ: banderija harambaše Šimuna Hrgovića i drugih | 302: | 2: | 13 |
| POTRAVLJE: banderija serdara Pološčića | 596: | 2: | — |
| ZELOVO: banderija harambaše Bartula Jelavića i drugih | 320: | 3: | 12 |
| VUKOVIĆA MOST: banderija harambaše Kalinića i drugih | 731: | —: | — |
| DICMO: banderija harambaše Ilije Maretića | 1464: | 1: | 9 |
| ARŽANO: banderija harambaše Pavla Bilandžića | 910: | —: | — |
| MUĆ: banderija harambaše Pavla Šolića | 871: | 1: | — |
| MUĆ: banderija harambaše Bartula Jelavića | 348: | 1: | — |
| S druge strane rijeke Cetine: | | | |
| VUČIPOLJE, DABAR I BITELIĆ | 1639: | —: | — |
| BAJAGIĆ: banderija harambaše Filipovića | 300: | —: | — |
| OBROVAC: banderija harambaše Žanka | 215: | 2: | 110 |
| OBROVAC I GALA: banderija harambaše Bogdanovića | 200: | —: | — |
| GALA: banderija serdara Tomaševića | 387: | —: | — |

| | | | |
|---|---|---|---|
| ŽIVINIĆ: banderija harambaše Pavla Milanovića | 51: | 1: | – |
| ŽIVINIĆ I DIO POLJA OTOKA: banderija harambaše Bogdanovića | 400: | –: | – |
| UDOVIČIĆ: Mate Klišanin | 145: | –: | – |
| GRAB, RUDA, JABUKA I VEDRINE | 1041: | 3: | – |
| VEDRINE: banderija Arnaut | 120: | –: | – |
| VEDRINE, GOLA BRDA i ČAPORICE: banderija Stazić i drugi | 130: | –: | – |
| STRMEN DOLAC: banderija Jure Jurčevića | 255: | –: | – |
| NOVA SELA I BIORINE: banderija Mate Marcelli i drugih | 720: | –: | – |
| | 5604: | 2: | 110 |
| LIVADE IZMJERENE | 3721: | –: | – |
| | 9325: | 2: | 110 |

Od gore spomenutih harambaša teško je znati odakle bi bili Arnauti. Oni se nalaze u Livanjskoj krajini kao pravoslavci ikavci a neki su došli iz Kosora od Vrlike. Moguće su na Vojniću starosjedioci.[124]) Jednako, kao što ćemo iznijeti, pravoslavac je bio harambaša Kalinić, ali njegove zemlje (Vukovića most) nisu pripadale Sinjskoj krajini.

## *STANJE NAKON RATA*

Mirom u Srijemskim Karlovcima, potpisanim 26. siječnja 1699, situacija se u Cetinskoj krajini izmijenila. Prema osmom članu mirovnog ugovora tvrđave Knin i Sinj ostale su, doduše, pod mletačkom vlašću, ali granica je trebala ići ravnom linijom od jedne do druge tvrđave. Komisija za razgraničenje počela je raditi 6. lipnja. Upravo oko uređenja granice kod Vrlike i Sinja došlo je do razmimoilaženja između komisija kojima su bili na čelu Osman-aga i Giovanni Grimani.

Naime, ugovorom je bilo određeno da tvrđave koje su pripale Mlečanima budu udaljene od granice sat hoda. Pitanje je zapelo jer se stranke nisu mogle složiti da li će oko gradova biti povučena ravna ili polukružna linija. Stoga je trebalo tražiti posredovanje vlada tako da se rad oduljio. Polukružna linija je išla oko Vrlike i Sinja ali je potkupljivanjem dobiveno područje oko Potravnika (Potravlja).[125]) Od Sinja je granica išla ravnom linijom prema Zadvarju tako da je tvrđavica Nutjak na Cetini postala važna za obranu granice jer je Čačvina pripala Osmanlijskoj Carevini. Stoga je senat odredio 6. siječnja i 10. veljače 1701. da se Nutjak popravi i čuva. Mocenigo je 18. lipnja 1701. odredio Pavla Caralipeo, koji je o svom trošku držao četu »prekomorske« pješadije, da sa sinom kapetanom Jurom prihvati Nutjak ali pod zapovjedništvom Giovanni Michiellia te neka dobro pazi na granicu.[126])

Takva granica nije bila prihvatljiva stanovništvu. Očiti primjer je u Glavicama gdje je granica dijelila kuću harambaše Jakova Jadrijevića i Ivana Vučića, kako je ucrtano u više puta spomenutoj katastarskoj karti Sinja. Zbog takva ishoda većina investitura danih novodošlom narodu ostala su bezvrijedna i od siječnja 1699. nisu se ni izdavala.

Prva investitura, dana nakon razgraničenja, bila je episkopu Stratonike Nikodimu Busoviću i njegovim kaluđerima iz Dragovića. On je 10. rujna 1699. dobio 50 kanapa zemlje u Međupuću na području Zadra ili kod Prispe, nedaleko od Arandelovca na rijeci Krki, kod Kistanja ili Radina bunara i Vlake. Nikodim je molio Republiku da primi kaluđere i Mocenigo je, prema dukali od 26. rujna mletačkog senata, dao 12. listopada 1699. monasima staru crkvu Porođenja sv. Ivana Krstitelja na brežuljku blizu Bribira da je pokriju te zemlju da na njoj sagrade manastir i vrt a da od žita što ga požanju državi daju desetinu.[127])

Teže je bilo stanovnicima Krajine. Svu složenost teškoća pokazuje spis Moceniga od 5. studenoga 1699. Providur je priznao da mora paziti na obranu granice, ali i na nedostatak zemalja u čemu su obitelji uskraćene. Tako je harambašama Pavlu Bogdanoviću s 19 obitelji i Nikoli Žankoviću s deset obitelji ostalo samo sto kanapa. Stoga je Mocenigo naredio da mjernik Rossi oduzme od zemalja banderije Pavla Milanovića 50 kanapa a Nikola Caralipeo sam se odrekao 26 kanapa dok mu je vlast oduzela u Radošiću 20 kânapa. Time a i s drugim oduzimanjem stvoren je fond od 143 kanapa. Oduzete zemlje podijeljene su ljudima iz banderija Žankovića i Milanovića tako da je dopalo po glavi samo jedan kanap. Utvrđeno je koliko su pojedini bogatiji posjedovali zemalja koje im nisu bile nužne:

| | |
|---|---|
| Collo co: Antonio Cauagietti campi vinti | 20 |
| Collo gov. Giorgio Marmanetti campi sedici | 16 |
| Fante collo Giovanni Falchini campi dodici | 12 |
| Conti fratelli Marchi e Girolamo Cattonari con quattordici | 14 |
| Detto Gierolamo Cauagnini campi dieci | 10 |
| Paolo Caralipeo campi vinti | 20 |
| Cambio campi dieci | 10 |
| Heredi de q. Francesco Bacheri campi vinti | 20 |
| Francesco Sesti muniziere di Sign campi quattordici | 14 |
| Pètach campi sette | 7 |
| | 143 |

Dioba zemalja privremeno oduzetih Caralipeu (Despotoviću) može se vidjeti na katastarskoj karti Sinja. Ipak, veći dio plodnog tla u Ruduši ostao je Despotoviću a tek prikrajci su dani obitelji Zgolić, kapetanu tvrđavne crkve, Marasoviću, Bakoviću, Lovriću. Na području izvan »Kule« a između puta prema Radošiću i s druge strane prema »pazaru« zbile su se kućice s vrtovima: Marijana M. Andresovića, Popevića, Radenovića, Čičevića, Stipanović-Bračanina, Franje Vicića, Petra Grgića. Odatle prema kućama Tomaševića zemlje Marchi-Cattonari obrađivali su Nikola Kurtović, Martin Midenjak, Marko Šare, Toma Lusić, Franjo Vicić a i Martin i Ilija Tomašević. Ipak su veći posjedi ispod tvrđave (Canagetti, Kambelović, Falchini) ostali nedirnuti. Od stranaca su bili samo Barezze i Menodi a od novog stanovništva veće površine su dobili Milanovići, Jankovići (Žanko), Vidovići, Lilekovići, Lakovići, Matići, Barakovići, Radonić-Kaluđero i Vrdoljak.

U to doba bilo je pokreta pojedinih grupa prema Cetini ali i natrag na stara prebivališta.

Tako su, prema jednom zapisu u sinjskom samostanskom arhivu, napisanom bosančicom 15. svibnja 1708. a u prigodi nekog požara i podjele

kršćana (»Nota della podilla per Christiani per incendio«)[128]) koliko će tko dati u stoci ili žitu, u Biteliću ostali stanovnici koji su se prije tu naselili a i kasnije ostali kao Hrgović ili Buljan, a slično u Rudi i u Otoku. U Turjacima su uz stanovništvo nadošlo prije svršetka rata upisani iz Otoka Filip (Pilip), Mateša i Glado Norac. U selu je bila 51 kuća. I u Košutama, gdje je bilo 39 kuća, u Brodariću 11, u Vojniću 25, u Gardunu 20, a u Barjaku 29 stanovali su ljudi koji su kasnije upisani u mletačkim popisima.

Harambaša Mate Veić iz Zagvozda morao je s 60 obitelji napustiti boravište gdje se bio smjestio jer je ponovno potpalo pod osmanlijsku vlast. Opći providur ga je 8. travnja 1701. smjestio na Muću, podario mu titulu serdara uz mjesečnu plaću od 6 dukata i postavio ga pod vlašću serdara Cetine Pavla Vučkovića. Istog dana je napustio Zagvozd Mate Pipličić s 16 osoba te je i njega smjestio na Muć uz mjesečno 30 lira plaće.[129]) I kapetan Grgur Mitrović je od 30 kanapa zemlje spao na samo deset.[130]) Bariši Soldiću, vojniku u kompaniji Žanko, stanovniku Muća a koji je došao od Mostara dao je 26. rujna 1703. tri dana zemlje da bi mogao uzdržavati svoju obitelj.[131])

Zemlje u Maljkovu su razgraničenjem spale od 350 kanapa na samih 40 — tužili su se Tadija Vučković, Jure Budimir i Pavao Bilandžić u čijim je obiteljima bilo 106 osoba. Opći providur ih je mogao samo tješiti. Međutim, Antun Canagetti dao je banderiji Vučkovića trećinu svojih zemalja u Maljkovu, livade i neobrađene zemlje do Potravlja i granice da ih s Budimirom i Bilandžićem obrade a vode i bunari morali su biti zajednički.[132])

Grguru i Ivanu Marasoviću-Jankoviću zemlje su potpale pod tursku vlast. Mocenigo im nije mogao mnogo pomoći te im je dao zemlje koje je uživao Splićanin Juko Milić (8 kanapa).[133]) Slično je Pavica udova Celmića molila da joj se dodijeli nešto zemlje. Kako je Petar Pavić posjedovao više zemalja od određene norme (dva kampa po glavi), opći providur je 4. studenog 1705. odredio da joj se dade dva kampa oranica.[134])

Veliki dio stanovnika Hrvaca i Glavica prešlo je na Muć i to u područje Bitnić a pod vodstvom svog harambaše Grgura Cvitkovića, kako je upisano u katastru iz godine 1709. To su bili: Vinko Lovrić »siromah«, Ivan Stipanović, Knezović, Božinović, Doljanin, Terzić, Delašević, Vukman, Bošnjak, Romić, Šarić, Radanović, Strmić, Čurčija, Lončar, Babić, Boženović, Lalić reč. Armanda, Eraković, Ivan reč. Konjinča Klišanin koji je stanovao u Sinju, Abramović, Pletikosić, Crničević, Banović, Mušterić, Buljac, Malovan, Kekezović ali i Anušić, Vrdoljak, Pezelović, Ivić, Bašić, Perić te neki iz Sinja kao i ljudi harambaše Maleša iz Niska-Brštanova. Oni su tu dobili nešto zemalja s kojima su nadoknađivali one što su pale pod osmanlijsku vlast u Hrvatačkom i Glavičkom polju. Dobili su minimum, tek toliko da se prehrane.

Slično je bilo i u Postinju, dijelu Muća gdje je harambaša Buljan sklonio svoje ljude a njima su se pridružili i drugi. Njihov popis bio je ovaj: Mate Gudić pok. Ivana (7); Andrija Petričić pok. Ivana (6); Mate Grgić pok. Franje (3); Vuko Radoečić pok. Miloša (10); Grgur Križanović pok. Križana (5); Božo Vlasibare (4); Ilija Harambašić pok. Ivana (6); Mijo Medvidović pok. Mate (6); Tadija Ančić pok. Mije; Mate Kravić Ivanov (5); Ilija Župić pok. Mate (12); Antun Kravić pok. Vida (9); Toma Živanović pok. Lovre (11); Stjepan Kravić pok. Andrije (1); Križan Gabričević pok. Ivana; Šimun Sučić; Marko Govorosić pok. Pavla; Mate Benković; Nikola Svibanjo (?); Ivan Grbljašić; Abram Glavurdić; Nikola Ezgetić; Jure Kravić; Mate Domazet; Vid Doma-

zet; Nikola Domazet; Ivan Delaš; Bartul Soldić; Jure Soldić; Antun Soldić; Abram Skočibušić; Mijo Soldić; Marko Jerčević; Luka Domazet; Ante Bulj; Cvitan Ćulinković; Nikola Prolić; Stjepan Majstorović; Jakov Ančić; Jakov Kudić; Ivan Bovetić; Ivan Karapandžić; Mate Maljikić; Ivan Lovrinović; Bila Kevića; Mate Bekevaljević; Mate Ergović; Šimun Ergović; Antun Skočibušić; Dujam Skočibušić; Mate Skočibušić; Martin Gilić; Stojan Vuković; Grgur Prolić koji se povratio u Bosnu. Iz tog popisa se vidi da je Buljan okupio oko sebe svoje ljude ali i iz Satrića, Zelova i iz drugih strana. Mnogi su se od njih kasnije vratili prema Sinju, Radošiću, Zelovu i drugdje. Jednako su i druge banderije, kao serdara Pavla Rozića i harambaše Bartula Jelavića u Dobreču, o kojima ne pišemo, okupile oko sebe ljude iz raznih krajeva da bi se tako do boljih vremena preživjelo. To su bili Delić, Matić, Krivić, Filipović, Glavurdić, Tokić, Asenović, Petković, Vučić, Ćurković, Krolić, Kuduzović, Barać, Kokić, Golemović i drugi. Stoga slika banderija iz godine 1709. ne daje pravu sliku Muća tako da je ne možemo ni dati u potpunosti. Tek novim ratom mnogi od tih krenut će dalje a mnogi će se vratiti prema Sinju.

Nešto stanovništva se vratilo u Osmanlijsko Carstvo, kao Nikola Ćurković i Ercegović, Ivan Kekez, zatim iz Zelova Grgur i Luka Božić. Antonio Canaggetti je popisivao napuštene zemlje na Muću, u Vrlici, Maovicama i Otišiću i dijelio ih onima koji su ostali. Za Sinjsku krajinu nije sačuvan takav popis a vjerojatno nije ni bilo previše bježanja jer su se, kao što smo iznijeli, sklonili prema Zagori.

Tim migracijama izmijenila se slika stanovništva Krajine kroz borbu za životnu egzistenciju. Konačni uvid pruža prvi katastarski popis (1709) a koji je izvršio mjernik Cosmo Faventini.[135]) Te životne borbe te i posljednji popis promotrit ćemo, prema dostupnim spisima, po pojedinim selima.

## *Pregled sela*

Opisani migracijski pokreti nisu stvorili potpuno stalno stanovništvo sela Krajine, dosta oslabljene zbog neprirodne granice koja ju je podijelila. Valovi migracija izazivali su starije stanovništvo i mnogi su odlazili dalje prema Zagori a nakon rata, kao što smo iznijeli, neki su se vratili u Osmanlijsko Carstvo. Sve se to odvijalo u grču borbe za nedovoljno prostrane prostore, korisne jedino da se iz tame izvuče po koji podatak o pojedinim obiteljima. Ipak, borba za egzistenciju osnovni je zakon pojedinca i skupine ljudi. Te ćemo borbe iznijeti po selima i to prema spisima providura, podacima iz sačuvanih matica i katastarskom popisu kad su neka sela dobila konačnu sliku, a iznijet ćemo i borbe u selima koja su nakon rata ponovno pripala Osmanlijama.

### *BISKO*

Selo Bisko nalazi se ispod Mosora na krajnjoj granici sinjskog distrikta prema Poljicima. Prema brdu Mosoru nalaze se sela Kotlenice i Donji Dolac a prema zapadu Dicmo ili bolje ogranak, danas selo i župa, Ercegov-

ci a prema Sinjskom polju Vojnić i Gardun.

U tom zabitnom kraju od davnine je živjelo pleme Sučić. Ono se spominje i u Poljicima, u Donjem Docu i Dubravi.[136]) Vjerojatno u vrijeme osmanlijske vlasti jedan ogranak dobio je nadimak Akrap i naselio se u Bisku u vremenu o kojem pišemo, pod vodstvom harambaše Marka Sučića reč. Akrapa pok. Petra.* Pleme Sučića bilo je u Bisku veoma brojno tako da su godine 1725. predstavljali većinu stanovništva s raznim nadimcima: Pogačić-Sučić, harambaša Marko Sučić-Akrap, Sučić-Despotović, Sučić-Kontić, Sučić-Lazić, Sučić-Lilkušić, Sučić-Miovilović, Sučić-Stipanović, Sučić-Bakušić, Sučić-Striko, Sučić-Tabak, Sučić-Akrapović-Gačić, Sučić-Borić-Pogačić.[137]) Akrapi će kasnije, kao što ćemo iznijeti, posegnuti u nedostatku zemalja za površinama preko Cetine i nastaniti se na Tijarici a neki su prispjeli i u Livanjsku krajinu.

Nešto prije nego što im je opći providur potvrdio 10. travnja 1690. zemlje, stigli su u Liski, ogranak Biska, Ivan i Stjepan Vrgoč (Vrgočević) iz Poljica (Donji Dolac).[138]) Ivan pok. Jakova upisan je u banderiji Akrap godine 1709, dok je Stjepan umro i ostavio sina Juru. On je s braćom Dujmom i Matom prešao »priko Cetine u kuratiji fra Pavla Grabovca«, kako je upisano u više puta spomenutom izvještaju iz godine 1725. U Bisku se spominje i Luka Janković pok. Marka. Luka je godine 1709. pripadao banderiji Bilandžić iz Dicma (Krušvar-Ercegovci). On je s Matom Babićem dobio neobrađene i brdovite zemlje u Zagori i to u Pribudama, Crivcu i Vrbi jer su im obitelji bile brojne (35 članova) a posjedi mali.[139]) Don Luka Terzić reč. Anđelić i njegova braća Pavao, Ivan i Toma iz Biska posjedovali su očinske zemlje u Broćancu (Prugovo) koje im je potvrdio Mocenigo kao obiteljsku baštinu.[140]) Oni su inače iz Donjeg Doca gdje se godine 1699. don Luka borio. Braća su ostala na Bisku ali Pavao pok. Dominika nastanio se u Poljicima, kako piše u popisu iz godine 1709. Zbog njihove odsutnosti u Broćancu, za njihovim zemljama je posegao Vrleta iz Klisa, ali mu je providur zabranio. Terzići nisu posjedovali dovoljno zemalja na Bisku i stoga su dobili 40 kanapa šume na čiftluku blizu Ruinića kod tvrđave Čačvine, uz Crvenu lokvu i u Umčanima. Marko Pavić iz Poljica smetao im je uživanje tih posjeda te ga je Ivan Anđelić reč. Terzić u ime rodbine tužio sinjskom providuru i Pavić je bio prisiljen da se toga okani.[141]) Taj čiftluk, za kojim su i drugi posizali, Ivan je podijelio s Andrijom Čovićem koji se tamo više ne spominje.[142]) Naprotiv, neki od Terzića nastanili su se u brdovitom kraju Dinare. I sami Anđelići su u Bisku željeli uzeti dva i po kampa u Ponorima a koja su sedam godina obrađivali Nikola i Jakov Lučić iz Poljica (Donji Dolac) što im je Mocenigo zabranio.[143]) Lučić se kasnije nalazio u popisu banderije Biska. Iz Donjeg Doca Marko Bilić obrađivao je šest kanapa zemlje i to u Malom i Velikom Rošcu koji »jest i uzora i iz ledine izvadia«.[144]) Iz istog sela mogli bi biti i Jakov Benković, Petrović, Vidović i Kovačević.[145])

Selo je uglavnom dobilo svoju fizionomiju nakon rata. Neki su se, kao Terzić i Vrgoč, nastanili preko Cetine a neki otišli u Poljica. Glavna plemena su bila Sučići, Dadići i Vrgoči. U banderiji harambaše Marka Sučića reč. Akrapa pok. Petra nalazile su se godine 1709. ove obitelji (u zagradama broj članova):

---

* Kad je trogirski biskup Cupilli u ime splitskog nadbiskupa vizitirao godine 1704. Bisko, upitao je župnika don Franu Rogulića je li stanovništvo novo, a on je odgovorio da je tu rođen. (Nadbiskupski arhiv Split, s. 55 fol. 26').

Harambaša Marko Sučić, reč. Akrap pok. Petra (12); don Franjo Roguljić pok. Mate (1);[146]) Antun Dadić pok. Mate (8); Ivan Dadić pok. Ivana (2); Božo Dadić pok. Ilije (8), sad Ivan Danolić (1709); Tadija Ursić-Dadić pok. Marka (11); Mijo Dadić pok. Ilije (12); Ivan Janković pok. Marka (10); Luka Janković pok. Marka (7); Jure Vrgoč pok. Stjepana (8); Antun Sučić pok. Dominika (7); Stjepan Sučić pok. Jakova (6); Ivan Dadić pok. Martina (12); Jakov Benković pok. Andrije (1); Mate Vrgoč pok. Mije (5); Marko Vrgoč pok. Mije (4); Ivan Sandreković pok. Petra (3); Ivan Mekinić pok. Mate (2); Vid Kiajić pok. Vida (4); Pavao Ercegovac pok. Petra (4); Nikola Sučić Seravičić pok. Mate (5); Petar Pranić pok. Mije (6); Mate Petrović Petrov (8); Mijo Bulat(ović) pok. Stjepana (6); Nikola Vidović pok. Vida (4); Šimun Sučić pok. Mije (4); Mate Sute Sučić-Strijko pok. Mije (2); Vid Sučić pok. Mije (10); Jakov Đonlić pok. Vida (9); Toma Mekinić (Anđelić) pok. Mate (5); Luka Sarkolović pok. Ivana (4); Mijo Kovačević pok. Teodora (4); Jure Dadić pok. Ilije (10); Antun Bradarić pok. Andrije (1); Martin Terzić pok. Jure (7); Ivan Vrgoč pok. Jakova (7); Petar Vrgočević pok. Jakova (3); Cvito Sučić pok. Jure (5); Toma Sučić pok. Grgura (4); Grgur Sučić pok. Jure (2); Ivan Milošević pok. Ante (4); Pavao Mekinić pok. Mate (4); Toma Terzić pok. Pavla (7); Grgur Sučić pok. Vida (6); Pavao Terzić pok. Dominika (2); Jure Vrdoljak pok. Luke (4); Jakov Sučić pok. Mate (6); Mate Dadić pok. Martina (12); Petar Dadić pok. Martina (5); Ilija Sučić Jurin (18); Marko Čukušić pok. Petra (9).

*DICMO*

Selo Dicmo obuhvaća šire područje okruženo niskim brdima između kojih se prostire Dicmansko polje. U vremenu o kojem pišemo kraj od Biska do na zapadu Radinje, pa i Koprvno, bilo je jedno selo i jedna župa — Dicmo s rastrganim skupinama kuća (komšiluka) uz obradive površine kao Sičane, Sušci, Kraj, Osoje, Prisoje, Krušvar i Ercegovci. Selo se dijelilo na dvije banderije: Bilandžića u Krušvaru i Ercegovcima te Maretića u Dicmu koje je obuhvaćalo: Sičane Mojanku, Polje, Koprvno i Radinje.

Skupinu naroda iz Duvna doveo je Pavao Bilandžić. On se s Vučkovićima i Budimirima spustio u Cetinu. Kao i njegovi suplemenici otišao je iz svojih kuća sa svim članovima te se ne spominju u popisu iz godine 1743. Za svoju obitelj dobio je zemlje i u dalekom Maljkovu ali je glava obitelji ostao Pavao. Njegov brat Šimun, prema podatku iz katastra godine 1709. vratio se u Osmanlijsko Carstvo, dok je Pavlova obitelj brojila 45 članova.

Dio sela, južno od Krušvara, zove se Ercegovci što bi upućivalo da je stanovništvo iz Hercegovine. Ipak, prema prezimenima ne bi se moglo to potpuno dokazati. Doduše, u Blatnici (Brotnjo) upisane su četiri kuće Bojičića sa samo tri osobe i Vidakovići (danas ih nema u Ercegovcima) u Ogrageniku (Brotnjo) i to tri kuće s dvije osobe.[147]) Perića je doduše bilo u Rami gdje su doseljenici, a postoje i u Poljicima odakle su vjerojatnije došli u Ercegovce.[148]) U Mostarskom blatu spominju se Mamići, Golemi i Ću(r)kovići a u Brotnju Brajkovići, Ostojići i Vučići i oni su se mogli iz Hercegovine naseliti u taj kraj.

S druge strane tadanjeg Dicma bila je banderija harambaše Ilije Maretića pok. Bože. Maretića je bilo na Zelovu — Neoriću ali i u udaljenom selu Podhumci (Mirlović). Prema tradiciji oni su iz Hercegovine iako se u po-

pisu iz godine 1743. ne spominju, a to znači da su se svi iselili.

Godine 1693. (19. srpnja) opći providur je potvrdio udovici Mandaleni Podrug 25 kanapa zemlje u mjestu Stabbio (tor) ili Burenica u Sičanima, predjelu Dicma jer je uzdržavala devet osoba. Podruzi se inače spominju godine 1743. u selu Mrkodolu, župe Duvno, odakle su vjerojatno došli.[149]) Oni su pripadali banderiji Maretića, a održali su se sve do danas i to u Prisoju, Mojanici i u Kraju. U sačuvanoj matici krštenih koja je pripadala fratru Lovri Jazičiću župniku Dicma godine 1703. i 1704, Dujo i Mate Podrugović bili su iz Koprvna. Prema Mariju Petriću neki su se od njih kasnije preselili u Grboreze (Livno).[150])

Braća Marka Sunac iz Dicma 4. studenog 1693. dobila su potvrdu na već poodavno obrađivane zemlje. U obiteljima su imali 30 osoba. Zemlje su se sastojale od dvije ograde i to jedne u Koritu a druge u Dubokom Docu, usve 70 kanapa.[151]) Sunac, koji se više ne spominje u spisima, moguće je bio starosjedilac. Filip Pavičić, vojnik u kompaniji Geliseo, posjedovao je u Dicmu kuću i osam kanapa zemlje. Za njegova odsustva uživao ih je i obrađivao Mate Kominković ali mu ih je odlukom općeg providura godine 1698. vratio.[152]) Obojica se više ne spominju u Dicmu.

U Sičanima, ispod Zelenog bunara, dobio je 26. listopada 1697. Petar Zebić dvadeset kanapa zemlje. Petar je prema popisu iz godine 1709. imao brata Juru s deset članova a on sam petoro i obojica su pripadala banderiji Maretić. Zebići su moguće Hercegovci iz Brotnja jer je godine 1743. upisan u selu Slipčić Lovre Cebić (Zebić).[153])

Petar Jelinić je godine 1697. dobio 25 kanapa zemlje da ih podijeli svom narodu kojeg je doveo. U providurskim ispravama javlja se Ivan Batarelo kao »morlaco«. Njegov sin Nikola pripadao je Bilandžićevoj banderiji s tri člana u obitelji a jednako s tri člana i Mate Batarelo. Petar Batarelo upisan je godine 1743. u selu Brisniću, župa Duvno.[154])

Šimun Žura (danas Žuro) iz Dicma, moguće starosjedilac, sudjelovao je u ratu kao vojnik i dobio nešto zemalja u Krušvaru. Braća Filip i Andrija Kovačević, iz banderije Bilandžić, osporavala su mu pravo na vlasništvo, ali im je godine 1698. Mocenigo to zabranio.[155]) Te su zemlje bile u Prisoju gdje se i danas nalaze njihove kuće.

Šimun, Mate, Grgur i Toma Lovrinčević iz Župe nastanili su se sa svojim obiteljima (17 osoba) i obrađivali zemlje u Krušvaru blizu Brajkovića koji su moguće iz Zvirovića (Brotnjo), Bračuljevića (danas Bračulj) i Kovačevića. Mocenigo im je 8. listopada 1698. ispravom potvrdio imanja.[156]) Godine 1709. zapisano je u katastarskoj knjizi da se Toma Bračuljević vratio u Osmanlijsko Carstvo a od Lovrinčevića upisani su Mate i Šimun, reč. Župa koje je pleme i danas u Krušvaru, kao i Brajkovića.

Križan Bojić, jednako iz banderije Bilandžića, iz Ercegovaca, oko godine 1695. preuzeo je osam kanapa zemlje na mjestu Arseno blizu kuće Zalibegove i 2. srpnja 1698. to mu je potvrdio Mocenigo.[157]) Arseno-Erxano uslikano je na karti sinjskog područja godine 1685. zapadno od sela Vojnić a na području Krušvara. U blizini nastanio se još za općeg providura A. Molina Šimun Đukić i S. Capello je 12. kolovoza 1697. zabranio drugima da mu smeta.[158]) Marija udova Varenina i njen sin Ljudevit dobili su 5. kolovoza 1698. zemlje (25 kanapa) u Dicmu.[159])

U spomenutoj matici Jazičića upisano je 45 krštene djece s roditeljima i kumovima u godini 1703. a 33 do 6. prosinca 1704. Popis obuhvaća Dic-

mo, Krušvar i Koprvno. Iako je vremenski razmak od dvije godine malen, ipak je u njima upisano dosta obitelji koji su kasnije (1709) ušli u katastarski popis, što ćemo u njemu takva prezimena potcrtati. Međutim, postoje i prezimena kojih kasnije nema, kao: Svenvidović, Tović (?), Klarić, Čulinović, Buroeljević, Vuloković, Stranić, Viscić, Ciganin, Pavić, Boglić, Bokić, Koceljikin, Kapić, Karinović, Vujanić, Radojević, Buzdrak, Palešić, Pavlinović, Ducević, Čuturić, Baričić, Matić, Brakus, Matijašević, Ilišavić, Kalda. Iz Koprvna se spominju: Ajduković, Haničić, Suljić, Vuđanić, Jukić, Jarbešić, Skoličić, Stolišić, Podrugović, Suplić, Kokić, Mikrutović,.. Sigurno su ti u potrazi za boljim zemljama krenuli dalje ili se vratili u stari kraj.

Ipak, prema tom popisu može se zaključiti da su sela tog područja bila već formirana oko godine 1700. a kasnije su nadošli oni koji su zbog nepovoljnih granica kretali dalje a neki se smjestili i uz Dicmansko polje.

U Krušvaru koje se u popisu zove Aržano, u banderiji Pavla Bilandžića pok. Šimuna, koji je imao 39 osoba u svojoj obitelji bile su sljedeće obitelji (u zagradi broj članova): čauš Šimun Zelanović pok. Stojana (9); Mate *Batarelo* pok. Ivana (3); Pavao *Batarelo* pok. Stjepana (5), Nikola *Batarelo* pok. Ivana (7), harambaša Grgur Buljan pok. Vučema (29), koji se pojavio u okolici Bitelića, kao što ćemo iznijeti, a tu se sklonio nakon rata a dijelom na Zelovu; Simun *Skorić* pok. Jure (6), Ilija *Radošević* pok. Jure (9); Stjepan *Mazar* pok. Jure (7), Luka Knezović pok. Franje (7), Luka Vučić pok. Mate (7); Stjepan *Perić* Matin (9), Lovre Konsić reč. Marinačić pok. Jure (5), Grgur *Perić* pok. Perice (7), Stjepan Ćurkušić pok. Ivana (2); KRIŽAN BOJIČIĆ pok. Mije (3); Bože Mamić pok. Ilije (2); Jure Manđerelović pok. Grgura (5); Nikola Sučić Jurin (7); Antun Divić pok. Mate (5), Cvitan Bojić pok. Stjepana (7), Ivan Kvesić pok. Jure (3), Grgur *Perić* pok. Vida (11), Petar Bosančić pok. Vujice (8), Marko Stanković pok. Stjepana (8), Stjepan Vidaković pok. Franje (2), Ivan Lustrić pok. Nikole (7), Mijo Pavić pok. Vinka (4), Jure *Perić* pok. Šimuna (7), Mate *Bobanović* pok. Grgura (7); Andrija Kovačević pok. Pavla (6); Tadija Kustrić pok. Jakova (10); Vid Lustrić pok. Stjepana (6); Petar Skarić pok. Vida (6), Mate *Babić* pok. Tadije (19), Ivan Ančić pok. Vicka (5); (?) Blaić pok. Jure (12), Bartul *Skoljić* pok. Stjepana (11), Martin *Ćurković* pok. Ivana (9), Mate Ćurković pok. Antuna (prekriženo); Toma Ćurković pok. Franje (prekriženo); Blaž *Radojević* pok. Nikole (9); Ivan Golemčević pok. Andrije (9), danas u Bisku Bučić-Golem; Ivan *Lovrinčević* pok. Ilije (4); Ilija Glavičević pok. Mate (5); Pavao Cerenović pok. Vida (5); Jure Vištičić pok. Ivana (8); Mate Vištičić pok. Marka (5); Šimun Božić pok. Šimuna (7); Jure Goselić pok. Marka (6); Stjepan Pavlinović pok. Jure (2); Stjepan Đuretić Jurin (4); Nikola Peričević pok. Grgura (3); Mijo Matić pok. Mate (13); Luka *Peričević* pok. Martina (2); Jure Struić pok. Pavla (6); Tadija Struić pok. Pavla (9); Luka Brajković pok. Ivana (9); Toma Brajković pok. Ilije (10); Mate *Lovrinčević* pok. Pavla (10); Šimun *Lovrinčević,* reč. Župa pok. Pavla (10); Grgur *Cvitić* Vukin (8); Bartul Brajković pok. Ivana, Dominik Vučić pok. Tadije (6); Mijo *Blaić* pok. Mate (5), Antun Vučić Dominikov (4), Šimun *Ćurković* Matin (5), Jure *Ćurković* pok. Tome (7), Mijo Pavić pok. Vinka (4).

Iz tog sela vratili su se u Osmanlijsku Carevinu: Antun Divić, Petar Blaić, Toma Bračuljević, Šimun Bilandžić Franjo pok. Šimuna harambaše. Inače može se pretpostaviti da su ponajprije stigli oni koji su potcrtani, naime, koji su upisani u Jazičićevoj matici a kasnije su — vjerojatno veliki dio

iz Hercegovine — nadošli u taj kraj. Većina prezimena ostala je sačuvana do danas.

Banderija harambaše Ilije Maretića pok. Bože, koji je imao devet članova u obitelji, obuhvaćala je mnogo veći prostor: Sičane i Moljanku, Polje, Koprvno i Radinje.

U banderiji su bile ove obitelji: Mijo *Naerilović* pok. Vuke (12); Marko Pavičić pok. Mate (2); Ivan *Galečić* pok. Pavla (4); Šimun *Galečić* pok. Pavla (4); Marijan *Roguljević* pok. Martina (8); Rade Vukojević pok. Mate (4); Vid *Milanović* pok. Petra (11); Ivan *Milanović* pok. Vuke (4); Nikola *Naerilović* pok. Grgura (10): Mijo *Naerilović* pok. Miroslava (10); Franjo Vidaković pok. Vida (5); Mijo Vojković Marijanov (3); Križan Lekić pok. Stjepana (1); Mate *Milanović* pok. Ivana; Luka Milanović pok. Pavla (4); Stjepan *Stolešić* pok. Pavla (11); Ilija Maretić pok. Vuice; Jure *Zebić* pok. Mate (10); Mate *Filipović* pok. Gašpara (2); Jakov Gazibarić pok. Grgura (2); Božo *Bralić* pok. Jeronima (10); Jakov *Bralić* pok. Nikole (8); Mijo *Bilokapić* pok. Jure (19); Nikola *Bilokapić* pok. Vulete (5); Nikola Grčić pok. Marka (5); Andrija Smolić pok. Grgura (3); Grgur *Ćatipović* Ivanov (5); Mate Dević pok. Mije (3); Petar *Zebić* pok. Mate (5); Vid *Bralić* pok. Lovre (4); Petar Grčić pok. Šimuna (5); Vinko Lapozan pok. Vida (3); Ilija Marinović pok. Marijana (7); Vuleta *Radanović* pok. Vida (6); Ivan *Ćatipović* pok. Mije (6); Šimun Mamić pok. Ivana (3); Toma *Mamić* pok. Tome (2); Petar Strilić pok. Pavla (5); Božo *Radanović* pok. Dominika (Dujma?) (13); Ivan *Radanović* pok. Luke (13); Martin Kovačević pok. Jakova, Ilija Buzduanšić-Bužančić pok. Jure (5); Mijo Tomić pok. Tome (5); Grgur Šešević pok. Ivana (9); Ivan Lucić pok. Bernarda (4); Petar Serbić Petrov (5); Ivan Ledenković pok. Mije (3), Rade Sušković Vulin (9) pravoslavac; Dmitar Sušković pok. Vuke, pravoslavac (4); Marko Sušković pok. Rade (13) pravoslavac; Ilija Čipčić pok. Mate (20); Vuica Balić pok. Ilije (5), Grgur *Blažević* pok. Jure (2); Andrija Ajduković pok. Mije (11), Ilija Pavletić pok. Gabrijela (4), Bartul *Cicvarić* pok. Marka (6); Ivan Stolešić pok. Grgura (13); Ilija *Stolešić* pok. Vida (17); Pavao *Stolešić* pok. Nikole (6); Jakov *Ajduković* pok. Andrije (10); Mate Grubišić pok. Jeronima (12); Franjo Ivanišević pok. Petra (14); Ivan Dević pok. Pavla (4); Mate Podrugović pok. Vida (11); Bože Borenić pok. Bože (6); Stjepan Bilokapić pok. Jakova (3); Dujo Podrugović pok. Jakova (5); Jure Grbešić pok. Ivana (4); Marko Vojnić pok. Vuke (6); Ivan *Vukojević* pok. Vuka (3); Jure Buroveljić pok. Bože (2); Ivan *Blažević*, reč. Bandon (danas Bandol) pok. Tome (13); Martin *Stolečić* Matin (12); Božo *Babić* pok. Mije (11); Nikola *Zečević* pok. Ivana (8); Franjo Paskvalević pok. Paške (5); Martin Zurić-Žuro Ivanov (8); Šimun Zurić Markov (3); Marko Strizirep Stjepanov (6); Ivan Didović pok. Andrije; Grgur Pansić pok. Vule (3); Pavao Vojnović pok. Grgura (17); Ivan Stolečić Matin (14); Petar Rupčić pok. Smoljana (11); Ilija Jadrić Grgurov (10); Jakov *Vučičić* pok. Pavla (2); Dujo Zebić pok. Mate (13); Ilija Sulić pok. Šimuna (6), Ivan Kovačević pok. Abrama (4); Jure *Ajduković* Jakovljev (2); Jure *Balić* pok. Nikole (10); Pavao *Balić* pok. Vida (2); Franjo Pavlešić pok. Mitra (5); Grgur Veselić reč. Kokan (4); Grgur Đakolević pok. Pavla (8); Vid Đelečić pok. Vida (1); Josip Ančić pok. Jakova (6); Stjepan Domijanović pok. Ivana (7); Vid Mitrović pok. Stjepana (1); Luka *Veseličić* pok. Pavla (5); Toma Ljubić pok. Ivana (4); Jure Klarić (3); Ilija *Sulić* pok. Šimuna (6); Nikola Pralić (1); Bože Stolečić pok. Grgura (2); Božo *Pavičić* pok. Vida (3).

U popisu je upisano kako je Josip Babić prešao u Osmanlijsko Carstvo.

Selo Prugovo — Broćanac obradili smo posebno[160]) i ne bismo se ovdje na njih posebno osvrtali.

*NEORIĆ-SUTINA*

Selo Neorić nalazi se istočno od Mućа gdje je u srednjem vijeku stajala kula koja je branila ulaz u prodolinu Sutinu a spominje se kao Zelovo Sutinsko u turskim defterima XVI. stoljeća. Oko brda Visovac i Radinje prostire se nešto polja s dosta hladnih izvor voda i bogatom šumom.

Godine 1691 (29. srpnja) javlja se u tom kraju harambaša Pavao Šolić. Teško je utvrditi odakle je stigao. Postoje u Livanjskoj krajini, u Podhumu Šolići koji su se kao starenici zvali Pandža. Šolić se smjestio sa svojim ljudima u predjele Brštanova, Mućа, Sutine (Neorića). On je obnovio kulu Mustafe Alešića u Brštanovu i oko nje su se smjestili neki Šolići i njegovi ljudi. Sam Pavao se nastanio u Sutini. Zemalja nije dobio mnogo, tek 40 kanapa. Osim toga, velika mu je poteškoća bila što je Brštanovo pripadalo trogirskom području a Muć, Neorić i Sutina sinjskom. Stoga su nastajale nesuglasice.[161])

Šolić i Toma Bašić pokušali su godine 1697. preuzeti zemlje harambaše Vukadina Stojčevića, pravoslavca u Radošiću ili bolje Sutini, ali nisu uspjeli.[162]) Jednako se tužio Vučen Kolić na Šolića da sije ječam i da dovodi stoku na njegove zemlje u Pristinici u polju Mućа a i Miro Borojević da mu slično smeta na njegovim trima kampima na Brigu. Borba za zemlje bila je, međutim, obostrana jer je i Vukadin smetao Šoliću, pravoslavcu alfiru Stričeviću i njegovu rođaku Stevanu koji su se nastanili ispod Visovca, kao i Tomi Bašiću, Luki i Jovanu Stričeviću.[163]) Sve te obitelji koje se spominju ostale su uglavnom na tada zauzetim područjima do danas.

Harambaša Jeronim Milasinović iz Drežnice (Rakitno) prešao je granicu s 40 obitelji i dobio 6. lipnja 1695. mjesečnu plaću od 18 lira s mjericom biškota. On se smjestio na Radošiću ispod Visočice prema Neoriću. Među njima je bio Nikola Mialjević kojemu je smetao Franjo Biluša, pa je Mocenigo zapovjedio harambaši Šoliću da to spriječi. Mialjevića je bilo godine 1743. u Rakitnu a jednako Sarića i Jurića, današnjih stanovnika Neorića-Sutine.[164]) Milasinović je sigurno krenuo dalje jer se godine 1709. ne spominje.

Neorić i dio Mućа bio je pod upravom serdara Mate Veića pok. Jure. Veići se u Mandićevu popisu spominju samo u dalekom selu Bilavićima, u župi Kreševo, i to Grgur sa sedam kuća ali bez člana i Nikola sa sedam kuća i samo jednim članom. Moguće su Veići u općem metežu iz Kreševa krenuli prema Dalmaciji. U Neoriću oni su postali serdari i godine 1709. upravljali su obiteljima koje su uglavnom sačuvale se i danas (pocrtane): serdar Mate *Veić* pok. Jure (5); Jure *Zubanović* pok. Mije (7); Grgur *Čelanović* pok. Petra (3); Antun Pavičić Andrije (5), Ilija *Čelanović* pok. Marka (6); Mate *Resić* (Režić) pok. Andrije (5); Ivan *Vrdoljak* pok. Petra (5); Petar Katušić pok. Mije (1); Stjepan Benković Vidov (5); Pavao Vegarović pok. Mate (3); Marko *Čelanović* pok. Petra (5); Vid *Bratić* pok. Nikole (7); Mate Tokić pok. Blaža (5); Šimun *Galešić* pok. Pavla (6); Ivan *Galešić* reč. Kovačević pok. Pavla (4); Jure Đakojević pok. Ivana (5); Jure *Stupalović* pok. Mate (8) kojih

ima u Rujani-Livno; Ivan Serdarović pok. Marka (4); Mate Božinović pok. Marka (3); Grgur *Vukinić* (Vuknić) pok. Franje (3); Dujam *Marosaviljević* (Marasović) pok. Mije (4); Petar *Landikušić* pok. Vida (4); Pavao *Asanović* (4); Petar Bilonešić pok. Andrije (3); Antun Bašić (6); Ivan Kraljević pok. Grgura (6); Dominika Segoević ud. Ivana (1); Marko Piplišić pok. Stjepana (7).

Banderija Šolić u Sutini-Neoriću nije bila formirana nego je banderija Petra Šolića Vinkova iz Brštanova obuhvaćala sela Prugovo, Broćanac, Vučevica, Obitelj Krasić u Dugobabama i iz Radošića-Sutine sedam obitelji Stričević i po jednu Škaričić i Galića.

*ZELOVO*

Iako je Zelovo smješteno u brdovitom kraju, uz južne padine Svilaje, ipak su se odvijale borbe oko sitnih oranica opkoljenim ogradama hrastića i brijestića. Mlečani nisu, čini se, imali previše uvida u dijeljenju zemalja na tim daleko od puteva prostorima te su ih davali onima koji su ih tražili. Stoga je dolazilo do nesporazuma a i posjedovne nesigurnosti. Činjenica da su stanovnici tih brdovitih zaselaka pripadali skupa sa Satrićem harambaši Postinja pokazuje kako je boravak u tom kraju bio dosta neorganiziran.

Tako su stanovnici Prugova i Broćanca, nemogući dobiti dovoljno zemlje u svojim selima, posjedovali zemlje u Muću-Sutini i u Zelovu: Prugovljani 288 kanapa a stanovnici Broćanca 149 kanapa. Neki su od njih, kao Sarić, Bazina (Bezina) ili Jurići i nastanili su se u tim krajevima.

Oko godine 1692. harambaša Bartul Jelavičić (Jelavić) nastanio se u Dobreču (Donji Muć) s ostalim obiteljima i to od potoka ili kule muslimana Baračevića na istoku do crkve »di Sminsca« na zapadu, s juga je bilo Pometeno brdo a na sjeveru brdo Jeleno. S njime su došli: Marko *Bebić*, Vid *Jeličić*, Martin Sedlar, Luka *Gusić*, Vid Veretković, Ivan *Perić*, Kate Ceniskoca, Grgur *Palinić*, Grgur Grivičić, Ivan *Petković*, Šimun Žuljević, Vid Jelavić, Mate *Pekić*, Juriša Marković, Luka *Perić*, Mijo Vulković, Grgur Kalinić, Martin Kiusić, Nikola *Kuduz*, Luka Ljutić, Petar *Vusisić*, Luka *Vusisić*, Ilija *Vusisić*, Petar *Cerinić*, Jure Blaž, Jure Perc, Cvitko *Petrikosić*, Toma Živanović, Ana Ceniskoca.[165]) Oni su u većini ostali na tom dijelu Muća (potcrtani) i nalaze se u popisu banderije Dobreča godine 1709.

Neki od njih prešli su u brdovito Zelovo.

Harambaši Bartulu Jelaviću, Vidu Jeliću, Marku Bebiću, Vidu Jeloničiću i Grguru Segoničiću odobreno je na Zelovu 16. listopada 1693. sto kanapa zemlje a koja je pod osmanlijskom vlašću pripadala Grguru i Stjepanu Radniću, Ivanu Batiniću i Grguru Bašiću.

Pavao Barać, novi stanovnik Zelova (Lučana), s 20 osoba u obitelji dobio je godine 1697. četrdeset kanapa prema Plišivici, kod Vranine glavice.[166]) U neprestanim traženjima za zemljom Zelovljanima su smetali Mate Radunić, Ilija Baković, Stjepan Novaković i Jerko Delijić što im je 10. rujna 1697. Mocenigo strogo zabranio.[167]) Istog dana opći providur je dozvolio Antunu Kraniću, Križanu Hrgiću i Pavlu Baraću da obrađuju 30 kanapa što je pripadalo Bakoviću (Bakiću?) i Sutiću. Međutim, oni su bili iz Zagore (Vrba) i Mocenigo im je 10. rujna 1697. zabranio uz prijetnju od 200 dukata da preuzmu tu zemlju. To nije koristilo i stoga je 25. svibnja 1698. Mocenigo po-

novno intervenirao i zabranio da se Bakoviću i bilo kome iz trogirskog područja daju zemlje u sinjskom distriktu. Time je potvrdio nepovredivost imanja na Zelovu ali i u Lučanima i Sutini harambaše Vida Đipâla.[168])

Na Zelovu su se nastanili Antun Krasić i Križan Gabrić te obrađivali zemlje što su ih napustili Rakić i Lasić. Međutim, harambaša Hrgović iz Potravlja oduzeo im je zemlje u Rozanve (?) kod crkve sv. Mate do Tri jame, kuću i vrt (oko 23 kanapa) a jednako i Abram Knezović iz Potravlja pet kanapa oranice s kućom i vrtom. Mocenigo je naredio godine 1698. da im se to vrati.[169]) Kravić i Križan su se nastanili u Postinju i bili u banderiji harambaše Grgura Buljana a neki Gabrići su ostali u Zelovu.

Stanovnik Konjskog Ilija Rakovica dobio je na Zelovu 25 kanapa oranica.[170]) Stojan Novaković je godine 1697. dobio uz posjed na Prugovu i osam kanapa u Zelovu, u Bilopolju uz put Posterčić (?). Istog dana opći providur je Stevanu Novakoviću i njegovoj braći odobrio 26 kanapa na raznim mjestima Muća.[171])

Harambaša Šimun Jukić je oko godine 1693. dobio 40 kanapa zemlje i kulu s bunarom a 3. lipnja 1698. Mocenigo mu je te posjede potvrdio.[172]) U popisu banderije Satrića i dijela Zelova (1709) pod vodstvom harambaše Grgura Buljana, koji je kasnije prispio u te krajeve, bio je Šimun Jukić pok. Marka s 28 članova svoje obitelji. Još oko godine 1690. na Zelovu su mirno uživali posjede od oko 50 kanapa braća Samardžić, te braća Radnić, Grgić i već spomenuti Bašić. Njihove sitne posjede počeli su smetati harambaša Vid Đipalo iz Sutine (Lučana) i drugi te je Capello 24. srpnja 1697. strogo to zabranio uz prijetnju kazne od 200 dukata za utvrđivanje Neretve.[173]) Jednako su mnogi ometali posjede Ilije Bakovića, kao Antun Kranić, Križan Gabrić, Pavao Barać, Toma Bašić i Šimun Ljubić, što im je zabranjeno. Pavao Pranić, stanovnik Zelova, dobio je 15. travnja 1697. zemlje (40 kanapa) koje su bile T. Bašića.[174]) Prema usporedbi popisa matice (1743) Delaši su došli iz Livna, Domazeti iz Mostarskog blata, Ančići iz Duvna, Gabrići iz Bosne, Kravić iz Brotnja, Babić iz Mostara, Raljević iz Hercegovine.

Stanovnici dijela Zelova i Satrića pripadali su nakon rata banderiji Grgura Buljana pok. Vučena nastanjenog u Satriću gdje je dobio oko 27 kanapa zemlje. Stanovništvo obaju sela dijelom je stiglo iz Hercegovine kao iz Mostarskog blata Soldić (i iz Brotnja), Skočibušić i Aničić, iz Mostara Pandža (Karapandža). Godine 1707. (17. studenog) dano je Grguru i Luki Bašiću po 11 kanapa zemlje onih koji su se vratili u Osmanlijsko Carstvo.[175])

Godine 1709. u tim selima bile su ove obitelji:

SATRIĆ: Abram Skočibušić pok. Petra (5); Mijo *Soldić* pok. Nikole (11); Mate *Hrgović* pok. Bože (13); Jure *Soldić* pok. Stjepana (12); Nikola Babić pok. Ivana (8); Ivan Lovrinović pok. Stjepana (5); Stjepan Majstorović pok. Jure (4); Ivan Raljević pok. Vida (2); Mate Ančić pok. Grgura (8); Jakov Kudrić pok. Andrije (4); Martin Raljević pok. Vida (10); Ivan Raljević pok. Marka (9); Luka *Domazet* pok. Marka (11); Marko Jerčević pok. Ivana (7); Grgur Babić pok. Ivana (9); Jakov Ančić pok. Grgura (5); Ivan Karapandžić pok. Grgura (7); Antun Marošević pok. Marka (7); Cvitko *Domazet* pok. Marka (6);

ZELOVO: Mate *Domazet* (4); Šimun *Jukić* pok. Marka (28); Nikola Vrlić, pok. Mate (7); Ivan *Delaš* pok. Grgura (11); Stjepan *Delaš* pok. Grgura (16); Abram Glavurdić pok. Pavla (4); Vid *Domazet* pok. Grgura (16); Nikola *Domazet* pok. Marka (5); Ivan Cvitković pok. Grgura (7); Nikola Skobanić (?)

pok. Ilije (3); Antun Kaurić pok. Stjepana (10); Ivan Cvitković pok. Stjepana (6); Križan *Gabrić* pok. Ivana (10); Stjepan Kravić pok. Ilije (3); Petar Glavurdić pok. Marka (7).

U selu Zelovu i danas su sačuvana ista prezimena kao u tom popisu (potcrtana), nedostaje Marović. U njemu nema današnjih pravoslavnih obitelji (Beara, Galić i Škaro) iako smo spominjali Galiće. Jelavići, Jeličići i Kokani pripadaju mućkom Zelovu stoga su bili u popisu Muća. Manje su prisutna današnja prezimena sela Satrića, samo Soldić, Hrgović i Domazet.

Međutim, u Zelovu je više ljudi posjedovalo zemlje a koji su stanovali drugdje. Prema gornjem popisu ti su bili: Antun Skočibušić koji se vratio u Osmanlijsku Carevinu, Bartul Soldić nastanjen u Hrvacama, Abram Knezović u Potravlju, Antun Soldić u Satriću (danas ima na Zelovu Soldića), Kata Petrišić, Dujo Skočibušić koji se vratio u Bosnu, nasljednici Antuna Menoni i Antuna Macukata iz Sinja, Luka Manišić i Lovre Pesić iz Potravlja, Marija ud. Mate Ljubičića, Mate Perković, Mate Pelteh i Mijo Damianović, Martin Bandić, Petar Majić, Alfir Karapandža, Šimun Kalja iz Potravlja, Toma Bašić iz Zagore (Prugovo), Vid Raosalović, Ivan Nesterović, Ivan Bilandžić koji je posjedovao zemlje u Dicmu i Maljkovu, Ivan Radat vratio se u Osmanlijsko Carstvo. Još je bilo čak neobrađenih zemalja na državnoj dispoziciji.

## *POTRAVLJE*

Ispod srednjovjekovne kule Travnik prostiru se površine u laganom padu prema Cetini i uz padine Svilaje. Uz poljica nastanjivale su se skupine ljudi da bi iskorištavali plodnije tlo, pašnjake za stoku a drvo iz Svilaje za ogrjev.

Kroz Potravlje su prolazile mnoge obitelji, privremeno se zaustavljale i kretale dalje. Konačno je oko godine 1697. taj kraj naseljen uglavnom Hercegovcima.

Opći providur Mocenigo 24. listopada 1697. dao je serdaru Antunu Prološčiću, harambaši Antunu Knezoviću i Šimunu Hrgoviću potvrdu da su doveli sto obitelji s 500 osoba koje su uglavnom ostale u tom selu. Oni su dobili zemlje od Crnaca (Crno vrilo — Peruča), rijeke Cetine do Ribarića i do Zelova. Kako je to bilo malo, dane su im zemlje u Dabru do Tudorove drage.[176])

Prološčić se ne spominje u popisu matica iz godine 1743. jer je izbjegao s cijelim svojim rodom, ali su upisana druga prezimena iz njegove banderije: u Brotnju Petković (kasnije Kotromanovići), Majići, Primorac, Budimlić (Budić), Krasić, Cvitković, Rožić, Argić (Hrgović), u župi Mostar Kunić, u Mostarskom blatu Knezović, Domazet, Cvitković a u Rakitnu Bešlić, Bandić (koji su izumrli), iz Mostara Pripuz i Babić.

Još godine 1697, kao što smo već napisali, Hrgović je oduzeo Anti Kraviću i Križanu Harsiću iz Zelova zemlje od crkve sv. Matije i Abramu Knezoviću (s 40 osoba u obitelji) pet kanapa i kuću koju je sagradio, ali mu je Mocenigo naredio da sve povrati. Josip Vidosavić (Vidosalović) je s 30 osoba u obitelji obrađivao 80 kanapa zemlje u Potravlju, u mjestu Rubelj i Mocenigo mu ih je godine 1697. odobrio. Od istoka su bili posjedi obitelji Bašić

a sa zapada Gokić, sa sjevera rijeka Cetina a s juga planina Svilaja.[177]) Mate Vidosavić i Martin pripadali su godine 1705. banderiji Prološčića sa 17 osoba u svojim obiteljima. Danas se zovu Vidosavljevići.

Nakon te seobe stanovništvo se uglavnom ustalilo. Popis je izvršen godine 1705. uz pomoć serdara Antuna Prološčića dok su (19. lipnja) mjerniku kazivali podatke starci Antun Jurić, Antun Pešić i Marko Gašparović. U Potravlju su bile ove obitelji (potcrtani koji su i danas): serdar Antun *Prološčić* (23); Filip *Cvitković* (16); Grgur *Cvitković* (7); Josip *Babić* (13); Jakov Bubalo (6); Janko Kojić (8); Mate *Pripuzić* (8); Grgur *Kunac* (9); Marko *Gašparović* (7); Martin Bandić (15); Ivan Kusić (6); Križan *Hrga* (11)) Ilija *Glavurdić* (12); Jakov Manđarelo (9); Nikola *Titlić* (10): Vid Raosalović (6); Jakov Kravić (3); Marko Buovac (2); Grgur *Bešlić* (7); Ivan *Bešlić* (8); Šimun *Petković* (2); Karlo Kordić (7); Mate *Budić* (23); Mate *Vidosalović* (5); Antun Pesić (5); Lovre Pesić (9); Mate *Kunac* (10); Martin *Vidosalović* (12); Nikola Lubić (8); Mate *Ajduković* (12); Mijo Damjanov-Domnjak (15); Šimun Kalja (8); Antun Đuris (8); Abram *Knezović* (8); Petar *Majić* (13); Dujam Primorac (5); Ivan Ralević (7); Mijo Kovač (7); Ilija Biće (5); Krište Leović (14); Mijo Ogrib (10); Grgur *Rožić* (10); Mate Peltek (8); Stjepan Beuk (3); Luka Maruninsić (11); Juraj Maruninsić (4); Martin Vole (7); Cvitko Sarabača (1).

### *MALJKOVO*

Iako su se tri obitelji Vučković, Budimir i Bilandžić nastanile još od godine 1689.—90. na cijelom području Maljkova, ipak su i tu nastajale prepirke oko posjeda. Naime, selo je obuhvaćalo plodna polja uz Cetinu, sitne dočiće kao i šumu na Svilaji tako da je bilo među bogatijim u tom kraju.

Tadija Vučković odvojio se od svojih u Brnazama i prešao u Maljkovo. On je s Jurom Budimirom iz Livna i Pavlom Bilandžićem nastanjenim u Dicmo (Krušvaru), ali iz Duvna, dobio 3. prosinca 1691. stopedeset kanapa zemlje i to od Potravlja do mosta Otišića i od Cetine do vrha Svilaje da bi tu privukli i druge izbjeglice, što oni nisu činili jer su i danas oni jedini ostali u Maljkovu.[178]) Vjerojatno nisu se oni sami odlučili, zbog manjka zemalja u Brnazama i Krušvaru, na odlazak u tako daleki kraj, nego su ih državne vlasti stavile na granicu Krajine kao sigurne za nju ljude. Tadija je tu nastanio svog brata Šimuna, Bilandžić Ivana a Budimir Matu. Oni su nastojali sve to zadržati isključivo za sebe, što su u konačnici i uspjeli.

Tako, kad je u Maljkovo stigao godine 1687. Mate Tadijić i dobio osam kanapa zemlje sjeverno od Budimirovih kuća (sa zapada Gradina a sa sjevera Mate Lupaković reč. Ilijić), ubrzo je otišao dalje. Isto i Franjo Arbanasov s Ivanom Bašićem htio je oduzeti neke zemlje i kuće u Maljkovu, ali im je Mocenigo godine 1897. strogo zabranio.[179]) Oni su tu bili samo privremeni stanovnici kao i Vid Cavalić i braća Miačevići, jer su dobili samo dva kampa zemlje a više, zapravo, slobodnog prostora nije ni bilo. Ipak, u spisu se od njih traži da moraju podići »sarampol« za obranu sela.[180])

U Maljkovu se nije nitko zadržavao te je godine 1705. u katastru samo ubilježen Šimun s 15 osoba u obitelji, Ivan s 31 i Mate s 14 osoba.

Stanovnici Maljkova, spomenuti harambaše, posegli su i za zemljama u Dabru i Rastoku što im je 28. listopada 1697. Mocenigo potvrdio.[181]) Međutim, tu se htio smjestiti i harambaša Grgur Buljan. Buljani su došli iz Duvanjske krajine. U sinjskoj matici 17. prosinca 1703. kao kuma upisana je Paula Buljan iz Duvna. Godine 1743. upisana je samo jedna obitelj Buljan u Stipanićima i to Marka s četiri kuće ali samo četvoro osoba, dok ih godine 1768. nema.[182]) Buljan je 5. studenoga 1697. molio Moceniga da mu dade kuću u Dabru i zemlje na granici jer su se njegove obitelji tu naselile. Providur je odredio da prihvati neobrađene i nezauzete zemlje od Dabra do Vještić gore, od Dubrave do Rumina i to u dva dijela: jedan u selu Biteliću a drugi u Vučipolju. Buljan nije smio smetati posjede ljudi harambaše Cvitkovića jer su, kao što smo već iznijeli, Hrvaćani (Malovan) dobili u Biteliću prostore prema Hrvacama a ni zemlje Vučkovića, Budimira i Bilandžića iz Maljkova u Dabru i Rastoku. Osim tih, harambaša Josip Delijić s trinaest obitelji trebao je isto dobiti zemalja. Buljan je morao za obranu naroda, podignuti »sarampol« i organizirati na granici straže.[183])

Konačna razdioba granica posjeda izvršena je godine 1698. U Splitu su 27. lipnja kod providura Moceniga bili harambaša Grgur Buljan i serdar Ante Prološčić s jedne, a harambaša Grgur Cvitković, Bože Vučković, Pavao Bilandžić i Jure Budimir s druge. Oni su se nagodili. Pod Vučkovićem, Bilandžićem i Budimirom, koji su imali 18 obitelji, ostale su zemlje od posjeda pravoslavca Kalinića, iznad Vukovićeva mosta, do Potravlja i sve do vrha Svilaje kuda je granica išla ravnom linijom. Od granice Potravlja bile su zemlje harambaše Prološčića i njegovih obitelji do granica Hrvaca a zatim hrvatačkog harambaše Cvitkovića. Od tih zemalja dijelit će Buljanove ljude Tudorova draga. Livade su bile zajedničke. Buljan nije dobio mnogo zemalja s ove strane rijeke Cetine i stoga je tražio da se nastani u Biteliću. Kasnije, nakon godine 1699. Buljan je krenuo iz tih krajeva u Postinje (Muć) gdje je vršio službu serdara. Neki su od njegova roda ostali u Biteliću sve do danas.[184])

Iz Glamoča (župa Livno) godine 1698. stigao je harambaša Božo Rajičić. On se ne spominje godine 1743. u Glamoču. Kako njegovi ljudi nisu mogli dobiti dva kampa po glavi, Mocenigo je odredio da preuzmu zemlje preko Cetine i to nasuprot Potravlja i Maljkova u Biteliću, što im je providur javio a svjedok je bio don Ivan Filipović-Grčić.[185]) Iste godine, 11. kolovoza, sklopljen je ugovor između Antuna Kranića i Križana Kontića s harambašom Šimunom Hrgovićem i Abramom Knezovićem, Hercegovcima, da će kroz dva mjeseca prijeći s narodom u banderiju Hrgović ako im dade 25 kanapa zemlje i Abramovu kuću kao i pet drugih kanapa zemlje. Taj je ugovor 1. listopada potvrdio sam Mocenigo.[186]) Međutim, Kranić a i Kontić otišli su prema Muću.

U Biteliću je godine 1697. dobio 15 kanapa Jakov Sumić a zemlje su pripadale njegovu stricu koji je tu bio vjerojatno od starine. Jednako je i Šimun Jukić bio starenik u Biteliću i pod Gradinom kao i u Vrdovu u mjestu Kijačevina odobreno mu je 3. prosinca 1697. uživanje 24 kanapa zemlje.[187])

Na zemlje u Dabru računao je i harambaša Stojsavljević, pravoslavac, nastanjen u Otišiću, ali su one odlukom providura ostale Vučkovićima.[188]) Stojsavljević je želio zauzeti zemlje harambaša Kalinića, pravoslav-

ca, i to 50 kanapa u Kreševu, ali mu je providur strogo zabranio. Tako je Kalinić, nastanjen oko Vukovića mosta, očuvao svoje posjede, dobivene investiturom 22. listopada 1698. a granice su bile: prema sjeveru Vučipolje, jugoistoku Dabar, jugu Maljkovo a zapadu Otišić.[189])

Nakon rata ta su sela pripala Osmanlijskom Carstvu.

*BAJAGIĆ — OBROVAC*

Selo Bajagić-Obrovac prostire se od rijeke Cetine i to od njezinih pritoka Rumina na zapadu do Kosinca na jugoistoku, od rijeke Cetine do vrhova planine Prologa (Dinare). Ono se smjestilo pri strani, ispod kamene grede koja podržava krševitu visoravan, 100 m od razine rijeke Cetine (oko 301 do 440 m nadmorske visine) gdje su doci sa zaselcima kao Čačijin Dolac. Iznad su pašnjaci na planini do granice prema Bosni, sa stanovima i stajama.

O naseljivanju tog područja novim stanovništvom nema mnogo vijesti, tim više što je nakon godine 1699. pripao Osmanlijskom Carstvu.

U Bajagiću je u Karsanima Ivan Baković uživao očeve posjede. Njemu je Ivan Filipović smetao, čak mu je s Ivicom Arsanovićem i Nikolom Marićem ubio kravu i tele. Mocenigo im je godine 1699. naredio da mu nadoknade štetu.[190])

U Obrovcu i Bajagiću, osim starosjedilaca kao Bakovića, uglavnom su nadolazili stanovnici iz Hrvaca i Jasenskog. Stanovništvo sela će se ustaliti nakon godine 1720.

*HRVACE*

Već smo iznijeli glavne nosioce migracije novog stanovništva u Hrvacama (Mušterić, Cvitković, Božinović, Kekezović) tako da se taj plodni kraj naselio dosta rano.

Obitelj Matić iz Čitluka posjedovala je nešto imanja — dva kampa — u Hrvacama. Grgur Doljanin joj je htio to oduzeti. Međutim, udovica Mije Matića, poginulog u mletačkoj vojsci tužila se providuru tim više što je kao muslimanska ropkinja morala skupiti otkup. Stoga je 23. listopada 1697. Mocenigo zabranio dirati te zemlje.[191]) Matići su, inače i dalje ostali na Čitluku.

U Hrvace su nešto kasnije od ostalih stigli braća Vinko, Pavao i Franjo Lovrić i nastanili se ispod Mušterića kuća gdje su i danas. Godine 1697. dobili su male zidine i deset kanapa zemlje iznad puta, prema Plišivici.[192]) Teško je točno znati odakle su ti Lovrići stigli, ali ih treba razlikovati od Lovrića koji su se smjestili ispod sinjske tvrđave. Prema sinjskim maticama Filip »Dugi« Lovrić iz Sinja došao je iz Duvna. U župi Duvno a selu Stipanići upisani su godine 1743. Stjepan Lovrić i to sa 16 kuća ali sa samo 4 osobe i Ivan s dvije kuće i dvije osobe.[193]) To bi značilo da su se Lovrići u većini odselili. Tek u borbama ispod Sinja (1715) oni se počinju isticati a i akumulirati zemljišni fond tako da su postali najveći zemljoposjednici u Krajini pa i susjedi hrvatačkih Lovrića jer su dobili imanje Miševicu iako s njima nisu

bili rodbinski povezani.[194]) Lovrići iz Hrvaca mogli su doći iz Mostarskog blata gdje se u selu Ceriagić spominje godine 1743. Mijo Lovrić s pet kuća i samo dvije osobe ali i iz Brotnja.[195])

Ako bismo kao mjerilo uzeli sličnost prezimena u Hrvacama s obiteljima u Hercegovini prema popisu iz godine 1743., ove bi obitelji mogle biti iz Hercegovine: Cvitković (Brotnjo i Kočerin), Kekezović (Bilišić-Mostarsko blato, Biograci, Ljubotići), Bošnjak (Grabova draga-Mostarsko blato), Babić (Donji Gradac — Mostar), Vuletić (Bilo polje — Mostar, Zrnac-Mostarsko blato), Ančić-Aničić (Mostarsko blato), Lončar (Donji Gradac — Mostar). Iz Livanjske krajine mogli su uz već utvrđene biti Romići, iz Poljica Pletikosići, Ban(ovići), Pezeljevići.

Godine 1709. stanovnici Hrvaca pripadali su banderiji harambaše Grgura Cvitkovića (19): Petar Lasić pok. Tome (15); Marko *Šarić* pok. Jure (22); Luka Crnčević pok. Vida; Toma Đurašević pok. Jure (6); Jure Vrdoljak pok. Andrije (13); Marijan *Buljac* pok. Petra (11); Nikola *Pletikosić* pok. Nikole (9); Mijo *Romić* pok. Grgura (8); Antun Dugorep pok. Nikole (9); Vid Milković (8); Vinko *Lovrić* pok. Vida; Ivan *Stipanović* pok. Jure (17); Luka Pezeljević pok. Šimuna (11); Lovre *Lovrić* pok. Lovre (6): Petar *Knezović* (11); Petar Kosumenović pok. Marka (14); Pavao *Abramović* pok. Abrama (4); Petar Varijak pok. Jakova; Ivan *Mialić* pok. Vida (14); Toma Eraković pok. Jure (13); Ivan Brakus pok. Vida (13); Ivan Čurčija pok. Stjepana (8); Ivan *Kekezović* pok. Pavla; Jure *Kekezović* (10); Toma *Radanović* pok. Jure: Ilija *Banović* pok. Ivana (12): Pavao *Božinović* pok. Tome (7); Jelena udova Barišić; Grgur Kuprišanin pok. Filipa; Marijan *Romić* pok. Grgura (6); Petar Radošević pok. Ivana (10); Bartul *Stipanović*, reč. *Doljanin* pok. Filipa (9); Blaž Bradonić pok. Marka (5); Luka *Pletikosić* pok. Ivana (21); Martin Sović, reč. *Pletikosić* pok. Marka (10); Petar *Kekezović* pok. Ivana: Marko *Bošnjak* pok. Nikole (7): Milić Babić pok. Drage (9); Mijo *Bošnjak* pok. Ivana (6); Božo *Banović*: Filip *Božinović* pok. Nikole (11); Toma i Luka Vuletić; Ivan Klisanović: Stjepan *Božinović;* Mate Lusić pok. Andrije; Filip Terzić pok. Lovre iz Biska; Franjo Delasović koji je prešao na Zelovo; Petar Pavić; Mate Klišanin; Nikola Strmić pok. Mate; Mitar *Božinović* pok. Mate (6); Petar Lončar pok. Grgura (4); Stipan Ančić (5); Anđelija Zuzinica; Bože Bačvanović pok. Nikole (10); Toma *Radanović* pok. Vida (20); Grgur Stipanović pok. Marka (8); Petar *Knezović* pok. Luke; Grgur *Cvitković* pok. Vida (?): Ivan *Mušterić* vratio se u Osmanlijsko Carstvo; Marko Nikolić; Petar *Pletikosić* pok. Andrije; Andrija Božinović (11); Marko Božinović.

Prema tom popisu većina današnjih stanovnika (potcrtani) potječe iz tog vremena a neki su kasnije dobili nadimke od kojih su nastala prezimena.

**PODRUČJE OTOKA**

Zajedno ćemo promotriti sela Otok i Galu-Gljev kao i Rudu jer se ona nisu još bila potpuno formirala. U našem promatranju ostat će takva jer su nakon rata (1699) ponovno pripala Osmanlijskom Carstvu. Taj kraj bio je tada jedna župa s crkvom u Gali na Krenici (Svi sveti). Kako su ta sela ostala nenaseljena nakon oslobođenja Sinja; osim Priblača gdje su se zadržale stare obitelji, mnogi su se pribjezi naseljavali uz polje ili na padinama Di-

nare. Zbog toga su i nastajale borbe oko imanja te tako, zapravo, i doznajemo za imena kako pridošlica tako i starih stanovnika.

U Gali i Otoku smjestili su se ili su dobivali posjede harambaše koje su se nastanile prvotno bliže Sinju. Tako je u Gali dobio imanja harambaša Jakov Tomašević pa je Pavao Milanović morao osigurati njemu i njegovu narodu posjede.[196]) Jednako je u Gali dobio zemalja harambaša Pavao Bogdan iz Ćurlina. Od novog stanovništva bio je najugledniji harambaša Pavao Milanović. On je, inače, posjedovao zemlje i u Turjacima i kuće sa zemljama u Sinju te konačno zidinu u Krenici s 30 kanapa oranica. Prema predaji dva brata Milanovića iznenadila su iz Sinja gospodara kule, muslimana, i dobila njegove posjede (braća su imala nadimke Trapo i Litre). Tu predaju nismo mogli potvrditi u spisima.[197])

U Galu su došla braća Grgić i od providura dobila 12 kanapa zemlje u Toprka docu, nedovoljno za obitelj od 14 osoba. Dosta kasnije posjed im je počeo smetati Pavao Bogdanović tako da je Mocenigo 26. listopada 1697. zabranio takvo uznemirivanje.[198]) Kod potoka Kosinca Jelena udova Luke Čurćije, njena kći Margareta i sin Marko pokojnoga Andrije dobila je godine 1697. oko 15 kanapa zemlje s malom kućicom.[199]) U Tomaševićevu banderiju u Gali prispjeli su Stjepan Zlopoljić, Kata Zlatarić i Nikola Andrić, ne znamo odakle jer se neki Andrić spominje jedino u Bosni. Providur im je dao po dva kampa zemlje što je godine 1697. Mocenigo potvrdio.[200])

U Otok je oko godine 1690. stigao harambaša Matija Gradinčić. On je 27. svibnja 1693. dobio četiri kampa zemlje u Gradini, više zemalja u Jelaski i kod Otoka na Cetini. Njegovi su ljudi te zemlje obrađivali usprkos uznemirivanjima koje je 11. rujna 1698. Mocenigo strogo zabranio. Ipak, Ivan Kuhačević, Nikola Mazdričić, Ivan Galić, Filip Norac, Martin Đukelić i Nikola Maturina, uglavnom starosjedioci, počeli su im smetati. Capello im je to zabranio spisom od 11. rujna 1694.[201]) Jure Knezović s harambašom Gradinčićem terminacijom od 27. svibnja 1693. dobio je 30 kanapa u Otoku uz plaćanje desetine komori. Kako je Gradinčić nastupao s Knezovićem, mogao je i on biti Hercegovac. Taj dobiveni posjed uznemirivali su Nikola Mandić, Juriša Tomičević, spomenuti Ivan Kuhačević i Jure Pavlinušić (?), čak su im oduzeli dio zemlje na što je opći providur 27. ožujka 1697. oštro reagirao.[202]) Isti harambaša sa svojom obitelji ponovno se tužio ali skupa s Filipom Norcom i Ivanom i Jakovom braćom Đakićem da im mnogi smetaju, osobito harambaša Pavao Bogdanović, Jure i Vid Vidošević, Šare Milijić. Isti je slučaj bio i s Jurom Ljikićem reč. Ruljićem. On je 27. svibnja 1693. dobio zemlje u Otoku koje su mu oduzeli Ivan i Jakov braća Đakić, Jureta Tomić i Mate Gvipreć. Slično je 23. svibnja iste godine dobio novi stanovnik Otoka Mate Barbarić 40 kanapa jer je imao brojnu obitelj, ali su mu kasnije smetali Ivan Kalić, Kuhačević i Filip Norac (Norčević) s Martinom Vukeljićem, što im je zabranjeno.[203]) Barbarića je bilo godine 1743. u Livanjskoj krajini ali i u Hercegovini, pa je teško odrediti odakle su ti stigli. Opće prodiranje na pusti kraj Gale i Otoka bio je velik. Iz Livna je došao Nikola Milić s deset članova obitelji te mu je u Ovrlji dano 30 kanapa zemlje i ujedno preporučeno harambaši Bogdanoviću da mu nitko ne smeta. Milići se inače ne spominju godine 1743. u livanjskoj župi nego na Posušju.[204]) Moguće su tada došli iz Livanjske krajine Omrčenovići (Prisoje i Grabovica) kao i Tadić (Bilotadić u Grabovici). Gelini i Ivan Kuharić, muž Ivanice dobili su sedam kanapa zemlje a iznad njih na granici pedeset kanapa zemlje Rade Celanović, Pavao Tandar, Mate Vučković i Gale Rajčević (14. travnja

1697).[205]) Oni bi mogli biti iz Duvna gdje se spominju Tandarić, Rajčević a i Vučković dok se Čelan nalazio u Poljicima. Jednako je Jure Vidošević dobio kuću i vrt u Otoku, ali mu je počeo smetati Vid Oparić, vjerojatno iz Sinja. Mocenigo mu je to zabranio tim više što je Vid posjedovao kuću i vrt na drugom mjestu. Pavao Oparić je želio oduzeti zemlje Pavlu Žuljeviću koji je prodirao od Trilja, ali mu je godine 1698. Mocenigo zabranio.[206])

Mate i Ivan Dedić bili su stanovnici Sinja. Oni su dobili na uživanje 18 kanapa oranica na dva mjesta u otočkom polju dok su ispod sinjske tvrđave obrađivali osam kanapa. To im je Mocenigo 28. listopada 1699. potvrdio.[207]) U Otoku je Jure Darinković dobio godine 1697. osam kanapa oranice a blizu Otoka u isto vrijeme Jure Palada deset kanapa. U Otoku se godine 1697. spominju braća Jure i Božo Pupić.[208])

Član banderije Milanovića, Dominika Martinović dobila je potvrdu 26. listopada 1697. za zemlje jer je ostala sama s četvero djece.[209]) Martinovića ima jako mnogo u Bosni ali i u Brotnju i Rami. Osmanlijski inače podanik Ivan Ivasović s obitelji od deset osoba, osim zemalja što ih je obrađivao kao spahijski kmet, dobio je još i druge tako da je godine 1697. skupio oko 25 kanapa zemlje. Istog dana odobreno je Nikoli Miliću, koji je u obitelji imao deset osoba, 30 kanapa zemlje u Ovrulji uz Gradinu a Stjepanu Milić s 12 osoba jednako 30 kanapa kod Gradine. Istog dana Miji i Nikoli Juraševiću, moguće iz Mostarskog blata, dana su četiri kampa neobrađene zemlje i to dva u Ovrulji a dva u Gradini.[210]) Na granici, u brdu iznad Hana u Buškom blatu i u Koritima, opći providur Mocenigo odobrio je godine 1697. brojnim obiteljima Mije Katića, Tome Bubala, Vida Živalja, Stojana Vuletića i Nikole prostrane predjele od Mukrinjina vrila na sjeveru, Trogomile na istoku, Urinove kamenice na zapadu i Hana te dva mlina na potoku Brljevac.[211]) Granice tog prostora teško je točnije odrediti jer su se upisani lokaliteti izgubili. Novi stanovnik Josip Mandetić s deset osoba u obitelji nastanio se iznad šume Jelašice i dobio 20 kanapa ispod šume u Strani uz imanje Martina Vukljića i Nikole Maturinovića.[212]) U Ovrulji, uz brdo kod vode Ovrlja i ruševine Kurbin Jabuka, Krajine glavice, Begove vode i Ovrlje drage, koja postoji, dobio je 3. prosinca 1697. zemlje (40 kanapa) Franjo Marija Sesti.[213]) Od Katića je preuzeo 15 kanapa Ilija Norčević u Otoku i Mocenigo mu je 16. travnja 1698. to potvrdio.[214]) U Omrčen-docu dao je providur 28. prosinca 1698. novim stanovnicima, vjerojatno Hercegovcima Luki Topiću, Tomi Majiću i Ivanu Luksanoviću 30 kanapa zemlje kod Jagodnjaka te kod Vuran-kuka prema Kamešnici a s juga je bilo brdo Libnica.[215])

Dolaženje novog stanovništva i dijeljenje zemalja u Otoku i Gali nije bilo po volji starijim stanovnicima koji su ih odavnine obrađivali. Stoga su svoje tužbe iznijeli 28. listopada 1699. općem providuru Otočani a predvodili su ih harambaša Tomašević, Petar Grljić i Nikola Milić. Nove stanovnike branio je harambaša Pavao Bogdanović. Providur je, vidjevši mjerničke nacrte i izvještaje, odredio da mirno žive među sobom i da jedni drugima ne smetaju.[216]) Drugo im nije ni mogao svjetovati a niti što odrediti jer je rat bio završio a za nesigurnost granične linije sigurno je znao. Stoga i nije ništa određenije mogao preporučiti nego mir i slogu.

U Udovičiću, ogranku Otoka, smjestio se harambaša Josip Delić i serdar Mate Cavalić s Klišanima s kojima se nagodio godine 1697. (26. listopada). Delić je obećao da neće smetati zemljama koje su im od 400 kanapa dane a iznosile su 140 kanapa.[217])

Nakon mira Otok i okolica pripao je Osmanlijskom Carstvu. Stoga su neki, kao Norac i Barbarić u Turjake, utekli drugdje. Svu zamršenost kretanja stanovništva pokazuje više puta spomenuta bilješka popisa iz samostanskog arhiva (1708). U njoj (»Nota della podilla di Christiani per incendio«) određeno je da ovi Otočani daju doprinos: Jureta Tomić, Ilija Tomić, Tadija Grabovac, Pavao Puljić, Antun Jakić, Ilija Maturinović, Iva Nuk, Manda Gačina, Jure Puljić, Martin Vukelja, Stipan Radić, Matijaš Gradinčić, Mate Sinobad, Šimun Nikolić, Grgo Milić, Šimun Čačvina, Mate Domljanović. U selu Rudi upisani su: Grgur Gašpar, Nikola Petrović, Pavao Crljen, Ivan Tadić, Cvitko Putnik, Petar Roguljić, Marko Varivodić, Ivan Bakić, Petar Petrović, Bože Vladarić, Dujam Marinović, Stojan Aliotović.

## PODRUČJE OKO TRILJA

Dolazak Poljičana i Hercegovaca na područje oko današnjeg Trilja stvarao je dosta neprilika jer su obje strane računale na smještaj. Vlasti, međutim, vraćale su Poljičane starim domovima želeći tu smjestiti Hercegovce koji su izgubili svoja stara boravišta.

Tako su se harambaša Bilovljević, Radić i Vuičić iz Bosne nastanili oko tvrđave Čačvine, Mocenigo je 30. studenog 1697. naredio Poljičanima i Bišćanima da im ne smetaju uživanje posjeda.[218]) Ispod Čačvine zaustavili su se Jure Jurčević i Ivan Radić, jednako vjerojatno iz Bosne, koji su godine 1700. vodili parnicu s Marijanom i Mijom Mudnićem iz Ugljana zbog krađe triju goveda što se nije moglo dokazati.[219]) Jednako je Nikola Podbiočić iz Rakitna od Dolfina 22. lipnja 1692. dobio oranicu u Vedrinama i stoga se tužio da mu Poljičani oduzimaju zemlje tako da su mu ostala samo dva kampa iako je imao 16 osoba u obitelji. Mocenigo im je 26. travnja 1698. naredio da mu vrate 30 kanapa zemlje.[220]) Oko Golog brda u Čaporicama nastanio se Mijo Renjić (Ranjić) s 16 osoba i dano mu je 40 kanapa zemlje s kućom ili kulom.[221])

Mocenigo je u listopadu 1697. odredio da Poljičani i prebjezi iz Rakitna obrađuju zemlje na granici. Međutim, kapetan Mate Žuljević je javio kako je Nikola Podbiočić godine 1698. skupio sve žito s oranica što su ih drugi posijali i odnio u svoju kuću. Mocenigo je naredio Nikoli da ljudima vrati žito.[222]) Rakićani su dobili zemlje i na Gardunu pa je Mocenigo naredio Zuljeviću da im u tome ne smeta. Među Rakićanima bio je Božo Bešlić. On je oko godine 1694. doveo 20 osoba u Vedrine te mu je godine 1697. (26. rujna) potvrđeno 40 kanapa zemlje što su pripadale Juri Radunoviću iz Poljica.[223])

Jure Bešlić i Mijo Podbiočić dobili su zemlje ispod kuća u Vedrinama. Međutim, tu se godine 1696. nastanio Jure Vukas(ović), vjerojatno i on iz Rakitna, s 20 osoba u mjestu Čukiću uz posjede Rozića.[224]) On je počeo smetati Bešliću i Podbiočiću uživanje dobivenih zemalja i opći providur mu je to zabranio (1699). Jednako je isti Jure smetao Mati Lipotiću. Bešlić i Podbiočić su smetali samom Vukas(oviću) te se i on tužio općem providuru.[225]) Iste godine (1697) opći providur S. Capello zabranio je Jakovu Staziću i Petru Pezeljeviću, a i drugim Poljičanima da uznemiruju Juru Bešlića novog podanika i neka ga puste da u miru obrađuje dva kampa zemlje u Vedrinama gdje je sagradio kućicu a imade čak 18 članova u obitelji. Svi su ti sporovi

nastajali jer su Mlečani dozvolili da se u tom uglu sinjske krajine nagomilaju mnoge nove obitelji jer nije dolazilo do sporova samo s Poljičanima nego i između Hercegovaca i Rakićana iako je došlo do nagodbe 26. listopada 1697. Naime, harambaša Romić, vjerojatno iz Srednjih Poklečana (Rakitno) složio se s Antunom Rožićem da mjernik odredi granice tako da Rakićani obrađuju 80 kanapa u Jabuci, dvije zemlje po 60 kanapa i to jednu ispod brda Kosmač a drugu prema Rudi a pet kanapa ispod kuća pripalo je Romiću.[226])

Harambaša Jure Juričević, kojeg smo spominjali kad smo pisali o Otoku, i njegove obitelji stigle su u Čaporice, moguće iz Duvna, još godine 1692. On je tada dobio zemlje preko rijeke Cetine u Čaporicama kod Mulovače i Brilovića tvrđave. Međutim, Nikola Podbiočić, Ilija Vukas(ović) i Božo Šipić (Rakićani) oduzeli su mu dosta zemalja i lugova, što je Capello 25. ožujka 1697. strogo zabranio.[227]) U tom općem pokretu naroda Jovan Savišić, Otočanin s Gaza, dobio je zidine na Gardunu iznad rijeke Cetine, dvije milje od mosta i tri kampa do kuće Ilije Bakovića kao 25 kanapa na Zelovu.[228])

Ispod tvrđave Čačvine došli su godine 1698, vjerojatno iz Rakitna: Mijo Đukić, Vid Vulić, Toma Tokić, Luka Tokić, Antun Tokić, Božo Tokić, Andrija Bulić, Nikola Marić, Mijo Lavičević, Mate Tokić i Ivan Tokić. Tokići i Marići i danas stanuju u Veliću. Oni su molili mletačku vlast da se tu nastane. Mocenigo je naredio zapovjedniku tvrđave da ih opskrbi hranom i da im dade samo po kanap zemlje za vrt kako bi se nekako prehranili. Ujedno je naredio Poljičanima da im ne smetaju nego da skupa žive u miru.[229])

Hercegovačke obitelji proširile su se u Dobranju i Tijarici gdje su prije njih posjedovali imanja Bišćani i Dicmanjci. Kako, naime, nije bilo dosta zemlje u Bisku a ni na Dicmu, harambaša Sučić-Akrap, Petar Dadić ali i Luka Rozga, Vid Lucić, Mate Babić i Ivan Ančić s oko 30 obitelji i 400 osoba, koje su stigle u podložništvo Mletačke Republike, dobile su od Moceniga godine 1696. preko Cetine Dobrinje uz Tavernicu, Maljaku dragu i Vuvanje kuk (?). Jednako u Nosiću je Poljičanin Petar Pletikosić zahvatio 27 kanapa zemlje.[230]) Stoga su se Hercegovci tužili providuru (28. listopada 1698). Iako su tuženici pokazali investiture dobivene 28. listopada 1697. i iako je na providurovu sudu u Splitu 20. svibnja 1699. priznato da imaju pravo, ipak je naglašeno da se Hercegovcima mora osigurati životni minimum. Stoga su im ostavljene zemlje, a čak je harambaša Akrap morao platiti 12 lira za troškove parnice.[231]) Cijela, zapravo, stvar nije bila važna jer je taj kraj pripao Osmanlijama.

I u Čaporicama je jednako došlo do sukoba između Bišćanina Jure Dadića, Pavla Pavletića i Petra Rajića s Poljičanima Matom Žuljevićem, Andrijom Čovićem, Grgurom Krnjićem, don Tadijom Roguljićem i Stjepanom Brajevićem zbog 30 kanapa u Čaporicama, u Strmendocu i Glavašu. Opći providur je odredio da te zemlje uživaju Bišćani Dadić i njegovi ljudi.[232]) U Čaporicama se spominju Grgur Garce (Krce) i Jure Tomičić. Mate Pelić iz Velića dobio je 28. svibnja 1698. mjesto za mlin na jednom potoku koji je teško ubicirati (Giaduchio?).[233])

Ispod pak Čačvine nastanili su se Antun Ković, Luka Žilić i Ivan Babić te im je Mocenigo godine 1697. odobrio zidinu i 30 kanapa neobrađene zemlje u Aptovcu. Tu je 27. kolovoza 1697. dobio nešto posjeda Andrija Čović.[234])

Sukoba zbog zemalja bilo je i na Ugljanima, osobito na granici prema Novim selima. Tako je 6. rujna 1697. Capello zabranio Ivanu Anđeliću iz Biska da smeta Andriji Krobiću i drugim pridošlicama koji su se smjestili blizu Herljana a bili su iz Plazibata pod Runjić-glavicom. Kapetan Čačvine morao je paziti da se nemiri ne produlje.[234]) Božo Radman posjedovao je na Ugljanima baštinu. Međutim, Marko Banić, Jure Slišković, Ivan Voloder, Ivan Milardović i Grgur Vuičić htjeli su mu je oduzeti, što im je godine 1698. zabranjeno. Teško je odrediti odakle je ta skupina stigla, sigurno dijelom iz Bosne a dijelom iz Hercegovine. Oni su se nastanili u Ugljanima.[235]) Slično su se Jure i Mijo Mikasović, od starine na Ugljanima, tužili (1698) da im Grgur Pivčević iz Poljica smeta mirno uživanje posjeda što su ga cijelog rata branili od neprijatelja.[236]) Dosta neodređene posjede preko Cetine dobio je Marko Pavić godine 1697. i to 30 kanapa u Mocionci (?) koju je obrađivao, 10 kanapa koja je bila Antuna Brajkovića i deset u Kosetiću a koju je držao Cvitko Kosović te četiri kampa ispod Ruinića.[237]) Nikoli i Ivanu Paviću iz Ugljana Mocenigo je 29. studenog 1697. odobrio 16 kanapa zemlje i to zapadno od Perkovića kuća.[238]) Jednako je opći providur 26. svibnja 1698. potvrdio zemlje (50 kanapa) Pavlu Perkoviću pok. Lovre i Pavlu Landeku pok. Mije u Ugljanima što su ih obrađivali i pod osmanlijskom vlašću.[239]) Mate Živaljić, Poljičanin posjedovao je zemlje u Rasela kod kule Nutjak uz Matu Žuljevića, Marka Roguljića i Plazibata te tri kampa ispod Brodarića a uz svećenika Vuljevića i Mije Matulića, što mu je 1. lipnja 1698. Mocenigo odobrio.[240]) Mocenigo je godine 1697. odobrio braći Duji i Petru Vuliću s osam članova u obitelji te Miji Ercegu sa sedam članova iz Novih sela i Ugljana 30 kanapa zemlje da ih obrađuju.[241]) Guvernadur Jure Cotić, Poljičanin, dobio je 15 kanapa zemlje ispod Čačvine i još 15 u Tijarici pod izvorom Kamenica što je on obrađivao i Mocenigo mu je 1. prosinca 1697. odobrio.[242])

U Biorinama godine 1697. Luka Rozić s braćom dobio je 20 kanapa uz posjede Mate Žuljevića i Ivančevića kod Glavice.[243]) Na granici sinjskog područja u Bradariću i Novim selima dani su veliki kompleksi zemalja još godine 1693. od 300 kanapa harambaši Mati Petroviću i Petru Mrčeliću a Ivan Žuro, koji je bio musliman te se pokrstio, dobio je u Biorinama 40 kanapa što je Mocenigo 12. travnja 1696. potvrdio.[244])

Nakon godine 1699. neki Hercegovci, većinom iz Rakićana, povukli su se s harambašom Šipićem na mletačku stranu i smjestili u mjestu Rakićanima kod Trilja. Pod vodstvom harambaše Petra Šipića pok. Stjepana (15 osoba) živjele su ove obitelji: Grgur Bešlić pok. Mije (8), Ivan Kiosić (Ćosić) pok. Franje (5), Stjepan Serasević pok. Ivana (4), Grgur Bešlić pok. Ivana (14), Ilija Raičić pok. Marka (4), Mijo Marivišić pok. Andrije (10), Andrija Bojić pok. Mate (2), Mate Lipotić pok. Vida (5), Mate Cvitanović pok. Šimuna (15), Petar Đurković pok. Mije (6), Marko Bešlić pok. Petra (5), Izak Milošević pok. Mije (5), Ivan Kiosić pok. Mije (5), Mate Brčić pok. Petra (3), Ivan Lipotić pok. Ivana (4), Jure Bešlić pok. Mije (14), Marko Serasević pok. Grgura (3), Jure Matijasović pok. Ivana (6), Ilija Kiosić pok. Franje (2), Nikola Bešlić pok. Ilije (5), Marko Bešlić (prekriženo), Mate Vukasović pok. Jure (7), Ivan Raičić pok. Marka (4), Grgur Siniković pok. Ivana (3), Martin Kretičević pok. Mate (5), Ana pok. Petra Podbiočića (2), Grgur Budić pok. Stjepana (10).[245]

*GARDUN — VOJNIĆ*

Selo Gardun smjestilo se na uzvisini iznad Trilja i rijeke Cetine gdje se u vrijeme Rimljana nalazilo vojničko naselje Tilurij.

U taj kraj naselili su se veoma rano, još godine 1687., Poljičani. U jednoj bilješci iz godine 1824. don Mije Žuljevića »kurata« koja se čuva u arhivu sinjskog samostana zapisani su Poljičani prispjeli u Gardun a tim više je vrijedna jer se nije sačuvao katastarski popis tog sela i stoga ga u potpunosti donosimo:

Na 1687

naseli se Gardun Poljičani iz sela Sriane deset a drugo deset iz Donjega Doca:

1. prid Sriančanim vojvoda Mate Žuljević svoim bratom Ivanom,
2. knez Ivan Cikotić svoim bratom,
3. Gosn. don Frane Pavić svoim bratom,
4. gosn. don Tadija Roguljić svoim bratom,
5. Nikola Mikas svoim sinovcim,
6. Grgur Skeić svoim sinovim,
7. Ivan Živaljić svoim sinovim,
8. Pava Roguljić svoim sinovim,
9. Marko Roguljić svoim sinovi i sinovci,
10. Cvitko Putniković, ovi kad se učini mir po Bečkom ratu otiđe na Tursku, na svoju starinu u Rudu zašto on biše vla(h) (vjerojatno pravoslavan, op.p.)

1. Prid Dočanim vojvoda Stipan Stazić svoim sinovcim i bratom go. don Jakovom,
2. knez Marko Bilić svoim sinovim,
3. Petar Pezelj svoim bratom,
4. Grgur Braović svoim bratom i bratučetom Tadijom,
5. Miovija Mandić svoim bratom,
6. Jura Mandić svoim bratom,
7. Anton Radić svoim sinovi
8. Jura Jadrić svoim bratom
9. knez Nikola Susić i Martin Bašić,
10. Ivan Miločić pridivkom Novak — ovi je bija Turčin... tada pokarstija na 1693. na 15. Guna (lipnja).

Prema kratkom ispisu don Jure Banića, župnika Donjeg Doca na Gardunu je godine 1690. Grgo Roguljić dobio zemlje uz svoje prezimenjake Miju, Matu i alfira Roguljića.[246]) Prema popisu sela iz godine 1725. neka su prezimena nestala ali su se nova pojavila kao Gabričevići koji se u popisu iz godine 1743. spominju u Rami (selo Ploča) ali i u Skoplju (selo Crnice).[247])

Na zapadu Garduna nalazi se selo Vojnić ispod Trapošnika i Orlovca na visoravni iznad Košuta. Uz staro stanovništvo nadošlo je novo pod vodstvom harambaše Jure Jurčevića koji se nakon kraćeg zaustavljanja u Čaporicama prebacio u Vojnić. Pri kraju rata stanovništvo je podijeljeno u dvije banderije: Jure Jurčevića i harambaše Arnauta s relativno dosta zemalja (oko 725 kanapa).

Jurčevići, već smo spomenuli, moguće su došli iz Duvna jer se spominju u Vinici (2 obitelji) i u Podgaju (1 obitelj) u maticama iz godine 1743. ali ih ima i u Skoplju u selu Bistrici (1 obitelj). Obitelj Bajići upisana je jednako

u Duvnu, u selu Stipaniči (1 obitelj), dok su Terzići i Bašići iz Biska i Poljica. Palavestra misli da su Sablići, koji su upisani u Vojniću, došli iz Rakitna.[246]) Oni su boravili oko Trilja. Neki su krenuli prema Tijarici i odatle u Livanjsku krajinu a drugi u Vojnić. Knezovići i Majići su vjerojatno iz Hercegovine. Njihovo pojavljivanje može se staviti oko godine 1697. kad se Cvitko Vojnić, koji se ne spominje godine 1709, tužio općem providuru da im smetaju Jure Jurčević i Mijo Hrkić.[247]) Jurčević se sa svojim ljudima ustalio u Vojniću; među njima su živjeli starosjedioci kao Nakići a posjede su imali i neki stanovnici Biska. Grubišići, Ćulinovići i Ljubičići vjerojatno su iz Poljica.

Slika Vojnića godine 1709. bila je ova: harambaša Jure Jurčević pok. Vida (4), Ilija Mamić pok. Ilije, čauš (5), Mijo Varivodić pok. Nikole (15), Antun Grubišić pok. Nikole (10), Filip Jurčević pok. Grgura (10), Ivan Malešević pok. Petra (6), Petar Zuparić pok. Marka (2), Ivan Selarević pok. Luke (8), Križan Bajić pok. Grgura (11), Petar Terzić pok. Ilije (4), Ilija Jurčević pok. Vida (12), Grgur Vudragović pok. Ivana (8), Mate Borovac pok. Jure (3), Stjepan Projić pok. Marka (16), Martin Bašić pok. Jure (6), Janko Bilanić pok. Tadije (7), Antun Ljubičić Ilijin (9), Mate Projić pok. Šimuna (6), Grgur Ćulinović (Ćuklinović ?) pok. Vuke (5), Franjo Anić pok. Pavla (7), Marko Lisnić pok. Ivana (5), Ivan Sablić pok. Stjepana (5), Pavao Ledenković pok. Nikole (20), Mijo Nakić pok. Ivana (5), Ivan Nakić pok. Jure (9), Šimun Strizirep pok. Stjepana (5), Jure Bialić pok. Bartula (5), Mandalena Bašić udova Petra (8), Josip Terzić pok. Luke (8), Grgur Majić pok. Nikole (10), Ilija Ljubičić pok. Mije (9), Mijo Knezović pok. Petra i Mate Knezović pok. Mije koji su imali zemlje i u Zagori (prvi 2, drugi 4), Ivan Ćulinović pok. Šimuna (4), Mate Ćulinović pok. Šimuna (3), Martin Ljubičić pok. Petra (12), Franjo Dovišić pok. Mije (5), Mijo Silić pok. Šimuna (13), Gašpar Pualić pok. Luke (5).

### *KOŠUTE — TURJACI*

Uz Sinjsko polje, od današnjeg Trilja prema Sinju (Brnazama), prostiru se dva sela Košute i Turjaci, raštrkana u brojnim komšilucima.

Već smo spomenuli da je u Košutama s harambašom Odrljinovićem ostalo nešto naroda kao i seobama harambaše Druljinovića i Cavalića. Koliko je od tog naroda ostalo o Košutama teško je utvrditi jer nema drugih podataka a niti je sačuvan katastarski popis iz godine 1709.

O prvim doseljenicima sela Turjaka već smo pisali (Križanović i Doturović). Iz jednog spora između Mije Kukavičića i Vida Ilića doznajemo za ta dva stanovnika Turjaka. Naime, kad je Mijin brat Ivan umro, Ilić, nastanjen tu oko godine 1697, htio je oduzeti te zemlje koje je već obrađivao Jerkan Kukavičić. Posredovao je sinjski providur Antun Marija Semitecolo i odredio da zemlja koja graniči s posjedom Kruševice i Vlastelice ostane Kukavičiću jer je tu sagradio kuću. Zemlja od četiri kampa uz posjed Kontića trebala je pripasti Vidu, ostalo Miji.[248]) U isto vrijeme je Mijo Luković dobio 15 kanapa zemlje od kojih je polovica bila blizu kuća Križanovića i Vlastelice a s druge strane bile su zemlje Manole i Kovačića. Od tih bi Ilić mogao biti iz Duvna dok se Vlastelice, Luković i Kovačić nisu stalno nastanili u Turjacima. Isto tako ni Dominik Manzan koji je dobio 25 kanapa šume do zemalja Doturovića.[249])

Prema našem mišljenju obitelji Budimira, Božinovića, Jazića (Jazičića), Vicića, Jakića, Čurčića, Grubišića, Grbičića, Mitrovića, Topolovića, Katića, Ilića, Jagnjića moguće su došle s Doturovićem iz Duvanjske krajine. Kasnije su stizale obitelji iz Hercegovine, kao Ančići, Ančić-Pupići, Markovići, Mijići, Knezovići, Barbarići, Lasići, Jagnjići, Kukavičići, Marinovići a iz Poljica moguće Perkovići, Grubišići. Nakon rata, već smo spomenuli, Norci su iz Otoka privremeno živjeli s Turjacima.

Godine 1709. u banderiji harambaše Jure Doturovića (7) nalazile su se ove obitelji (potcrtane današnje): Mate Ilić pok. Gašpara, reč. Gašparović (18), Ivan Čurčić pok. Mije (20), Petar Govorosić pok. Jure (10), Mijo Katić pok. Nikole (24), Nikola *Božinović* pok. Stjepana (5), Mijo Marasović (2), Petar Grubišić pok. Marka (14), Nikola Đaperković iz Solina (—), Nikola *Knezović* pok. Luke (5), Luka Topalović pok. Petra (3), Ivan Jačević pok. Ilije (3), Jure Brkanović (5), Grgur Ilić pok. Mije (11), Stojan i braća Ilić pok. Mije (18), Stjepan Vlasteličić pok. Jure (7), Luka *Križanović* pok. Mate (5), Mate Miletić pok. Ivana (5), Perina *Križanović* udovica (5), Jure *Križanović* (8), Luka Maričić pok. Pavla (14), Ilija *Budimir* pok. Jerka (9), Toma Ilić reč. Bubalo (9), Nikola Ilić pok. Ivana (8), Jure *Budimir* pok. Tome (25), Mijo *Budimir* Ivanov (6), Vid *Budimir* reč. Đurinović, čauš (8), Mijo Kukavičić pok. Bože (12), Ivan Kukavičić pok. Stojana (11), Ivan Jakić pok. Mate (6), Mijo Lasić pok. Nikole (2), Ivan Variaz pok. Mate (9), Grgur Marinović (17), Mijo Šarac pok. Martina (5), Luka Šarac pok. Mate (8), Vinko *Budimir* pok. Jeronima (12), Stoica udova Grgea Vicića (3), Vid Radonić (8), Mijo Grbičić pok. Dragaševa (4), Jeronim *Budimir* pok. Mije (9), Mijo Vasić (7), Ilija Tomasić pok. Nikole (8), Pavao *Perković* (7), Toma *Marković* pok. Ivana (5), Nikola *Ančić* pok. Mije (11), Andrija *Ančić reč. Pupić* pok. Luke (12), Paula *Ančić reč. Pupić* (2), Šima *Perković* (1), Vinko Jagnjić (3), Filip *Marković* pok. Šimuna (12), Ilija *Marković* pok. Pavla (13), Petar Radonić pok. Nikole (8), Toma Radonić pok. Vinka (7), Jure Mitrović pok. Mitra, reč. Devanja (7), Ivan *Jazić* pok. Mate (7), Jure Mijić pok. Mije (8), Lukrecija Costa reč. Maslobrkova (5), Petar *Marković* pok. Ivana (6), Matija Barbarić pok. Mije (5), Mate Norčević pok. Martina (11), Filip Norčević pok. Martina (7), Mate Strmić, čauš sinjske tvrđave (5), Ivan Dučić (3), Grgur *Božinović* (4), Nikola Manoelović reč. Vojnović (9).

## *SELA U BLIZINI SINJA*

### *GLAVICE*

Jedno od najvećih sela u blizini Sinja su Glavice. Ono se prostire od Podvaroša do Planice kod Hana, brda Šušnjevače do polja. Obuhvaćalo je zaselke: Ćurline, Glavice, Smradovo i Planicu. Stanovništvo se naseljavalo po brežuljcima, zelenim i plodnim oko pomalo močvarnog ali plodnog Smradova i uz polje.

Glavna kuća u Glavicama bila je harambaše Jakova Jadrijevića o čemu smo već pisali. Iz jedne osude doznaje se da su njegovoj banderiji pripadali Marko Jadrijević, Vučić, Ivan Masnić, Franjo Sović, Ivan Modrić. Oni su, naime, zapalili Antoniju Canagietti pet kola sijena. Opći providur

je 2. rujna 1697. naredio da moraju nadoknaditi nanesenu štetu.[250]) Već smo utvrdili da su Jadrijevići iz Livna (selo Miša) a jednako i Masnići prema sinjskim župnim maticama, iako se u popisu iz godine 1743. ne spominju. Luka Masnić imao je godine 1709. jedanaest članova a Ivan šest. Posjedi su bili minimalni, te su obrađivali tuđe zemlje, kao Kosukonića. Vučići su moguće došljaci iz Hercegovine gdje ih ima u Brotnju (selo Blatnica), a i Modrići.

Jedna od brojnih obitelji bila je ona Šimića. Oni su stigli iz Livna i ne spominju se godine 1743. jer su se vjerojatno svi preselili. Njima je Mocenigo 24. listopada 1697. potvrdio 15 kanapa zemlje koje su već obrađivali i jedan kanap ispod kuće u Sinju.[251])

Kako zemlje u Glavicama nije bilo dovoljno, harambaša Nikola Jadrijević i Jakov Šimić s 30 članova u obitelji dobili su godine 1697. šume u Gljevu, na Prologu i to od Korita do potoka Kosinca iznad zemalja harambaše Tomaševića.[252]) Kad su im Sinjani Petar Pavić i Ivan Delić htjeli to oduzeti, Mocenigo im je zabranio jer, izričito je istakao, ne može dozvoliti da se sirotinji oduzimlje toliko nužna zemlja.[253]) Jadrijević je sa Sinjaninom Jakovom Mačukatom, a obojica su bili zaslužni za Republiku i prolijevali za nju svoju krv, dobio godine 1697. preko rijeke Cetine kod Vršine glavice (grma) u Gali 15 kanapa zemlje. Jakov je čak u borbi i poginuo, što je potvrdio harambaša Jakov Tomašević. Dio dobivenih zemalja pripao je njegovu sinu i udovici Tomici.[254]) Obitelj se nije jačala jer od zemalja preko Cetine nije mnogo dobivala, a nakon rata i same njihove kuće bile su podijeljene, kao što smo već iznijeli, između dvije države jer su se nalazile na samoj granici.

U Glavicama je obrtnik Mate Ivanović iz Livna dobio 15 kanapa zemlje kod Blata i Polivače. Kad mu je smetao Luka Ković, opći providur mu je 31. ožujka 1697. strogo zabranio. Dujo Vučković je posjedovao u Glavicama 50 kanapa oranica.[255])

Godine 1697. u spisima se pojavljuju Lucija udova Mate Poljakovića i njen sinčić Grgur, Jure Vuković, Stjepan Poljaković i Ivanica Poljaković udova Grgura i njeni sinovi. Njima je potvrđen posjed od 30 kanapa u Glavicama 24. listopada 1697.[256]) Poljakovići su vjerojatno bili starosjedioci jer se u sinjskim maticama zapisuju kako su iz »Cetine«, dok su Vukovići iz Duvna. Luciji je opći providur Mocenigo 26. listopada iste godine potvrdio još 50 kanapa zemlje jednako u Glavicama uz oranice Milana Radonića, Pavla Bilinovića i Nikole Jadrijevića.[257])

Petar Rubelj pok. Jure stigao je iz Livna. Godine 1743. nema spomena tog prezimena u Livanjskoj krajini ali je njihov dolazak iz Livna upisan u sinjskim maticama. On je 22. prosinca 1693. dobio 20 kanapa oranica u Smradovu da se tu nastani i da obrađuje zemlju.[258]) Rubelj se više ne pojavljuje pod Sinjem što znači da je obitelj krenula dalje. Ana, udovica Petra Vukovića, nekako od godine 1690. obrađivala je sa sinovima Jurom i Matom 25 kanapa zemlje u Glavicama a u Jasenskom 13 i to blizu mosta na Cetini (na Hanu). To joj je potvrdio 7. listopada 1697. Mocenigo.[259]) Jure je pripadao godine 1709. banderiji Jadrijevića i imao troje čeljadi. Dujo Vučković je naknadno (1698) dobio još 15 kanapa zemlje kod Marasovića posjeda i pet kod Hrste i Modrića a koje su pripadale netom preminulom Jakovu Mačukatu koji mu je bio dužan 80 dukata u srebru.[260]) Još od osvojenja Sinja Andrija Mamuzić »Morlaco« obrađivao je u Glavicama blizu polja de-

vet kanapa zemlje. On je inače stanovao u Sinju i godine 1697. taj posjed mu je odobrio Mocenigo.[261])

Na Planici su braća Ante i Petar Benzon dobili kulu. Oni su bili za Mlečane sinovi zaslužnog guvernera i stoga im je 10. kolovoza 1697. Mocenigo dao dvadeset kanapa neobrađene zemlje prema mostu na Hanu i deset u Planici s kulom a deset u Glavicama. Međutim, kulu je želio dobiti fra Pavao Vučković za svoju braću, ali mu je godine 1698. opći providur to omeo.[262]) Na Planici su se smjestili Vučići vjerojatno iz Brotnja iako ih je bilo i u Rami.

Obitelji harambaše Pavla Bogdanovića smjestile su se u Ćurlinima.[263]) Ni oni nisu dobili mnogo zemalja i stoga su posegli za zemljama preko Cetine još za Dolfina skupa s harambašom Jurom Vidoševićem iz Duvna. Kako su u banderiji imali 49 obitelji s 322 osobe, dobili su u Ovrlji i Živiniću (Otok) 400 kanapa što je, zapravo, bilo nedovoljno, ta niti kanap i po po glavi. U Mocenigovoj potvrdi bile su granice posjeda ove: s istoka Krenica, s juga serdar Rozić, sa zapada Otočani, sa sjevera grobovi i bunar Batjen. Osim toga dobili su 8 kanapa na Kosincu te 120 kanapa s kulom u Obrovcu, od Kosinca do mosta (Han) i od rijeke Cetine do Vidurinovića i Žanka, nedaleko od ceste prema Livnu. Kad su im Nikola Elek i Jovan Đimasović iz Otoka počeli smetati obrađivanje, Capello im je 19. srpnja 1697. zabranio.[264]) Bogdanovići su posjedovali još imanja preko Cetine. Mijo Bogdanović je sagradio kuću u Bailovićima i to, ističe se u ispravi, uz opasnost života i obradio ispod nje deset kanapa zemlje. Jednako je ispod brda u Strmendocu obrađivao tri kanpa zemlje, u Živiniću iznad Jagodnika šest a ispod Ribnice u Parzanuši deset, kod Omrčen doca (Ovrulja) deset i još na jednom mjestu u Strmendocu 16 kanapa zemlje. Sve mu je to godine 1698. potvrdio Mocenigo.[265]) Kako se u ispravi spominje lokalitet Omrčen dolac, značilo bi da su Omrčeni, koji i danas tu stanuju, starenici iako ih dosta ima u Livanjskoj krajini. Pavao Bogdanović je investiturom od 21. srpnja 1697. dobio zemlje s mlinicama na Kosincu i to mu je htio oduzeti harambaša Jakov Tomašević, ali je godine 1699. Mocenigo to zabranio.[266]) Prema tome Bogdanović je veoma vješto akumulirao zemljišni fond što je ubrzo, nakon rata, u većini izgubio.

U Ćurlinima je Mocenigo potvrdio godine 1697. zemlje (10 kanapa) koje su već obrađivali Marinu Markoviću i Ivanu Kostiću. Jednako je Mijo Radinović 19. siječnja 1699. dobio zidine i 25 kanapa zemlje nedaleko Karajka, Jure Kalođere i Marijana Markovića.[267]) Markovići su, inače, došli iz Duvna vjerojatno s Vučkovićima. Oni su se smjestili ispod tvrđave i na Radošiću. Od njih su kasnije nastale brojne obitelji: Jajčanin, Marković-Šilan, Marković-Zaprdica, u Bajagiću Marković-Vrca i Marković-Šimleša. Karajko, uz Karajkovu loku, moguće je starosjedilac.

Romac (Romčević), velika obitelj u Glavicama, spominje se godine 1743. samo u dalekoj Sutjesci. Članovi banderije Jadrijevića i Bogdanovića uglavnom su iz Livanjske krajine, osim spomenutih: Borošić, Kiorić, Điočić, Anušić, Živanović, Vicić, Šabić, Jelinčić, Kovačević, Luković, Milanović — a iz Duvna bi bili: Tadić, Veselica, Vuletić, Pavlović, Šarići kojih je bilo i u Livnu.

Nakon rata (1699), već smo iznijeli, granica je prepolovila Glavice što se sigurno loše odrazilo na stanovništvo. Ipak, život je tekao dalje i stanovništvo je bilo raspoređeno u dvije banderije: Jadrijevića i Bogdanovića.

One su izgledale ovako:

Banderija harambaše Jakova *Jadrijevića* (23); Ivan Vidurinović (14), Jure *Šimić* (10), Jakov *Šimić* Ivanov (8), Grgur *Šimić* pok. Franje (4), Stjepan *Šimić* (7), Mate Borošić (4), Jure *Vuković* (3), Ivan Lalić (4), Luka Ivančević (3), Ivan Perić (4), Druzijana Kiorić (2), Ivan Vučenović (16), Joko Liković (2), Luka *Romčević* (15), Petar *Milanović* (8), Petar Lubsić (15), Ivan *Jelinčić* (2), Mijo *Jelinčić* (6), Ivan Surić (3), Luka *Masnić* (11), Ivan *Masnić (6), Mijo Šabić* (3), Ilija *Modre* (9), Ivan Borošić (8), Mijo *Anušić* (6), Luka Sović (6), Andrija Mamusić (4), Anastazija Vučenović (2), Ivan *Vuković* (4), Franjo Živković (2), Jakov *Poljaković* (8), Šimun *Poljaković* (2), Grgur Kiorić (3), Bernard Kiorić (5), Ivan Genić (8), Jure Atlagić (4), Vinko Kovačević, reč. Ciković (7), Antun Juričević (6), Mate Punjaković, reč. Slavišić (4), Marko Đioćić (2).

Banderija Pavla Bogdanovića (19): Ivan Sirović (8), Vid Veseličić (9), Stjepan Lusić (8), Vid Erkajić, reč. Mariasić (5), Stanoje Arnaut (4), Petar *Milošević* (4), Ivan Vuletić pok. Andrije (3), Mate Petričević (8), Franjo Vicić (—), Jakov Tešija (3), Vidosava Arnaut Bilanović (2), Martin Midenjak (6), Marko Šarić reč. Tadić (4), Grgur Bilanović (7), Luka Slavičić (4), Mate Vicić (3), Ivan Pavlović (—), nasljednici pok. Andrije Lusića (3), Ana ud. Petra *Pavlovića* (4), Cvita ud. Grgura Barakovića (2).

### *KARAKAŠICA*

Sjeverno od Šušnjevače i Slanih stina do Hrvaca, od Gaja do rijeke Cetine nalazi se Karakašica koja je dobila ime po potoku Karakašici. Ona bi se mogla podijeliti na dva dijela: Jasensko (od Šušnjevače do Cetine) i Karakašicu. Na sjeveroistoku je Čitluk a na zapadu Suhač.

Oko godine 1693. (29. listopada) sredio je harambaša Mate Filipović-Grčić svoje posjede. On je dobio na Jasenskom 80 kanapa neobrađenog tla i to od Bukve i od puta od Hrvaca prema Sinju do vode Ljubuše i Cetine prema Obrovcu, od istoka do brda i zemalja Delimparha i Barišića a uz Cetinu pet kanapa u Strugarevoj Planici uz cestu što ide prema Sinju a koju su već obrađivali. Jednako su dobili u Potravlju 20 kanapa neobrađene zemlje u Šabanovini.[268]) Filipovići su bili starosjedioci Cetine. Don Ivan je s braćom posjedovao i druge zemlje, kao u Popoviću, Otoku, na Ruminu, Malinu i u Karsane (Obrovac). Njima su smetali novi pridošlice i to obitelji Jure Šarića, Mije Mukakrije i Kovića što je Capello strogo zabranio.[269])

Kad je oko godine 1699. umro Mate Ivana Masleša, vjerojatno starenik, i njegovo imanje preuzeo Marko Masleša, ustali su Jakov Tomašević, don Ivan Filipović-Grčić i harambaša Nikola Žarković da te zemlje podijele među sobom, ali im je opći providur to zabranio i naredio sinjskoj kancelariji da slučaj sredi.[270]) Ivan Matić, iz Karakašice, posijao je na Čitluku sedam kanapa oranica i Mocenigo je naredio harambaši Žanku da ga pusti na miru.[271]) Na Suhaču je Mocenigo godine 1697. potvrdio obitelji Ivana Matasovića iz Sinja, koji je imao deset osoba u obitelji, ali i na Nebesima i Pavijaku, usve 25 kanapa zemlje.[272])

U Karakašici su se naselile vjerojatno i neke obitelji iz Hercegovine, kao Abram, Balajić, Sladojević i drugi.

Stanovnici tih sela, o kojima nema mnogo vijesti, obuhvaćene su banderijama Žanko i Milanović, ali u njima su bili i obitelji iz sinjske varoši kao i Podvaroša. One su bile:

Banderija Mate Žanko (18): Mate Spanja (5), Nikola Gagić (6), Mate Dragaš (7), Andrija Dragaš (4), Petar Krilić (6), Toma Bužančić (9), Ivan Runje (6), Mijo Vrdoljak (8), Petar Lusić (5), Ivan Balajić (15), Mijo Zgoljić (10), Grgur Solinović (4), Grgur Misura (6), Mijo Tendžera (14), Mijo Šimić (26), Josip (E)fendić (8), Andrija Bilosić (6), Ilija Gagić (7), Luka Šimić (3), Mijo Cvrlje (3), Petar Grgić (13), Mandalena Tabaković (3), Nikola Tabaković (—), Mate Šimić (2), Nikola Kuriasović (—), Ivan Kegelovac (3), Marko Čurćija (10), Jure Đerkić (4), Ivan Mijić (5), Ivan Đurievic (—), Petar Andrijašević (—), fratri.

Banderija Pavla Milanovića (20): Pavao Marić (5), Šimun Kovačević (7), Mijo Komar (12), Mate Komar (13), Jure Palada (3), Jure Klepsić (3), Jakov Labrović (8), Jerko Gaurinović (6), Jure Gaurinović (6), Pavao Črljenović (4), Mijo Konjučija (6), Pavao Paštrović (5), Marko Lusić (5), Ivan Perić (5), Vidosava Božić (6), Dominik Perić (4), Ivan Matasović (6), Ivan Dedić (11), Nikola Kegelj (8), Nikola Karajko (8), Mate Labrović pok. Ivana (6), Mate Labrović pok. Vida (6), Marko Cvitić, reč. Knezović (6), Mate Vidović (—), Mijo Guković reč. Čepurara (3), Ivan Kostrić (3), Luka Radonić (6), Nikola Juričević (2), Klara Juričević udova (2), Stjepan Matić pok. Mije (2), Mate Zutenić reč. Božić (2), Bartul Bilošević (—), Mate Konđunrija (—), Josip Radanović (—), Grgur Kostrić (—), Pavao Bazo (—), Jure Kaliković (—).

## *LUČANE*

U Lučanima glavna obitelj bila je harambaše Đipala koja se smjestila u samom selu i u Sutini. Već smo iznijeli kako su oni u nedostatku zemalja posizali prema Zelovu i Ogorju.

Godine 1697. (26. listopada) Martin Drašković dobio je 20 kanapa zemlje.[273]) On se više ne spominje u tom kraju a i teško je utvrditi je li ta investitura uopće ostvarena, mislimo da nije. Filip Vidić obrađivao je 15 kanapa zemlje u brdu Zelova što je pripadalo Pavišiću a koje mu je odobrio Mocenigo. U oznaci granica spominju se posjedi s jedne strane Šolića, a s druge Jelavića, s treće Veića i četvrte selo Hrvace.[274]) Jakov Vidić je jednako obrađivao deset kanapa zemlje na Zelovu uz kuću koju je tu imao i to mu je jednako potvrdio 28. listopada 1697. isti providur.[275]) Pravoslavac Mijo Borković je 17. lipnja 1697. dobio 45 kanapa zemlje u Lučanima.[276]) Uz njega su bile pravoslavne obitelji Kojić, Sladoje i Vujinovići.

Katastarski popis iz godine 1709. iz tog sela nije sačuvan, tako da se ne može rekonstruirati tko se nalazio u banderiji Đipala.

## *BRNAZE — RADOŠIĆ*

Nakon prvih investitura glavnim obiteljima Vučkovića i Budimira nema drugih spomena iz tog područja.

Jedino smo pronašli da je dosta kasno u Radošiću, godine 1695, Ante Pavlović, čija je obitelj imala 18 osoba, dobio 28 kanapa zemlje, što mu je 5. ožujka 1697. potvrdio Mocenigo.[277]) Time se on, nastanjen u Glavicama, proširio i na Radošić.

Brnaze su bile podijeljene u dvije banderije: serdara Tadije Vučkovića i harambaše Jakova Tomaševića. One su skupljale ove obitelji:

Banderija Tadije Vučkovića: Mate Miaković (7), Ivan Miaković pok. Ilije (1), Križan Trboglav (3), Mate Arbanasović (10), Grgur Naletolić (16), Šimun Naletolić (9), Grgur Matić (17), Antun Kovisić (5), Nikola Lovrić (4), Šimun Cavalić (3), Ivan Mastelić pok. Mitra (17), Ivan Grgić (10), Ivan Marasović (2), Ivan Budimir (21), Lovre Kekezović (—), Martin Braić (5), Petar Mastelić (1), Ivan Poljaković (7), Ivan Mastelić pok. Luke (4), Jure Kekić (6), Mate Đadrić (3), Jeronim Marković (5), Nikola Grubišić (9), Ivan Miliković reč. Đanketo (5), Petar Delić (5), Anđelika Tomasović udova (4), Augustin Papuča reč. Andravić (5), Mijo Điretić (1), Ivan Tadić (15), Stjepan Mijić (4), Mate Kurajić (—), Marko Birić reč. Orbano (2), Ilija Brnić (—).

Banderija Jakova Tomaševića (16): Ilija Pranić (9), Andrija Milošević (5), Ivan Pavičić (9), Martin Tomasović (7), Mijo Pavišić (5), Ilija Tomasović (6), Marko Đanić (2), Mijo Cvitković (16), Stjepan Miočević (—), Franjo Lukašić (4), Luka Ciković (9), Paula Barbarić (3), Martin Radošević (7), Jure Klarić (10), Mijo Malbašić (8), Petar Lončar (7), Ilija Topo (Topić — 4), Jure Lujić (3), Jakov Bačenović (5), Pavao Bačenović (6), Mijo Marić (11), Luka Talajić (9), Franjo Demerović (4), Nikola Marić (10), Jakov Matiović (6), Stjepan Stoj (7), Luka Bilić (5), Šimun Nikolić (7), Grgur Mazar (4), Vid Marković (13), Vinko Suplić (8), Petar Rimac reč. Šare (8), Mijo Cvitić reč. Loze (3), Mijo Topolović (—), Mijo Zurković (5), Franjo Jurić (—), Šimun Rupčić (6), Ivan Zupčević reč. Dijak (2), Mate Buća (—), Nikola Kiavić (—), Grgur Dragović (5), Nikola Đadrić (—), Katarina Slikaruša (2).

## *Zaključak*

Iz iznesenog materijala mogli bismo zaključiti da završetka migracija nije bilo. Ljudi, tjerani porivom traženja boljih uvjeta života, pokrenuli su se prema moru, prema nepoznatom i zaustavljali se uz plodne doline, dočiće okovane sivim kamenom, boreći se za goli život. To se nastavilo i nakon godine 1709. za što treba novih istraživanja a ona će biti jednako zamagljena nestalnošću koje je u Dalmaciji bilo i previše.

U toj promjeni stanovništva Sinjska krajina osrednje se naselila ljudima iz Bosne, Poljica i Hercegovine. Nastojali smo pokazati kako je taj proces bio veoma zapleten, zamršen i kako su se pokreti isprepletali tako da se upravo stoga stvorio zdrav fizički i psihički čovjek, vičan patnji i muci, uopće životnoj borbi. Stanovništvo je uglavnom bilo katoličko, tek tu i tamo s manjim komšilucima pravoslavnih, mnogo prisutnijih sjeverno od Sinjske krajine, od Otišića prema Vrlici. Slika Krajine po selima bila je godine 1709. ova:

| | |
|---|---|
| BISKO: banderija Marka Sučića reč. Akrapa . . . . . . . | 310 osoba |
| DICMO: banderija Pavla Bilandžića — Krušvar . . . . . | 496 „ |
| banderija Ilije Maretića . . . . . . . . . . . | 683 „ |
| NEORIĆ: banderija serdara Mate Veića . . . . . . . . | 130 „ |
| PRUGOVO: . . . . . . . . . . . . . . . . . . . | 159 „ |
| BROĆANAC: . . . . . . . . . . . . . . . . . . | 87 „ |

| | | |
|---|---|---|
| ZELOVO: . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . | 131 | „ |
| SATRIĆ: . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . | 143 | „ |
| POTRAVLJE: banderija Antuna Prološčića . . . . . . . . | 423 | „ |
| MALJKOVO: . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . | 60 | „ |
| HRVACE: banderija Grgura Cvitkovića . . . . . . . . . | 418 | „ |
| RAKIĆANI: banderija Petra Šipića . . . . . . . . . . . | 171 | „ |
| VOJNIĆ: banderija Jure Jurčevića . . . . . . . . . . . | 291 | „ |
| TURJACI: banderija Jure Doturovića . . . . . . . . . . | 533 | „ |
| GLAVICE: banderija Jakova Jadrijevića . . . . . . . . . | 263 | „ |
| banderija Pavla Bogdanovića . . . . . . . . . . . | 106 | „ |
| BRNAZE: banderija Tadije Vučkovića . . . . . . . . . . | 206 | „ |
| banderija Jakova Tomaševića . . . . . . . . . . . | 256 | „ |
| SINJ: banderija Mate Žanka . . . . . . . . . . . . . . | 216 | „ |
| banderija Pavla Milanovića . . . . . . . . . . . . | 189 | „ |
| usve: | 5271 | „ |

Skučeni u male prostore, podijeljeni u banderije, ljudi su priželjkivali novi, pobjedonosni rat. On je bio poželjniji koliko je uvjerenje da će se u njemu pobijediti i zauzeti nove zemlje, polja i prekocetinske prostore. U tom uvjerenju koje se ostvarilo kasnije za vrijeme tzv. sinjskog rata (1715) stvorio se »viteški« duh Sinjske krajine.